

Прибігла — весільні, гості. Царенко ходить по хаті — її не пізнає...

Вона і стала в сторонці піджидати, поки молодих заведуть за стіл. А як завели:

— Чи не можна б, будьте ласкаві, — пита у цариці, — зробить пару голубків і пустить у хату?

— Чом не можна? — кажуть. — Можна.

От вона взяла та й зробила їх, а вони сіли над головою у молодих, на образах, і говорять

Каже голубка:

— Агу! А ту забув, а другу здумав Агу! А ту забув, а другу здумав! А знаєш, голубе, як ми вдвох тікали од батька?

— Знаю, — каже голуб:

— А знаєш ти, голубе, як я стала церквою, а ти — попом?

— Знаю.

— А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти — сторожем? Як я була водицею, а ти селехом? Як мене батько прокляв, а я лягла на три годи каменем?

І так та голубка все пита голуба, і як дійшла: «А знаєш ти, — каже, — що я тобі казала, щоб ти не цілувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?», як почує тоді молодий і як вискочить із-за столу та до тієї черниці — усе згадав, пізнав — обніма її, цілує...

— Се ж, — каже, — моя жінка! Се ж отака і така!

Всі так зраділи, а ту молоду до батька випроведили... А подушечку розпороли — відтіля всякого добра, скоту...

Живуть і постолом добро возять.

Змій

Цих казок так багато є, що, їй-богу, їх і не збагнеш усіх. Одну почнеш, а десять в мізки лізе. Було, ще замолоду, оце як зберемось до купи — душ десять або й більш, дак наслухаєшся вже всього. Що то справді, що з почину світу було якоесь зовсім не так, як на нашім віку звичайно робиться: чуєш у казках — то змії, то річки були живоробки, то цілюща та мертвяща вода, да й чого не було! Було, як почне хто казати казку, звичайно, про змія, то так його наче і вважаю перед собою, так наче от він і стоїть або сидить переді мною — жовтий, як гарбуз печений, крила, наче у доброму млині, а хвіст — сказав би, як у ящірки. Так усе, було, і думаєш — ось вилізе з-під печі, абощо. От сплила ж моя річ на змія, то і я почну вам, добродію, казку про змія. Слушайте ж — як здаватиметься вона вам.

Ото був собі чоловік та жінка, так уже собі не дуже міцні — під старість підпливали, да не було у їх цілий вік дітей.

От вони почали прохати цієї благодаті. Родилося у них скоро двійко діток-близнят: і син, і дочка. Дали вони їм ймення: сину — Іван, а дочці — Ганна. Раділи ж вони ними, як водиться, да лихо, що смерть старих приспіла швидко. Померли, а сиріт позоставляли. Да так, як жили вони в чужій хаті, то сироти й побачили швидко, що їм треба друге місце знаходити, щоб попрікань людських не терпіти — і то, порадившись, брат із сестрою пішли у ліс, щоб знайти собі там житло.

Прийшли в ліс, тільки ж звісно, що в лісі не ростуть хати самі по собі, як ті опеньки, і там треба їх будувати. От вони подумали-подумали: «Чим же його будувать? У нас ані сокири, анічого! Вирієм, — кажуть, — землянку, виведем сяку-таку оселю та й будемо жити!»

Подумали так да й зробили.

Живуть собі там год чи другий — усе у їх іде як по ниточці. Завели собі городину. Воно й на дворі гарно, вдовольно, і в господі згідно, примірно, твердо сказать — жили вони собі як брат із сестрою. Ну, от же й пораділа недобра сила цьому щастю сярітському: приключилося їм горе...

Треба вам сказать, що Ганна (себто сестра Іванова) та була дуже гарна. Було, чи дівчата оце в сусідніх сіл за бабками ходять, чи хміль збирають молодичці, чи парубки гілля рубають, а оце часом як зустрінуться з Ганною, то так очі повитріщають та й дивляться на неї, неначе повесні на сонце ясне. Вона ж така повнолика, білолиця та рум'яна, що тільки в казці сказать чи то у сні побачить. Було, оце дівчата дивляться-дивляться, зглянуть одна на другу, страхнуть головами од жаху, далі знов на Ганю дивляться, і любуються, і радіють, і усміхаються. Про парубків вже нічого й казати! Отож до сієї Гані та внадився змії.

Було, як тільки брат піде на звіра якого, чи то птицю підстрелить на юшку собі, чи на печеню, — то змії той зараз і прилетить до Ганни, спуститься у бовдур да оце сяде біля неї. Ганя спершу жахалася його, а далі звикла, бачучи, що змії усього їй понаносить, чого тільки душа забажає... Вже й братові не каже, бо змії сказав їй, щоб вона мовчала.

Отже довгенько так велося. Далі Іван став собі на розум брать, що то все значить, що як тільки він зостається дома, то сестра і нудять його з хати:

— Іди та іди на охоту!

Іван, було, помнеться-помнеться, помовчить-помовчить та й піде собі. А дорогою, було, іде і думає сам собі:

— Ні, сестро, тут щось да є! Постривай, я таки дійду сліду. Уже то не дарма тобі так солодко самій сидіти дома!

Прошло, бач, ще днів з десять. Ганя усе однакова, хоче сидіти одна та й одна дома. От Іванові тут уже нетерпляче стало.

— Послухай, сестро, — каже, — за що я тобі огид так? Чого тобі так нудно сидіти зі мною дома? За що ж така зневага? Чи вже ж я не радію тобі та добра не дбаю? Гріх, сестро! Гріх тобі буде, Ганю! Не треба б мене так зневажати.

Сестра поглянула на брата, обняла його, поцілувала да й каже:

— Ні, брате, я люблю тебе, як братика, я б сказала тобі усе, як братові, якби тільки що було у мене на серці! Не гнівайся на мене, Іване!

Брат і повірив. А того й не знав, сердега, що жіноче плем'я буває й лукаве.

Отож так Іван і повірив сестриній мові да й пішов знов на охоту.

Аж ось прилітає змії, наніс їй усякого добра, чого тільки душа бажає. Сестра Іванова... і каже змієві:

— Щось нам, змію мій, треба думать! Підстерігає мій брат, що у мене на думці щось криється і що я недаром його з дому виправляю од себе. Треба якось одвернути оці його догадки.

— А що ж, Ганю, із світу його треба звести, бо з ним не буде нам спокою...

— Як же його звести із світу? Хіба ж тобі не видно, що він такий сильний, що його всі бояться?..

— Та це дарма, — каже змії, — занедужай тільки, і як брат вернеться додому, то ти йому і скажи, щоб він тобі добув лисичого молока. Як він піде туди, дак там його лисиці і згризуть на смерть.

Так і сталося. Пришов Іван додому, аж дивиться — його сестра лежить на печі й охає. Іван і ну падать коло неї, і того подасть, і друге під-

несе, крутиться, як Марко по пеклу, чого вже він не робив коло недужої. От сестра і каже тут братові:

— Дістань мені, брате, лисичого молока, якби попила я його, то, здається, зараз і очунила б.

— Добре, каже Іван, — дістану!
Назавтра прийшов він у ліс, аж дивиться — із самої страшної гущину да байраків вибігає лисиця. От він хотів уже її встрілить, тільки лисиця і каже йому:

— Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі ти битимеш мене?

— Більше того, що по охоті! — відповідає він їй.

— Не стріляй же мене, — каже лисиця, — ест у мене дітки маленькі, треба мені їх вигодувать, а коли хочеш — дам я тобі старшого сина на послугу.

— Дай мені, — каже, — сина да дай і молока свого, бо моя сестра нездужає і молока лисиччиного бажає.

Лисиця надоїла йому свого молока, дала йому ще й сина свого старшого на послугу да й побігла собі в ліс, кажучи:

— Тепер прощай, Іване Івановичу!

Прийшов Іван Іванович додому, оддав теє молоко сестрі, а лисиччука загнав під лавку, їсти дав йому.

А далі, покормивши свого хорта, взяв його з собою да й пішов на охоту.

Аж ось прилітає змії, знову присів до Ганни да й каже:

— Ну, вилий ти це молоко на черинь да знову скажи, щоб він приніс вовчого молока.

Вона так і зробила.

Вертається Іван додому, от Ганя і почне крестать та охать:

— Піди, — каже, — брате, дістань мені ще вовчого молока, бо од лисиччиного не помоглося.

Брат пішов. Приходить на залісок — аж вовчиця на сонці з вовчєнятами грається. Іван хотів уже її стрілять — аж тут вона йому і каже:

— А що, Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті. Забажала моя сестра вашого покорму.

— Добре, я дам тобі покорму да ще й старшого сина на послугу. Він тобі колись пригодиться за те, що ти мені життя подарував.

Отож узяв Іван те молоко і вовчєня собі на послугу да й приходить додому. Оддав він молоко сестрі, а хортів своїх зачинив під лавку, нагодував їх добре да знов і пішов, поївши собі, на охоту. Змії і собі швидко прилетів. Да як почув, що Іван живий, то аж зубами скрегоче, а далі й каже сестрі Івановій:

— Пошли ж його ще дістать ведмежого молока, там, певно, ведмеді знищать його.

Так і зробилось. Пішов Іван, як тільки сказала йому сестра, добувать і ведмежого молока. Прийшов у ліс, у такий густий, що й пучки, здається, просунуть не можна. Аж чує: тріщать дуби, осокори, вільха і всяке дерево, а далі висунулась із самої пущі і сама ведмедиха — здорова-прездоровезна, ламає та вивертає все навкруг себе, потім — глядь — стоїть Іван і вже стрілу думає пустити. От ведмедиця йому і каже:

— Ге, ти, Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті! Дай мені свого покорму, щоб сестра моя одужала.

— Дам, — каже ведмедиця, — тобі свого покорму, дам ще й ведмежого сина тобі на послугу, да тільки не губи мене зі світу.

От Іван узяв те молоко, взяв і ведмедчука і приносить додому.

Одав молоко сестрі, а вона взяла да й вилила його знову на черинь.

Назавтра змії знов навчив Ганю послать брата лєвогого молока дістать. Ганя послала.

Пішов Іван, узявши хортів своїх (а він усе ходив з хортами тими, що добув собі, молока для сестри дістаючи), аж дивиться — перед ним лєвиха стоїть і своїх дітей язиком облизує. Тільки що хотів Іван її устрелить, аж вона йому і каже:

— Ей, Іване Івановичу, чи по волі ти, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті! Дай,— каже,— мені покорму свого, а не даси, дак стрілу пуцу у тебе.

— Не бий мене, Іване, дам тобі покорму, ще й сина свого на послугу.

От узяв Іван покорм і сина лєвихи да й прийшов додому. Сестра і це молоко на черинь вилила.

На другий день знову прилітає змії.

— Ей,— каже,— Ганню, не здержать нам голів своїх на плечах за твоїм братом. Пошли його дістать ще цілющої води. Там водами тими орудує Баба Яга — костяна нога, волосяний язик. Вона в ступі їздить, товкачем поганяє, мітлюю слід замітає. Як не зведе й вона його зі світу, то ще одне тільки місце зостанеться, де йому погибель учиниться.

Розказав це Гані, посидів ще да й вилетів у комин.

Аж повернувся з полювання Іван. Страх йому їсти захотілось, а сестра швидше до нього з річю:

— Не допомоглося мені, Іване, од лєвогого молока, піди ще дістань мені цілющої води, що стереже її Баба Яга — костяна нога, волосяний язик. Тоді вже я очуняю.

Назавтра поїв Іван як слід, забрав своїх хортів і пішов дістать цілющої води. Ішов він день, ішов він другий, на третій день побачив він колодязь,

коло колодязя дванадцять стовпів загнано в землю, коло тих стовпів дванадцять зміїв на ланцюгах приковано, а на колодязі сорока-білобока сидить да хвостом пісок із цебрин змітає, щоб вода не порушилась.

От тільки що хотів Іван до колодязя підступити, аж тут як зачхали змії, то з носів їх аж дим пішов, а Іван упав замертво да й лежить. Отут би вже йому й капут був, хорти ж його не дарма при ньому, зараз вони ну його качати та вертіти, поки аж прочунявся він.

Устав ото він, аж кволий трохи, да й хотів уже сороку підстрелити, аж вона тут і скрекоче йому:

— Ей, Іване, Іване, не вбивай мене, я тобі у великій пригоді стану: вихвачу тобі води цілющої і проведу дорогою невидющою, а Баба-Яга уже скоро сюди нагряне — не буде тоді ні тобі, ні хортам твоїм шаноби.

От Іван і годі її стріляти.

Сорока-білобока тоді злетіла в колодязь, зачерпнула там води да й винесла Іванові.

— Іди ж,— каже,— оцими пісками глибокими да річками-самотоками, а то якими іншими дорогами не підеш — живим не будеш.

Отож і прийшов Іван додому, приніс сестрі води цілющої,— ні, не допомагає. Охає сестра да й охає.

Минає день, минає й другий — Гані все гірше да й гірше.

Аж ось раз прилітає змії, спустився він до Гані да й ну їй казати, щоб вона послала брата ще на море млинця дістать.

— Поки будуть у нього ці хорти, поти Івана ми не зведемо зі світу,— каже змії.— Отже слухай: є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече й викидає той млинець. У машині тій дванадцять дверей, що самі одчиняються, самі й зачиняються. Звідти хоч і виїде брат твій, дак

хорти його не вийдуть, тоді ми його і зведемо зі світу, як самі знаєм.

Вертається Іван. Сестра піднялася, кволючись, обчепила його руками і ну просити да молити його, щоб він пішов дістав їй млинця, що на морідесь сам і мелеться, сам і міситься, сам і печеться, сам і викидається.

Подивувався Іван такій жадобі сестриній да назавтра, як тільки розвиднілося, узяв своїх хортів і пішов навпростець до моря. Не день да й не два він ішов — ішов він, може, з тиждень. Аж ось дивиться — попереду нього щось засиніло, широке да гладесеньке, хоч покотись, да так і сяє на сонці, як скло тее. А це було тее море, що на ньому машина стоїть. Коли ж дивиться — а серед моря стоїть здоровенний млин, а крила в ньому так швидко крутяться, що аж в очах миготить.

От Іван знайшов собі човен коло берега, посадив у нього усіх хортів своїх і сам сів, поїхав до млина.

Входить — аж там дванадцять дверей, і всі одчинені, в середині — аж бачить — млинець той сам і мелеться, сам і вчиняється, сам і міситься, сам печеться, сам і викидається.

Довго стояв Іван да все дивувався, а далі, як тільки млинець викинувся, — він за млинець, да й був такий. Біжить без оглядки, вибіг із млина, сів у човен і пливе, а хорти його позоставались у млині, бо не змогли втекти, як двері всі позачинялися й позамикалися. Іван уже рад, що йому не прийшлося сидіти там, да швидше ну поспішать додому, бо й сам рад, що таку справу учинив.

Отож він іде день, іде другий — нема його хортів. Сумно стало йому, що один тепер на світі, як пучка. Хотів уже вертаться до того млина, щоб визволить хортів своїх, аж ось летить сорокабілобока да й скрекоче йому:

— Ей, огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти шестеро дверей прогризли.

Іван повеселів, хоч і охляв уже, не ївши три дні, а добавив кроку да швидше додому поспішав. Проходить ще два дні — нема да й нема хортів, аж ось сорокабілобока знов летить да й скрекоче:

— Ей, огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти дев'ятеро дверей прогризли.

Іван як не вибився із моці, а поспішає. Думка — порадує сестру млинцем.

Аж ось ізнов летить сорока:

— Огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти одинадцять дверей гризуть.

Іван піднявся на гору, уже побачив свій ліс, уже близько й хати, уходить у хату — аж сестра, заховавши змія під піл, зустрічає брата та радіє сама собі в думці, що при Іванові немає хортів.

Зараз погодувала Івана, загадала йому ножі гострить да окропи гріть. Вештається Іван то сюди, то туди, підпалив у печі, гріє окропи, гострить ножі. А сестра уже й поздоровіла, уже й по хаті сновигає.

Аж ось летить сорокабілобока да й скрекоче Іванові:

— Клади, Іване Івановичу, мокрець усе та дубину — уже твої хорти дванадцять дверей скоро прогризуть.

Іван і зовсім тоді повеселів, догадався, що сестра збиралась його знищити.

— Пусти мене, сестро, — каже Іван, — злізу на дуба да хоч свисну по світу, щоб знали, що вмирає Іван-удалець.

От і вийшов він, зліз на дуба да як свисне — дак хорти його зараз і позбігались.

Він тоді з дуба да в хату:

— Ану, хорти мої, беріть змія!

Левко да Ведмідь як ухватили змія, да так і розідрали на куски.

Тоді Іван узяв сестру, скував її ланцюгом, посадив у погріб, поставив цебро коло неї да й каже:

— Ну, сестро, радів я тобі, да ти зненавиділа мене, поплач же тепер оцей цебер сліз, дак тоді я визволю тебе.

Сестра почала плакати, а він узяв да й замкнув двері.

Прошло вже з того часу не сто і не тисячу літ, а сестра Іванова усе собі під землею десь плаче да й плаче. Вона вже не один цебер наплакала, дак що сльози її аж на цей світ сходять. Аже ж оце чого, як тільки сонечко зажевриє, то по всякому дереву і по всякій билині роса і виступає? Оце ж не що, як тії сльози Гавині, да тільки вони такі грішні, що й дерево їх не приймає — усе додолу скапують да й скапують. Ганя, може, струхла там, у землі, по цей час, а сліз її усе-таки на землі застається.

А Іван після того взяв хортів своїх да й пішов собі світ за очима.

Зміїв перстень, котик і собачка

Була собі пані — так, убогенька, був у її син один, та й той ще дурний. Та не було у їх нічого. Дождали вони ярмарку; так вона дала сину гроші й виправила, щоб він хоч одного коня купив. Так він підійшов — ятки, а він того дива зроду не бачив, а там музики грають да скачуть. От він тії гроші поодавав музикам да попрідав да іде додому. Аж везе чоловік котка на возі, завозить у бір. Так він:

- Куди ти, чоловіче, свого котка везеш?
- У бір,— каже.

— Продай його мені.

— Купи,— каже.

От він:

— Що тобі за його?

А той:

— Дві сороківки,— та й пішов.

Той дурний додому, а коток за ним біжить услід. Приходить додому, так мати й питає:

— А що купив, сину?

— Купив, мамо,— і показує матці того котика. Та лаяла його, лаяла. От він узяв посадив того котика на печі, та й сидять удвох на печі. Він то його так годує вже!

Дождали другого ярмарку, так матка знов вправляє його:

— Іди,— каже,— синку, пару воликів купи!

Він пішов та знов там гроші попрідав. Та завернувся, та йде додому, та купив собі ружжо. Зустрів знов чоловіка — собаку везе.

Він:

— Чоловіче, продай мені сю собачку.

— Добре!

— Що тобі за її?

— Четвертак,— каже.

Так вийняв з кишені та й дав. Іде додому, а собака услід біжить. Приходять додому, мати й каже:

— А що, сину, купив?

— Купив.

— Що таке?

— Купив собі ружжо та собаку, буду на охоту ходити.

Так вона його лаяла.

Він узяв нагодував того котика і собачку, взяв ружжо, і пішли на охоту. Підходять під ліс, аж змії і ведмідь сім год за перстень б'ються. Так той дурень і питає у своєї охоти:

— Охота моя мила, охота моя люба, котрого мені вбити: чи змія, чи ведмеда?

А змії почув та й каже:

— Щастя твоє та й велике буде, коли уб'єш ведмедя.

Так він як наміривсь, так і вбив ведмедя. Так змії одняв перстень у того ж ведмедя та й оддав тому охотнику:

— На ж,— каже,— тобі сей перстень, так у тебе буде усяка всячина.

От і прийшов той дурень додому й каже:

— А що, мамо, от я ведмедя на шубу вбив.

Так він вийшов у сінці на поріг та й перекинув той перстень на руку — аж до його кінь і біжить, такий великий, так, як піч!

Та й каже:

— Пане мій любий, пане мій милий! Нащо ти мене потребуєш?

— На те требую, бо в мене одежі нема.

Так він і каже:

— Лізь же в моє праве ухо, а в лівє вилізь.

Він виліз так — і став такий панич! Увійшов у хату, так його matka і не пізнала.

— Де се ти, синку, такої одежі набрав?

То він їй уже признавсь:

— Буду, мамо, я ще собі трейтажний дом ставити.

— З чого, синку, будеш ставити, коли нічого нема: ні дерева, ніщо.

— Та вже з абичого зроблю.

Він вийшов та знов той перстень перекинув, аж йдуть скільки робітників, усе — і дерево, усе. Та й кажуть:

— Пане наш любий, пане наш милий, нащо нас потребуєш?

— Щоб мені трейтажний дом вистроїли і до самого царя скляний міст вимостили.

Так вони йому в один дух зробили: так-то йому той перстень зробив.

От він і посилає matka до царя:

— Іди,— каже,— мамо, провідай, чи оддасть він за мене дочку заміж?

Так вона й прийшла до царя, да чи там поздоровила днем яким, чи що,— так він і питає:

— Чого ти,— каже,— бабко?

— Прислав мій син до вашої милості, чи не оддасте дочки заміж?

— Я же не знаю,— каже цар,— ні тебе, ні твого сина. Нехай він сам прийде, так я побачу, який він.

Дак вона прийшла додому та й каже:

— Говорили,— каже,— щоб ти сам прийшов, щоб тебе побачили, що ти таке.

Так він і думає, щоб у його ще лучча одежа була, щоб то вже цар оддав дочку,— так він вийшов та знову на перстень подумав: так до його кінь ще луччий біжить.

— А що,— каже,— пане мій любий, пане мій милий, нащо мене потребуєш?

— На те требую тебе, щоб у мене одежа ще лучча була, да поїхать до царя, щоб дочку заміж за мене оддав.

— Лізь,— каже,— у моє в праве ухо а в лівє вилізь.

От він і виліз: так зробивсь такий панич, що кращого ще й на світі нема — славний та хороший!

Він приїхав тоді до царя. Як побачила та царева дочка, так із радістю пішла за нього. Днів у три повінчались. Та вже він вийшов по її їхать і питає kota і собаки свого:

— Охота моя люба, охота моя мила, чим мені їхати по свою молоду?

— Подумай,— кажуть,— на свій перстень, так у тебе буде усе.

Так він подумав,— аж до його біжить шестеро коней і коляска, і слуги усі, і дівки там поприбрані. Аж міст од тих коней тріщить — такії гладкі!

От він уже привіз собі свою молоду. Пожили там із тиждень, чи що, та він пішов на охоту, а змії приліз до її да й каже:

— Молодичко, це він, твій чоловік, не сам робить: єсть у нього такий перстень, — я йому дав, — що як подумає, те у нього й є. Прийде він, — каже, — з охоти, так він і захоче оддихати... Так у лівій кишені буде у нього перстень, так вийми, так будеш багатша за свого батька, за царя.

От як прийшов чоловік з охоти...

Так він і заснув, а вона перстень і виняла та й вертить. А змії де взявсь — та за перстень з її рук та й полетів. Так вони знов у такий хатці стали, яка була. Уже нема трейтажного дому.

Цар вийшов назавтра — аж нема його вже до му і мосту того скляного нема.

— Де це міст дівсь і хата? Вже нема тої, що моя дочка жила.

От цар і поїхав до дочки та й каже:

— Де той дом? Ти, — каже, — обманщик, що тепер нема нічого.

Узяв дочку свою додому, а чоловіка у сховок кам'яний забив та й замкнув. Так кіт і собака плачуть по своєму хазяїну.

Так кіт як став шукать — і найшов його у сховку. Прибіг додому да й каже собаці:

— Я знайшов, братику, свого хазяїна.

— Де? — каже собака.

— Там на шляху, — каже, — у сховку забитий; та вже наш хазяїн їсти хоче, ходім йому шукать їсти.

Як пішли та пішли, так там увійшли в село, аж жінка наварила вареників і сметаною перелила. От кіт поставив собаку під коморою, а сам уліз, наївсь там та собаці макітру й подав попід стріхою. Собака взяв за макітру, та й несуть хазяїну їсти, а люди за ними кричать, щоб то однять у їх вареники. Так ні, не одняли. Так вони принесли до

сховку, так кіт по одному вареники поносив йому на сховок і нагодував та й каже:

— Ти, може, хазяїну, і пити хочеш?

— О, хочу, котяку-братику!

От побіг та у ратаїв украв глечик та собаці на шию почепив.

— Біжи, — каже, — води принеси!

Так собака побіг і приніс на шиї води, так кіт і подав ту воду хазяїну.

— Ходім, — каже кіт, — ще хліба хазяїну при несем.

От вони і пішли. Там молодиця напекла паляниць, так кіт увійшов у сінці та кричить:

— М'яу! — каже.

Так вони виганяли його, виганяли — не вигнали та й пішли у хату. А він за паляницю да й подав собаці, та ще й собі одну взяв. Паляниці лежали у сінях на кроваті. Та й пішли до хазяїна, подали йому й ті паляниці.

Та й пішли од змія того персня одіймати.

Скрізь ідуть, так собака й питає:

— Може, ти, — каже, — коте, їсти хочеш?

— Хочу, — каже, — та де його взяти?

— Сядь же ти, — каже собака, — на дорозі, а я піду із цих дубків вижену зайчика, а ти піймаєш, а мене за річкою коло шинку погодуєш. Ти, — каже, — у хату підеш, та мені хліба винесеш.

От він і вигнав зайчика, а кіт піймав, та взяли й з'їли удвох та й ідуть. Прийшли до річки, та собака і каже:

— Сядь на мене, коте, я тебе перевезу.

— Я, — каже, — сам перепливу.

Як скочив, так і переплив зараз. Та сів на березі, вже й висушивсь, а кіт усе крутиться у воді, та собака скочив і kota виніс на собі. Як вони то вже велізли з води, та й пішли.

Підійшли до шинку. Дак кіт посадив собаку на призьбі, а сам пішов у хату.

— Сиди ж,— каже,— собако, а я піду, там у п'яниці є табакерка, так я її украду та й тобі хліба винесу.

Увійшов у хату,— так його там так лацять: कुски йому кидають, усе. А він набере у рот та й несе собаці їсти. Та знов увійшов у хату, а чоловік нюхає табаку, так він вирвав у його з рук тую табакерку, та й побігли з собакою.

Та й прибігли до змієвого двору: вікна одчинені, і собаки навкруги лежать, і колодязь коло двору. От кіт і каже:

— Лежи ж ти тут, собако, коло двору, не йди, бо тебе тії собаки зарвуть. Та набери води, на мій хвіст налий і табаку отого потопчи на хвіст.

Собака так і зробив. Так кіт і поліз у вікно до змія. На кроваті він лежить, спить і перстень той у зубах держить. Так кіт узяв та хвостом з табакою йому у рот, так він перстень і виплював, кіт за перстень да утік у вікно,— та вже з собакою так біжать, утікають! А змій так того персня шукає, усюди лазить.

От прибігли до тої річки, що перепливали, так собака і каже:

— Як же ми будем цей перстень нести: як ти будеш сам нести, то тебе хазяїн буде жалить, а мене ні. Начепім,— каже,— лучче на ломачку.

Так вони почепили на ломачку той перстень та в зубах і несуть. Пливуть через ту річку, так кіт упустив ту ломачку, так перстень з його бока сковзнувсь й упав у воду. Так вони вийшли на берег, сидять, аж біжить до їх вовк да й каже:

— Може, ви, братці, хочете їсти?

— Хочемо,— кажуть,— да нігде взяти.

— Ходіть, там коні ходять, так я коня заріжу, там і з'їмо.

Вони прийшли. Вовк коня зарізав, вони найлись та прийшли к тому берегу та й сидять, стережуть того персня.

І знову їсти захотіли.

— Ходім,— каже на kota собака,— і я так коня заріжу, як вовк.

Прийшли к коню, собака хотів його за хвіст, а кінь як брикнув, так і вбив собаку, а кіт прийшов знов до річки голодний, як був.

Аж веде перепілочка діти, а він за перепеля, а перепілочка кричить, просить:

— Котику-братику, пусти,— каже,— що хочеш, то я зроблю.

— Дістань,— каже,— з води перстень.

Як вона полізла й дістала йому той перстень, так він і пустив її дитятко та й пішов до хазяїна з тим перснем.

До сховку до того прийшов та подав хазяїну той перстень да:

— Єсть,— каже,— хазяїну, наше все те, що було.

А він так зрадив.

— Та нема,— каже,— нашого собаки.

— А де ж?

— Кінь убив.

Хазяїн перевернув перстень, так сховок чисто розлетівся. Так він прийшов додому, так у його знов став такий дім і міст, і він знов став такий панч, як і був, і знов узяв цареву дочку. І живуть.

Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича

Десь-не-десь, у якійсь-то землі, був собі цар, і мав він собі жінку царицю, і прижили вони собі сина, як сокола.

І не так то хутко діється, як швидко в казці ка- жеться,— дійшов він собі розуму совершенного. І був у царя перший совітник, і він із царем поку-

мався. І в першого совітника тоже син совершенного ума. І поїхали вони в чисте поле вдвох на прогуляння, і в їх увесь припас — шабля при них, і рушниця при них. Почали вони собі пустувати, і треба їм посердитися між собою, і той царенко тому першого совітника синові із пустощів одтяв руку по плече.

І приходять перший совітник до царя:

— Ваша царська величність, мені шкода зроблена.

— Яка тобі шкода?

— Так і так, — каже, — ваш син моєму синові руку одрубав.

Цар же бо на свого сина дуже сердився і велів його в темну темницю засадити і не велів йому їсти й пити дати. І сидить він, може, яких днів п'ять, шість, не пивши, не ївши. І мати його почула сеє, да щоб ніхто не знав, послала йому їсти із служебкою.

І сама із своєї туги пішла по саду проходжуватись. Ну, ідуть вони повз темницю і гомонять удвох із служебкою. Почув він її голос да й каже:

— Ой, моя матінко! Будьте милосердна, украдьте в батька ключі да й випустіть мене з темної темниці.

От мати вкрала вночі ключі да й пішла випускати.

— Ну, що ж ти, мій сину любий, що я тебе випустила? І мені на світі не будь.

— Не бійся, моя мати рідна, сідай на коня зі мною; де я буду, там і ти.

Він такий лицар вчинився, що наслав на конюхів сон, і вони поснули смертельно.

Як поїхали вони на іншу землю, на тридесяте царство, в інше государство. Доїжджають вони до зеленого здоровенного гаю верстов за п'ять. І в тому гаю жив Соловей — великий розбійник сильний, могутий богатир. І убиває він своїм свистом

за п'ять верст. Як свиснув, то кінь і впав на передні ноги. От цей царевич схопився.

— Що ти, — каже, — коню мій, спотикаєшся?

— Пане мій милий, пане мій любий! Як мені не спотикатися, я несу двох вас сильних, могутих богатирів, ще й третій свиснув?

В'їжджає він у ту дуброву да й шукає собі міста такого, щоб спочити. От і бачить, що три дуби укупі стоїть. Мати каже:

— Одпочиньмо біля тих дубів.

І приїжджають вони до тих трьох дубів, аж посередині колодязь, а там вода аж ворона. Срібне да золоте цямриння. На верху дубів Соловейне гніздо.

Царевич і каже:

— Так се ти, Соловей — великий розбійник, почав зі мною гратися?

Да як ударить його з оружини, так він так і впав на цямрину. Тоді за лучок.

— Чи не вб'ю я, — каже, — птиці якої?

І пішов по пущі.

Лежить на цямрині той Соловей-розбійник, а мати пожалкувала його да й почала воду брати, почала поливати його, поки він і ожив.

І рече їй Соловей:

— Ой, душа ти моя любая! Як ти мене пожалкувала да й од смерті оборонила! Я тебе не забуду, а ти мене не забудь. Дасть бог, ми зійдемося докони.

Вернувся царевич, дивиться.

— Де ж, — каже, — мати моя, Соловей-розбійник?

— Що ж, — каже, — сину любий? Поливала я його водою, а він знявся да й полетів.

Спочили вони з матір'ю, осіддали коня-винохода і поїхали собі. І знов поїхали на іншу землю, на тридесяте царство, в інше государство. І там у тому царстві цар помер. В'їздять вони в город,

в'їздять у суд, аж у суді сумують, що в нас царя нема, нікому охороняти нашого царства.

Він і підлицяється:

— Я,— каже,— буду у вас царем і охоронником вашого царства.

От вони дали йому будинок,— він собі й живе — не так-то хутко діється, як у казці кажеться,— рік або два. І сідлає він собі коня-винохода да й їде по всьому царстві... Може, він там який день або другий їздить да вже з такими кралами да царями зазнається!

От Соловей — великий розбійник навідався до його матері і радяться вдвох, що як би його зі світу згубить. І мати рече:

— Солов'ю! Він такий в мене сильний і могутий богатир, що нам його ніяк не можна зі світу згубить.

А Соловей — великий розбійник каже:

— Можна! Як приїде додому, так ти занедажай. Стане він тебе питать: «Чого ви, мамо, занедажали?» — «Що ж, синку? Десь-не-десь, в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й здорова була».

От приїздить її син додому, і вона недужою зробилась.

— Що ви, мамо? Чим занепали?

— Отим і тим, сину. Десь-не-десь, в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й одужала.

А то, бачте, така Баба Яга — костяная нога, що на мідному току молотить, москалів робить.

Він сів на коня-винохода і поїхав. Як поїхав він на іншу землю, на тридцятье царство, в інше господарство, аж стоїть город, так обнесений, як жаром. В'їжджає він у той город, а там будинки стоять такі, що й сказати не можна.

І в'їжджає він до тієї баби у двір, коли стоїть стовп, а до стовпа кінь прив'язаний і жар їсть. Він устав зі свого коня, дивиться — аж три кільця: одне мідне, друге срібне, третє золоте. Він стоїть да й думає: «Прив'яжу я до мідного — скажуть, що який-небудь пустяк; прив'яжу до срібного — скажуть: да се що-небудь тутешне».

Ні, лучче прив'яжу до золотого: нехай знають, що приїхав не свій брат. Руський царевич!»

Приходить він до будинку, аж виходять три дочки тієї баби на рундук:

— А, здоров, здоров, руський царевичу, сильний, могутий богатир! Що тебе сюди занесло? Чи човник, чи весло?

— Ні,— каже,— мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Який ти,— кажуть,— дружбо, хороший, да уб'є тебе наша мати!

Він і питає їх:

— Де ж ваша мати?

— У саду, на мідному току москалів робить.

І беруть його за білі руки, ведуть його у будинок й цілують в уста. Зараз посадили його за стіл, дали йому попоїсти, добре нагодували його й напоїли да й кажуть:

— Ну, іди ж тепер, наш любий гостю, у сад до матері.

Провели його до матері, а самі повертались, не далися у вічі матері. От він і приходить:

— Здорова, Бабо Яга — костяная нога! Що ти робиш?

Здоров,— каже,— руський царевичу, сильний, могутий богатирю! Що тебе сюди занесло: чи човен, чи весло?

— Ні,— каже,— мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Що ж,— каже,— чи будем биться, чи будем мириться?

— Ні,— каже,— бабусю, не того я заїхав, щоб мириться!

Вона зараз крикнула до своїх служебок:

— Піднесіть залізного бобу решето!

Піднесли їй, вона й виїла тее решето.

— Тепер же, руський царевичу, сильний, могутий богатирю, коли так, то давай битися!

От як ухопить Баба Яга руського царевича — да в мідний тік так по коліна і втисла. Він бабу як згріб, як ударить, так вона під руки і вбігла в тік. Ну, вона тоді давай просить руського царевича:

— Сину мій любий, руський царевичу, змилуйся, не дай мені пропасти!

От він узяв її, витяг.

— Ну,— каже,— вража бабо, я думав тебе тут і вбити, да живи ще на світі.

От баба бере його за білі руки, цілує його в уста й приводить до дочок.

— Дочки мої любі! Якийсь-то приятель до нас наїхав.

І гуляли вони собі день — як золото, другий — як срібло, третій — як мідь, хоч і додому їдь. Й нарвала йому вишень-черешень ягід хустку цілу — ото матері на гостинець. Він подякував бабі і дочкам да й їде собі з богом.

А Соловей — великий розбійник живе в матері. І думав він, його там баба вб'є, аж він їде відтіля.

— Ой, душе моя люба! — каже,— І ягід везе! Тепер мені не жити в тебе!

І не так-то хутко діється, як швидко в казці кажеться. Приїжджає він до матері да й кланяється матері гостинцем. От вона як наїлась тих ягід, так то була хороша, а то ще кращою стала.

Одпочив він там день або другий, велів сідлати коня і поїхав знов по границі. Прилітає Соловей — великий розбійник до його матері знову да й ра-

дяться, як би то його зі світу згубити, щоб на його місці здіявся царем? От і каже Соловей — великий розбійник:

— Десь-не-десь є на чистому полі, на роздоллі криниця води; а коло тієї криниці лежить дванадцять зміїв, і тільки один одним колодязь в усьому царстві. Так забажай тієї води, щоб дістав. Як не вб'ють його тії дванадцять, так ніде у світі вже не вб'ють.

От він вернувся додому, а вона й кволиться вже,— нездужає, знаєш.

— Що ви, мамо? Чим занедужали?

— Отим і тим, сину. Десь-не-десь є на чистому полі, на роздоллі колодязь води, і тільки один колодязь у всім царстві. Коли б ти мені привіз тієї води, так я напилась би да й здорова була.

— Добре,— каже,— мамо.

Осідлав коня він і поїхав. І як поїхав він на іншу землю, на тридцять царство, в інше государство; коли ж їде навпроти його громада така велика людей до тієї криниці. Ото зі всієї громади збирають людей да й везуть тим зміям дванадцять чоловік із'їсти. І попереду їде карета: цар свою дочку везе. Одинадцять душ таких, мужицького полу, а дванадцятку царівну везуть. От він порівнявся з ними. Грають музики; деяке плаче, деяке скаче. Тії, знаєш, плачуть, которих везуть їсти — як у нас у некрути,— а другі скачуть. От той цар да цариця його побачили; зараз оболону одчинили і почали здраствуватися:

— Здрастуй, здрастуй, руський царевичу! Куди бог несе? Куди путь-доріженьку держиш?

— А, любезнії! А вас куди бог несе?

— А ми веземо дванадцять душ на поїдання, щоб води набрать.

От царевич:

— Постійте ж,— каже,— я поїду до зміїв, а ви підждіть.

Цар і звелів зупиниться всій громаді-обществу серед шляху.

Приїздить той царевич, аж такий дикий степ, роздолля! І стоїть там криниця, і їх дванадцять лежить. Він як узявся з ними битися, як узявся битися,— побив усіх. От оддыхав там трохи, набрав води да й поїхав собі.

Приїжджає до тієї громади:

— Ідіть,— каже,— до води, набирайте. Тепер нема нічого — побив усіх.

Громада подякувала йому; а царівна бере його за білії руки, цілує його в уста, сажая в карету. От приїжджають вони додому і гуляють неділю чи другу. І вони його совіщають.

— Не їдь вже ти, руський царевичу, до матері.

А царівна каже:

— Не їдь, буду тобі жінкою, а ти мені чоловіком. А як батько помре, так будемо ми усім царством голдувать.

А він таки не погоджується, і хоче таки до своєї матері доїхати і води повезти. І попрощались вони, і на прощання дала йому царівна срібний перстень.

От Соловей — великий розбійник дивиться в прозору трубу да й говорить:

— Іде!.. Ну, тепер ти не моя, а я не твій!

І не так-то хутко діло робиться, як швидко в казці кажеться. Приїздить він; води привозить:

— Натє, матінко!

Так вона то хороша була, а то ще краща стала:

От він знову пожив неділь зо дві чи зо три да знову поїхав по границі. А Соловей — великий розбійник, прилітає:

— Тепер не будемо вже укупі, бо його ніхто не подужає. Коли хочеш,— каже,— так от ще спробуємо його канатами вмотать.

От вертається царевич додому, а вона знову зануджала.

— Що оце ви, матінко, так часто болієте?

— Я ще, сину мій любий, так часто болюю од того, що боюсь, як ти поїдеш по чужих землях. Коли б мені узнать, що ти за сильний, могучий богатир.

— Як же ти мене, матінко, визнаєш?

— Дай, мій сину любий, я тебе обмотаю тими канатами.

І він їй задоволення дає. Зведіла вона слугам принести каната да й обмотати його. І вмотала його од шиї до самих ніг канатом. А він здвигнувся, так на малесенькі шматочки канат й розпався.

— Ну, добре, сину мій любий! Дай же ще дротом умотаю

І він піддався.

— Що хочеш, матінко, те й роби.

От вона зараз обмотала. Здвигнувся, да й шкуру опустил коло себе до самих ніг.

— Отепер,— каже,— мамо, я знаю ваше вбрання!

Виходить Соловей — великий розбійник до його з мечем, й він рече:

— Солов'ю — великий розбійнику! Січи мене, да рубай на дрібні шматки, да вложи мене в торбину, да нав'яжи її коневі, да й вижени в гай.

Він його зсік, ізрубав на шматки, поскладав у тороки да й вигнав. Той кінь пішов собі в гай да й ходить на волі. Коли де не взялася Баба Яга — костяная нога; зараз пригнала коня до криниць (у гаю дві криниці в неї на прикметі було: в одній сцілоща, а в другій живуца вода); узяла торбинку, висинала кость тую, набрала води сцілощої, попірסקала,— так лежить зовсім так, як чоловік, тільки неживий. Набрала вона живущої води, дала йому в рот — він і ожив. І каже:

— Оце, бабусю, як-то я довго спав!

Так от же превражий син Соловей! Усе кидав,

усе кидав у тороки, да тільки очей не вкинув, очей нема, сліпий.

От і привезла його Баба Яга до великої річки, як от у Кременчуці або там де, де суди проходять, да й посадила його на березі. А тут очерет стоїть. От він зломив собі очеретинку да й зробив дудочку, і як зайграє у ту дудочку, так луна і йде по всій річці.

Коли ж іде купець із дорогим товаром судном і почув, що він так гарно виграває, і велів роботнику сісти на дуба да подивиться, що воно є. Приїздить роботник до його:

— Здрастуй!

— Здрастуй!

— Хто ти такий є?

— Я,— каже,— такий і такий каліка.

— Просить,— говорить,— наш хазяїн-купець, щоб ти до нас на судину йшов.

— Добре, возьміть.

От вони його взяли, а він — сказано, сильний, могучий богатир — як устає, так така хвиля і встає. От вони й раді йому. А він і пита:

— А куди ви, господа купець, доставлятимете товар?

— До царя Дзензея доставлятимем товар.

І того самого царя Дзензея дочка з ним заручена, як по воду їздив. Тепер, може, год уже чи й більш, як він блукає, так вона на його надію не кладе: дума, що його на світі немає. І зробила обід хороший — понахиду звести по йому. От і приїжджає купець до города. Пристань собі взяли. А він і сидить на вулиці. Ідуть християни на обід до царівни да й гомонять між собою. От вони собі й байдуже, бо він у поганенькій одежі; вони й не знають, що він такий сильний, могучий богатир. От він і просить тих людей:

— Візьміть і мене з собою; я хоч ложку страви візьму на обіді.

Так вони його взяли, привели й посадили поміж лодьми. Хліба доволі, страви доволі... От після того посилає, знаєш, царівна одну служебку з горілкою, а друга по гривні грошей дає. От дійшли до його, дають йому чарку. Він узяв перстень заручений да в чарку да й питає:

— Чи ти служебка?

— Служебка.

— На ж оцю чарку да неси до царівни, да не дивися. Бач, як у мене очі повилазили, так і в тебе повилазять, тільки подивися.

От принесла вона царівні чарку; та зирнула да так об поли і вдарилася. Зараз веліла його служебкам узять і вести у будинок. Увели його в будинок, а царівна Дружнівна брала його за білії руки, сажала і цілувала в уста. Батько й мати возрадувались, що він прийшов, хоч каліка; бо він сильний, могучий богатир, охоронник. Ну, тепер уже зробили собі заручини і весілля одгуляли, дарма що він каліка. Живуть й хліб жувають, по-столом добро возять, і діти мішком носять. Поїхали в ліс, вирубали на ківш і одтягли на корець, от і казці кінець.

А якби вони зробили ківш, то ще б казки було більш.

Казка про убиту сестру та калинову дудку

Був собі дід та баба. У діда дочка і в баби дочка. От і пішли вони в гай по ягоди. Так дідова збира да й збира — да й назбирала повну миску; а бабина, що візьме ягідку, то й з'їсть. От і каже дідова:

— Ходімо, сестро, додому, поділимося.
От ідуть да йдуть шляхом, а бабина говорить:

— Ляжмо, сестро, одпочиньмо.
Полягали; дідова, втомившись, заснула, а бабина взяла ніж да й устромила їй у серце, да викопав

ла ямку та й поховала її. А сама пішла додому да й каже:

— Дивіться, скільки я ягід назбирала!

А дід й питає:

— Де ж ти мою дочку діла?

— Іде ззаду.

Коли ж ідуть чумаки да й кажуть:

— Станьмо, братці, отут одпочинемо.

Да й стали. Глянуть — над шляхом могила, а на могилі така гарна калина виросла! Вони вирізали з тієї калини сопілку, да й став один чумақ грати, а сопілка говорить:

— *Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,
Да не врази мого серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А другі кажуть:

— Щось воно, братці, значить, що калинова сопілка так промовляє!

От прийшли вони в село да й натрапили якраз на того діда:

— Пусти нас, діду, переночувать, ми тобі скажемо пригоду.

Він їх й пустив. Тільки вони увійшли у хату, зараз один сів на лаві, а другий став біля його да й каже:

— Ану, брате, вийми сопілку да заграй!
Той вийняв. Сопілка й говорить:

— *Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

Тоді дід каже:

— Що вона за сопілка, що вона так гарно грає, що аж мені плакати хочеться! Ану, я заграю!

Він йому й дав. А та сопілка говорить:

— *Ой помалу-малу, мій таточку, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А баба, сидячи на печі:

— Аке лиш сюди, старий, і я заграю!

Він їй подав, вона стала грати — сопілка й говорить:

— *Ой помалу-малу, матусенько, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А бабина дочка сиділа на печі у самому куточку. Ізлякалась, що дознаються. А дід і каже:

— А подай їй, щоб заграла.

От вона взяла, аж сопілка й їй одказує:

— *Ой помалу-малу, душогубко, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Ти ж мене, сестро, з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила!*

Тоді-то вже всі дізналися, що воно є. По дідовій же дочці обід поставили, а бабину прив'язали до кінського хвоста да й рознесли по полю.

Кобиляча голова

Сказала б казки — не вмю, сказала б приказки — не смю, сказала б небиліці — так 'багато плутаниці.

Ну, казки, хоч і не вмючи, а треба казати. Був собі дід та баба. От і в діда дочка, і в баби дочка. От баба пускає їх на досвідки прости. Дідова ж дочка пряде, а бабина все нічого не робить, а як приїде додому, то ще й обмовить ту.

Ну баба й зненавиділа дідову дочку та й каже до діда:

— Поведи свою дочку, де хоч, там її і дінь, щоб вона в нас дурно хліба не їла!

От дід — нічого робить — і повів.

Веде та й веде, та завів її в ліс — аж там стоїть хатка пуста.

Він її у ту хатку й увів.

— Сиди ж ти, дочко, тут, а я піду дровець на-рубую.

Та й пішов.

Прив'язав колодочку до віконечка, а сам подався додому. То оце вітер повіє, а колодочка — стук-стук, стук-стук!

А дівчина:

— Це ж мій батечко дрівець рубає!

Сидить вона собі шие та й не виїде подивитися, що воно стука.

Аж уже стала й ніч.

Коли це — стукотить-гримотить — кобиляча голова біжить.

— Дівко, дівко, одчини!

Вона й одчинила.

— Дівко, дівко, пересади через поріг!

Вона й пересадила.

— Дівко, дівко, дай вечерять!

Вона й вечерять дала.

— Дівко, дівко, постели!

Вона й послала.

— Дівко, дівко, — просить, — положи мене спати!

Вона й поклала.

— Дівко, дівко, заглянь мені в ліве вухо, а в праве виглянь!

Вона й заглянула, а там — і лавки, і двори, і будинки великі, і всяка всячина.

От як виглянула в праве вухо — й така стала гарна!

Згодом вийшла вона заміж за такого хорошого парубка, і живуть собі гарно.

Діждали свята, вона й каже до свого чоловіка:

— Поїдьмо та й поїдьмо до мого батька в гості.

— То й поїдьмо, — каже чоловік.

Поїхали.

От як приїхали, а мачуха аж перелякалась, як побачила, що вона така стала, та й каже дідові:

— Поведи та й поведи й мою дочку, куди свою водив!

Він узяв та й повів.

Веде та й веде — коли ліс, а в лісі пуста хатка стоїть. Він узяв та туди її й завів:

— Отут тобі, дочко, жити!

Та й пішов собі.

А вона досиділа аж до вечора, коли це — стукотить-гримотить — кобиляча голова біжить.

— Дівко, дівко, одчини!

А вона:

— Не велика пані, сама одчиниш.

Вона й одчинила.

— Дівко, дівко, пересади через поріг.

— Не велика пані, сама перелізеш.

Вона й перелізла.

— Дівко, дівко, дай вечерять.

— Не велика пані, й сама візьмеш!

Вона й повечеряла.

— Дівко, дівко, постели спати.

— Не велика пані, й сама постелиш.

Вона й послала.

— Дівко, дівко, заглянь мені в ліве вухо, а в праве виглянь.

Вона й заглянула. А там — один ліс, та такий густий та темний — оком не проглянеш. Тут де не взявся вовк, ухопив її та й поніс не знає куди.

От, а в діда була собачка маленька. То оце вона лежить на призьбі та:

— Дзяв-дзяв! Дідова дочка — як ясочка, а бабиної дочки і слуху не чуть!

То баба:

— А, капосна собака, як дражниться!

Та й піде й прожене собачку з призьби і поб'є. То баба в хату, а собачка знову на призьбу та:

— Дзяв-дзяв! Дідова дочка — як ясочка, а бабиної дочки і слуху не чуть.

От баба і каже дідові:

— Піди, діду, довідайся, що воно за знак, що твоя дочка приїздила в гості, а моєї й слуху не чуть.

Дід і пішов довідатися.

Коли приходять він туди — аж тільки хатка пуста у лісі стоїть.

Казка про гоніння мачухи

Як був собі дід та баба, і було у них по дочці. У діда й корова є. От мачуха й говорить на дідову дочку:

— Жени корову пасти.

І дала їй кужелю прясти. Вона й погнала да й плаче дорогою. А корівка питає:

— Чого ти, дівонько, плачеш?

— Як же мені не плакати, дали кужелю прясти.

— Не журись, — каже, — сажай мені кужіль у праве вухо.

Вона всадить, а з лівого вуха й виймає вже попрядений. Да оце як стане смеркаться, і пожене її додому. От мачуха бачить, що вона таку гарну пряжу носить, да й каже на свою дочку:

— Гонь, доню, ти пасти корівку і кужелю бери.

Та й пожене да на полі й каже:

— Сороки, ворони! Летіть до мене кужелю прясти!

То сороки й ворони поназлітуються і порозхапують кужіль, та й порозносять на гнізда. Увечері вона й пожене тую корівку додому. Додому прижене, то мати й питає її:

— А що, доню? Попряла кужіль?

— Ні, мамо, не попряла. Сороки да ворони порозхапували.

То мачуха до діда:

— Заріж та й заріж, діду, корову — вона (дідова дочка) з неї багатіє.

От дідова дочка погнала корівку пасти. Жене да й плаче. Так корівка й питає:

— Чого це ти плачеш, дівонько?

— Як же мені не плакати, що тебе хочуть зарізати?

От і говорить тая корівка:

— Слухай же, дівонько! Як будуть мене різати, так ти просися кишечки мить. Та як будеш мить, то там знайдеш двоє яблучок. Ти їх посади, так повиростають яблуньки.

От ту корівку й зарізали. Дідова дочка й проситься кишечки мити. От пішла на річку та й мие — аж там двоє яблучок — одне золотеньке, а друге срібненьке.

А бабина дочка вгледіла та й женеться за нею, — хоче одняти. Так та у кропиву їх і кинула. Коли ж виросла яблунька: срібненьке яблучко, золотеньке яблучко, а під нею криничка.

Аж їде пан та й говорить:

— Хто мені те яблучко вирве, тому я половину панства оддам.

От бабина підскочила — хотіла вирвати яблучко, так яблунька вгору, хотіла водички з кринички набрати, а криничка — вниз.

Дідова ж прийшла, водиці набрала, яблучко вирвала да й дала панові. От він їй і говорить:

— Я тебе візьму за себе заміж.

І взяв її з собою.

От вони собі й дитину нажили. Послали до батька узвар і просять того батька у гості до дітей. А мачухи й не просять. Так вона й говорить:

— Як таки можна, щоб я не поїхала до своїх дітей?

І поїхала з дідом, і взяла свою дочку на віз, і вкрила шкурою да й приїхала туди. А вона була відьма. От і зробила дідовій дочці так, щоб вона козою побігла, а свою дочку й поклала на місце тієї.

От та дитина все плаче.

А в того пана був парубок, да й говорить:

— Пане мій милий, пане мій любий! Дайте мені дитину, понесу я її гуляти.

А пан каже:

— Неси.

Він і поніс дитину до болота да й кличе:

— Ой рись-коза! Твій син плаче,
Твій син плаче, їсти хоче.

А вона й одказує:

— Біжу, лечу, мій синочку!
Пісок очі забиває,
Очерет ніжки підкошує,
Бистра вода не пускає.

От прибігла да з себе кожу скинула, а сама за дитину, сіла, годує да гірко, гірко плаче!

Погодувала, оддала парубкові дитиночку да й знову і побігла.

На другий день ізнов дитина плаче. Він знов проситься:

— Пане мій любий, пане мій милий! Дайте мені дитину, понесу я її гуляти.

Поніс да й кличе:

— Ось рись-коза! Твій син плаче,
Твій син плаче, їсти хоче.

То вона й біжить:

— Біжу, лечу, мій синочку!
Пісок очі забиває,
Очерет ніжки підкошує,
Бистра вода не пускає.

От прибігла та з себе шубу скинула і нагодувала дитинку.

Парубок одніс дитинку. Вона добу знов спить. Тоді пан його й питає:

— Що це значить, — каже, — що ти оце понесеш дитину гуляти, да (вона) й не плаче.

Так він давай йому признаваться:

— Що ж, — говорить, — твоя, пане, жона побігла козою.

От вони й пішли удвох. Парубок і кличе її:

— Ой рись-коза! Твій син плаче,
Твій син плаче, їсти хоче.

Вона й біжить:

— Біжу, лечу, мій синочку!
Пісок очі забиває,
Очерет ноги підкошує,
Бистра вода не пускає.

Прибігла, скинула з себе шубу, взяла дитинку да так плаче!

— Тепер, — каже, — моя дитинонько, в останній раз побачимось, а то далеко вже поженуть мене, не почую, як будуть звать!

А пан узяв да й укинув її шубу в огонь. Як затріщить шерсть! А вона почула, да в куц — нема шуби! Тоді пан плащем її накрив і пішли додому, да й живуть із нею.

А тих рознесли кіньми.

Казка про красуню і злу бабу

У гаях стояла хатка. Там жив чоловік і жінка, та в них не було дітей. От вони й пішли на богомілля, просять бога, щоб дав їм дитя. Так бог і дав їм дочку. Ото вона й росте. А царевич у той час приїхав на охоту та й посилає свого парубка:

— Піди, будь ласка, у ту хату попроси води.

Прийшов той парубок води просить, аж та дитина плаче, та жемчуг так і сиплеться з очей. Мати забавила — засміється: так усякі квітки цвітуть. Той парубок вийшов да й каже:

— Отам, царевичу, я бачив дитину! Як плаче — перли сипляться, а як сміється — так усякі квітки цвітуть.

Той царевич пішов у хату, да знарошне й дражнить ту дитину, щоб плакала. Плаче, а жемчуг так і сиплеться. Він просить матері, щоб забавила. Як же засміється, так і бачить царевич, що всякі квітки цвітуть.

Ото та дівчина росте, а царевич усе заїжджає, як на охоту приїде. От вона й виросла. Царевич і каже:

— Оддай за мене, діду, дочку.

А вона вже вишиває рушники орлами.

А цар каже:

— Де ж таки тобі, сину, да мужичку брати!

Тоді царевич як узяв той рушник, що вона вишила, да повіз до батька, так цар аж руками сплеснув. Чи нічого ж?

— Женись, — каже, — синку, женись!

От він і оженився. Да везе додому, а з ним була баба, а в баби дочка. От, їдучи, царевич устав щось-то там устрелить, а баба познімала з неї все, да й повиколывала її очі, да й упхнула її в яму, а дочку в її одержу прибрала, так царевич і повіз замість неї — не пізнав.

А коло тієї ямки да нехворощі багато росло, так

якийсь дід прийшов нехворощі рвати. Дивиться — дівка сидить у ямці і перед нею отака купа жемчугу, що вона, сидячи, наплакала, а очей нема.

— Візьми, — каже, — мене, дідусю, і оце намистечко забери.

От дід її взяв і намистечко забрав та й привів додому.

У діда дітей не було, а баба є. Вона, та дівчина, каже:

— Забери, дідусю, оце намистечко в торбинку да понеси у місто продай, да як зустріне тебе баба якась, то ти їй не продавай, а скажи: «Оддай те, що в тебе є».

От він поніс і стрів ту бабу.

Баба каже:

— Продай намисто!

— Купи.

— А що за нього?

— Да те, що в тебе є.

Вона йому й дала одне око.

Тоді та дівка й почала вишивати з одним оком рушник.

Ізнов дід поніс намисто.

Баба знов:

— Продай намисто, діду!

— Купи.

— Що за нього?

— Дай те, що в тебе є.

Вона й друге око віддала.

Дівка тоді ще й краще почала вишивати.

Дід і каже:

— От у царя обід.

А дівка йому:

— Іди, дідусю, на обід та візьми глечичок да й мені попроси юшки.

Да й почепила свого шиття діду рушник на шию. Як побачив царевич у діда рушник:

— Звідки ви, діду?

— Я там, царевичу, з хутора, да в мене там і дівчина проживає, так дай, будь ласка, і їй чогонебудь в цей глечичок.

— А рушник, діду, де ти взяв?

— Да це я в ямці дівку знайшов, так оце вона й вишиває.

А царевич уже пізнав по вишиванню. Тоді сказав зараз віз запрягти, поїхав да й пізнав її: «Се ж вона, се ж вона!» А тую бабину дочку випроводив свиней напувать. Оце ж і все.

Живуть, і хліб жують, і постолом добро возять.

Казка про королеву Катерину

Був собі король. Мав він одного сина: той син був такий силач, що подібного йому ніде не можна було найти. Король помер. Він зробився королем і сказав об'явити по цілому королівству, що всякий чоловік може приходити з ним боротися. Кілько не приходило людей, кожного забивав він руками. Одного разу прийшла до нього баба з сином і сказала, що знає, де єсть чоловік вельми сильний. Король обіцяв їй за тее дати багацько грошей і просив, щоб вона привела того чоловіка. Тоді баба сказала:

— Він не схоче до вас прийти. Треба, щоб ви поїхали до нього. Він живе на битому полі, їздить на сивому коні, називається Поланином. Кілько не приходило рицарів з ним битися, то кожного забивав.

— Я би поїхав до нього,— каже король,— но у мене нема ні одного коня, на котрім я міг би їздити,— що сяду на котрого, то зломиться, як гілячка; і ні одного меча, котрим можна було битися,— що вдарю ним об землю, то розсиплеться, як порох.

— Я вам і на тее пораджу,— казала баба,— кажіть погнати коней до води, і над котрим будуть літати орли, на тім ви й зможете їздити; а підіть до Красного Магазина й одірвіть підлогу, там знайдете не тільки один меч, но і цілую зброю, котрая ніколи не переломиться.

Король, заплативши бабі, казав погнати коні до води і сам пішов за ними. Зловив коня, одкопав зброю, сів на коня і поїхав дорогою, котру йому баба показала.

Іхав він один місяць, другий, накінець на третій місяць приїхав на біле поле. Аж глядить, щось миготить по полю. Цікавість його взяла зобачити, що то таке. Випустив коня і як близько підїхав до нього, то пізнав, що то їде чоловік на коневі, а коли зїхалися, то король сказав:

— Як слихом слухати, як видом видати — Поланин?

А той сказав:

— Як слихом слухати, як видом видати — король Іван? Чи будем битися, чи будем миритися?

— Будем битися,— сказав король.

І як зачали битися, то аж три дні билися, накінець Поланин охляв і каже:

— Довго ми билися, ну, теперечки погодім.

— Добре,— сказав король,— але з такою умовою, що ти поїдеш зі мною у світ.

— Добре,— сказав Поланин.

Всілись на коні і поїхали.

Ідуть і їдуть — і приїхали до однієї корчми.

Була там гарна шинкарочка. Поланин її полюбив і просив короля, щоб побавитися в тій корчмі зо дві неділі. Король розсердився на тее.

Раду одного король вийшов надвір і глядить, що вельми велика хмара їде. Король вернувся до хати і каже до Поланина:

— Не знаю, чи буде то дощ, чи град, бо вельми велика хмара їде.

Поланин вийшов надвір, поглядів, кликнув короля і сказав йому, що:

— Треба мені їхати, бо Катерина вислала проти мене військо, а то не хмара, тільки пил од ніг кінських. Вже шість раз вона вислала проти мене військо, а я сам-один його завжди забивав.

Король став його просити, щоб дозволив йому поїхати збити тее військо. Перше Поланин не дозволяв того, а потім згодився і таку дав йому пересторогу, що як прийде він до війська, то щоби перехрестив його мечем, а тоді воно само йому піддасться. А як поб'є усе військо, щоби не біг за зайцем, котрий вискочить з останнього забитого.

Король сів на коня і поїхав. На дорозі стрівся з військом, зробив так, як йому Поланин казав: збив його і ждав до тієї пори, поки не вискочить що-небудь із забитого.

Накінець вибіг заєць, а він — за ним, і біг через поле і ліс, аж прибіг до якогось палацу. Брама сама одчинилась, заєць вбіг, брама хутко зачинилась, і він остався перед брамою. Іздив коло стін і не міг ніде влізти, пішов своєю дорогою і вернувся до корчми. Поланин спитав його, чи гнався він за зайцем. Він сказав, що ні, і zostались ще на дві неділі в корчмі, щоби оддихнути.

Знову король побачив хмару і питався:

— Чи то буде дощ, чи Катерина проти тебе військо шле?

Поланин поглядів і сказав, що то Катерина військо шле. Король знову поїхав, збив військо і погнався вже за лисом, котрий вискочив із вояка. Не догнав його і повернувся назад. Таким способом зробилося і третій раз, та з вояка вискочив кіт. Брама одчинилась, — у браму влетів він і кіт. Поставив коня, а сам пішов у палац за котом. Перейшов одне, друге, третє — і накінець вийшов на дванадцятьє, й почув голос:

— Ах, моя нещасная доле! Згинуло все військо!

Схопила меч, одчинила двері і кинулась на короля й почала з ним битися.

Та король вибив меч з рук, а побачивши, що вона дуже хороша, полюбив її і просив, щоб вона за нього пішла. Вона згодилася, та просила його, щоб він дозволив поїхати до свекрухи. Оддала йому ключі і просила його, щоб він не ходив до того покою, що зав'язаний ликом. Сіла до карети і поїхала.

Король, zostавшись сам-один на цілий двір, став обходити усі покої, аж прийшов до того, що зав'язаний личком. Охота його взяла зобачити, що там є. Одв'язав личко і ввійшов до одного покою — аж там сидить баба з верстатом і робить людей: що кине шпудлем, то вискочить солдат, як міцній кине, то вискочить унтер-офіцер, іще міцній кине, то вискочить офіцер.

Король зобачив тее, убив бабу, сам сів за верстатом робити, та йому тее жодним способом не вдалося. Він... тее позабивав, а сам пішов до другого покою, аж глядить — уся хата завалена людьми, пішов до третього покою — аж бачить, що чоловік висить на круках, перед ним лежить в'язочка сіна і чашка з водою.

— Випусти мене з тих круків, — обізвався чоловік, — а я тобі за тее три рази життя подарую.

— А як мені тебе випустити? — сказав король.

— Дай мені в'язочку сіна з'їсти і чашку води випити, а я тоді сам зірвуся.

Король подав йому сіна — він з'їв, подав води — він випив, стрепенувся, злетів з гаків і полетів, не подякувавши королеві. Король задумався, що то був за чоловік, аж тут кіт прибігає:

— Нащо ти випустив чорта з гаків? Він схопив твою жінку і полетів на Лисую гору.

Король заплакав і став просити kota, щоб він його випустив з того замку. Кіт показав, де він може зійти на діл. Він взяв рушницю і пішов.

Іде він один місяць, аж приходить над якесь

озеро. Схотілось йому їсти, став глядіти, чи нема що застрелити. Підійшов ближче і побачив качку з каченятами і вже хотів до неї стріляти, та качка стала в нього проситися, щоб він не робив її дітей сиротами, й обіцяла йому за те, що він захоче.

Він став її просити, щоб вона показала йому дорогу на Лису гору.

Вона йому показала і дала три пірця, щоб він їх присмавив, як треба буде йому чого до неї.

Він пішов. Приходить на Лису гору, аж у брамі стоїть кінь на трьох ногах. Він поглядів на нього — не думав, що той кінь може йому зашкодити.

Вийшла до нього Катерина і почала його лаяти за те, що він випустив чорта з гаків, і казала, щоб він з нею утівав. Сіли на коня і поїхали.

Чорт вернувся вночі додому і, не заставши Катерини, став питатися в коня, де вона поділася.

— Прийшов той чоловік, — сказав кінь, — котрий тебе випустив з гаків, взяв її і поїхав.

Чорт скрутився. І спитав коня:

— Чи ми їх доженемо?

— Насіємо жита, змелемо, з'їмо і ще їх доженем, — сказав кінь.

Насіяли жита, зробили хліб і поїхали, на дорозі нагнали їх.

Чорт схватив його за лоб і сказав:

— Ото тобі один раз дарую життя.

Одібрав Катерину, а його покинув.

Король пішов другим раз по Катерину, та чорт його догнав і знов його життям подарував.

Пішов третій раз — так само зробив з ним чорт, а за четвертим — взяв його за лоб, трухнув, що аж кісточки остались.

Качка заскучала за ним, що так довго його не бачила, прилетіла, зобачила, що він забитий лежить. Взяла грудку золота, під одне крило одну пляшку, під друге — другу і полетіла там, де біси стережуть воду живлющую і цілющую.

Кинула золота. Чорти побігли за ним, стали битися, а вона набрала води: в одну пляшку живлющої, у другу — цілющої — і полетіла до королевича. Облила його, він зробився цілим, другий раз облила — він ожив і каже:

— Ах, як я довго спав!

— Заснув би ти навіки, коли б не я!

Вона йому розказала, що йому чорт зробив і яким способом вона його оживила. Він їй подякував і просив, щоб вона йому показала дорогу на Лису гору. Вона йому показала другу, таку, що кінь не міг зобачити, як він вийде на Лису гору. І так його навчила:

— Іди ти до своєї жінки і проси її, щоб вона довідалася, звідки він взяв того коня. А як будеш знати, то припали пірце, а я прилечу і тобі пораджу, яким способом його дістати.

Він пішов. Прийшов на Лису гору, Катерина стала питатися його, яким він способом ожив. Він їй розказав і просив, щоб вона довідалася, яким способом чорт дістав того коня. Вона його перевернула в голку і заткнула в подушку.

— Пре!.. Душа смердить! — каже чорт.

— Хто б тут осмілювся прийти? Мого чоловіка ти забив. Я більше нічого не знаю.

Чорт думав, що правда.

Уночі стала вона його питатися:

— Звідки ти взяв такого коня?

— Нащо тобі те знати?

— Так, я хочу знати, де такі коні водяться.

— Ну, коли хочеш, то я тобі скажу. Ото у мене є одна кобила, і як вона має родити лоша, то за нею 12 вовків ходять і стережуть тієї миті, як лоша буде родитися, і як воно уродиться, то вони зараз його й розривають. Я раз добре розгледів, не дав їм з'їсти, тільки одну ногу одірвали йому.

Почувши те, королевич на другий день попросився з Катериною, присмавив пірце. Прилетіла

до нього качка. Він їй теє розказав, і вона йому порадила, щоб він позабивав тії барани й оддав вовкам, то вони покинуть кобилу і побіжать у ліс, а лошатко уродиться, поссе і тоді їм не дасться.

Він так і зробив: коли кобила уродила лошатко і стала його просити, щоб він лошаткові дозволив побути коло неї цілий місяць, то воно набере сили і зробиться гарним конем.

Він пішов у ліс, став стріляти звірів і ними через цілий місяць живився. Потім пішов, щоб зобачити, чи його лошатко росте, і вельми дивувався, що з нього зробився такий кінь, що на нім можна їздити.

Сів, полетів на Лису гору, одібрав Катерину і поїхав. Чорт, дізнавшись про те, сів на свого коня і став його доганяти і вже на половині дороги догнав. Та кінь його (чорта) копитом тріснув, що аж смола потекла.

Поїхали до палацу, справили весілля.

І я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в губі нічого не було. Я пішов до кухаря, а він як мене тріснув — помогло, то я побіг на гній, щоб охолодитися. Зачали на «віват» з гармат стріляти, не стало їм куль. Вони стали набивати гноєм і разом мене в гармату всадили. Як вистрелили, то я з гармати як вилетів, то летів, летів, аж сюди прилетів і цю казочку сказав.

Залізний вовк

Був собі один піп, і служив у нього наймит, довго служив — год, може, з дванадцять. Ото приходить він раз до попа та й каже:

— Розщитайте мене, — каже, — батюшка, та заплатіть мені, буде вже мені, — каже, — наймитувати; може, — каже, — своє хазяйствечко заведу.

— Добре, — каже піп. — Ну, знаєш же, — каже, — що я тобі за твою службу заплачу? На тобі, — каже, — оце яйце, і як прийдеш додому, то зроби собі обору здорову та в тій оборі й роз-

чини його; тільки, — каже, — гляди, не розчиняй де дорогою, а то все твоє добро пропаде.

Ну, пішов ото той наймит. Іде та й іде, коли ж думає собі: «Ану дай подивлюся, що там, у яйці».

Коли ж, як розчинить, а звідтіля усякої скотини такого висипало — так просто, наче ярмарок на степу. Став, та й вже тоді стоїть, та:

— Бідна ж моя головочко! Що його в світі бо- жому робити тепер — як його тую скотину на- зад зібрати?

Коли ж де не взявся залізний вовк біжить.

— Я тобі, — каже, — оцю всю скотину назад у яйце зберу і яйце стулю так, що воно ізнов ціле буде, а за те, — каже, — як будеш ти на посаді сидіти, то я тоді прийду та тебе з'їм.

«Що ж, — думає собі той, — поки то ще при- йдеться мені на посаді сидіти — та ще чи й при- йдеться коли, а тепер, — думає, — худоба буде!»

— Добре, — каже.

Ото той залізний вовк зараз зібрав йому усю ту скотину назад у яйце і яйце стулив — знов ціле, так як було.

Пішов той наймит додому, десь там у село яке, чи що, поставив собі насамперед обору здорову- прездорову, увійшов туди, та як розбив те яйце — такого з його худоби — повнісінька обора!

Ну, став він собі хазяїнувати, та такий став з його хазяїн, такий богатир, що й на всім світі, мабуть, багатшого за нього нема. Живе собі, та все в його добра більше та більше, та тільки не жениться він — боїться. Коли ж був там собі один генерал, а в його була дочка, та й улюбилась вона у того чоловіка. От той генерал і каже йому:

— Чом ти, — каже, — не женишся? Бери, —

каже, — мою дочку, я тобі й грошей багато за нею дам.

— Як мені, — каже, — можна женитися, коли отак і так, — каже. — Як сяду я на посаді, то за- лізний вовк прийде та й з'їсть мене.

І розказав йому усе, як було.

— Нічого то, — каже генерал, — не бійся. В мене, — каже, — війська багато, то як прийде вже пора тобі на посаді сісти, то ми обставимо хату у три ряди військом, то вони його не допустять.

Ну, вже говорили, говорили там вони, говорили-раділись, а далі ото вже й до весілля стали споряджаться. Ото вже й весілля у їх отправили все як слід — пора вже молодим сідати на посад. А той генерал узяв та хату своїм військом у три ряди навкруги обставив, щоб то того вовка не допустити. Коли ж, тільки що посідали молоді на посаді — аж біжить вовк. Побачив, що військо стоїть, так він узяв та й перескочив через усі три ряди, та до хати. А той чоловік скоро тільки побачив його, зараз у вікно, та сів на коня, та й навікача, а вовк собі доганяти.

Біжить він та й біжить, вовк за ним та за ним, та все ніяк його не дожене. Так уже надвечір доїжджає той чоловік, дивиться — аж у лісі хатка. Увійшов він у ту хатку, аж там сидить дід із бабою.

— Пустіть, — каже, — люди добрі, трохи в вас одпочити!

— Можна, — кажуть вони.

— Тільки, — каже, — так і так: як мені, — каже, — встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав, поки я буду в вас сидіти?

— Нічого, — кажуть, — не бійся. В нас є собачка, Чутко, то він за сім миль вовка почує, то й дасть знати.

Ліг він спать, коли ж Чутко й гарчить. От ті люди зараз його й розбудили.

— Тікай, — кажуть, — бо вже залізний вовк біжить.

І дали йому того собачку і шпеничну проскурку на дорогу. От він тую проскурку із'їв, сів та й поїхав. Іде та іде, і собачка за ним біжить. Аж так почало вже смеркати, бачить він — у лісі хатка.

Він до хатки — й тут дід і баба сидять. Проститься він до їх переночувати.

— Тільки, як мені — каже, — встерегтися, щоб мене залізний вовк не нагнав!

— Не бійся, — кажуть вони, — в нас є собачка, Важко, то він за дев'ять миль вовка почує.

Ліг він та й спить. Коли ж, так уже перед світом, аж Важко гарчить. Ото вони зараз його розбудили.

— Тікай, — кажуть, — бо вже залізний вовк набігає.

І дали вони йому того собаку і ячмінну проскурку на дорогу. Из'їв він тую проскурку, сів та й поїхав, і двоє собак за їм біжить.

Іде він та й їде — аж надвечір знов бачить: хатка в лісі. Він у хату — і тут дід і баба сидять.

— Пустіть, — каже він до їх, — люди добрі, переночувати. Тільки як мені встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав?

— Не бійся, — кажуть, — у нас є собачка, Барій, та той його за дванадцять миль почує.

Ліг він спати, аж над ранком уже Барій і дає знати, що залізний вовк біжить.

От вони зараз його розбудили.

— Пора вже, — кажуть, — тобі тікати.

І дали йому й цього собачку, і дали гречану проскурку на дорогу. Из'їв він ту проскурку, сів та й поїхав. От вже він має собі троє собак, і всі вони за їм біжать.

Іде він та їде — аж увечері бачить: хатка.

Він у ту хатку — нема нікого. Він і ліг собі спати, і собаки полягали: Чутко на сінному порозі, Важко на хатньому, а Барій у хаті коло його. Коли ж надбігає залізний вовк. От Чутко зараз і дав знати, що він біжить, а Важко кинувся на його, а Барій як скочив, так того вовка і розірвали.

От тоді вже він забрав своїх собак, сів та й поїхав собі додому.

Соціально- тобутові казки

Ріпка

Був собі дід Андрушка, а в нього — баба Марушка, а в баби — дочечка Мінка, а в дочки — сучечка Фінка, а в сучечки — киця Варварка, а в киці — вихованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід лопату та й мотику, скопав у горбді грядку велику, мервицею попринадив, грабельками підгромадив, зробив пальцем дірочку дрібку — та й посадив ріпку.

Працював дід немарно: зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку підливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка, була, потому як буряк, потому як кулак, потому як два, а накінці — як дідова голова. Тішиться дід, аж не знає, де стати.

— Час, — каже, — нашу ріпку рвати!

Пішов він у город: гуп, гуп! Узяв ріпку за зелений чуб: тягне руками, вперся ногами, добуває сил усіх, сопе, як ковальський міх, — мучився, потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе дід бабу Марушку:

— Ходи, бабуню, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече — тягнуть, аж піт тече! Торгає дід ріпку за верхівку, торгає баба діда за

обшивку, працюють руками, упираються ногами — промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе баба дочку Мінку:

— Ходи, доню, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони у город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку; торгають руками, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе дочка сучку Фінку:

— Ходи, Фіночко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку.

Тягне дід ріпку за верхівку, баба діда — за обшивку, дочка бабу — за запаску, сучка дочку — за спідничку, промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе сучка кицю Варварку:

— Ходи, Варварко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку, киця сучку — за хвостик. Тягнуть і руками, і зубами, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пеня.

Кличе киця мишку Сіроманку:

— Ходи, Сірочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку, киця сучку — за хвостик, мишка кицю — за лапку, як потягли, як потягли, та й балабунці!

Упала ріпка на діда Андрушку, дід — на бабу Марушку, баба — на дочку Мінку, дочка — на сучечку Фінку, сучка — на кицю Варварку, а мишка — шусть у шпарку!

Три бажання

Був собі дід і баба і дуже бідно жили. Ні з'їсти, ні спити, як люди — завжди голодні і холодні, а до праці сили не мали. Сиділи та сумували та в віконце позирали, що їм принесе людська ласка. А як світ не без добрих людей, то вони хоч і сиділи ввесь тиждень напівголодні, але ж у неділю не було ще кого ховати... Бо ще не було того дива, щоб у селі умер хто з голоду! То вже хіба в місті таке часом трапляється...

Ото прийшла до них раз хитруща баба, а вона була чарівниця. Вони, чим мали, поділилися з нею, та ще й добрим словом прийняли і переночувати дали.

— За те, що ви мене не вигнали серед ночі з хати і останнім шматком поділилися, я вам хочу подякувати, — каже вона на прощання. — Я собі піду, а ви загадуйте три рази те, чого ви собі бажаєте, і кожне ваше бажання в мент збудеться. Будете ви до кінця життя свого мене згадувати!

Та й пішла. Сіли старі за столом і почали думати, що б їм таке загадати, щоб їхнє життя, таке злиденне та убоге, зробилося враз сите і розкішне? Поки баба сиділа та міркувала, чого б їй забажати в першу чергу, якого чуда, дід, дуже голодний, сказав приказуючи:

— Перш за все хочу печеної ковбаси величезний шматок!

Аж ось дивиться, з комина спускається кільце ковбаси завбільшки з мотовило... Та такої рум'я-

ної, аж дух приємний пішов по хаті... Баба глянула і позеленіла від злості на таке мізерне, нічтемне дідове бажання. У неї-бо в голові вже склалися інші: щоб вернути собі молодість, здобути багатства, великі скарби!.. А тут дід вихопився зі своєю ковбасою, як циган на торг з козою або як дурень зі ступою, і запросив нанівець одне бажання! Не могла бабина душа цього стерпіти.

— А бодай же тобі, йолопе, тая ковбаса та до носа приросла! — вибухнула вона, запалившись гнівом до дідової необачності.

І що ж? Вмить одну та ковбаса з комина та до дідового носа — цоп! — і приросла, мов там і вікувала.

Дивляться тоді вони одно на другого. Що за okazія? Що сталося!..

Дід, що завжди такий пристойний здавався бабі, неначе і не старий ще, хоч і з сивою бородою, тепер з ковбасою біля носа — то ж чиста малпа, проява, страхопуд якийсь, що й дивитись гидко, не те що! Сидять обоє і плачуть, що їм тепер робить?

— Ще тільки одне маємо бажання, — каже дід крізь сльози.

— Тільки одне! — каже баба. — Будемо вже тепер загадувати обоє разом.

— А будемо, — каже дід.

— Так, щоб же ота ковбаса та від носа відпала!

Сказали, а та ковбаса, хто знає, де й ділась, неначе її язиком злизало! Отут-то вони з тієї досади почали сваритись та докоряти одно одному, хто винен, чого раніш між ними ніколи не траплялось...

Про клад

Був собі дід і баба і мали вони собі просо на полі. Все дід його стеріг.

Раз прийшов пообідати додому та й каже:
— Біжи, сину, постережи проса!

От пішов він стерегти проса. Іде він і чує, щось каже в просі:

— Ось і хлопчик йде і пундик несе... Як візьму я хлопчика за волоса, закину хлопчика в чорні ліса. Як почну я хлопчика терти та м'яти, то не буде кому хлопчика обороняти.

Прийшов той хлопчик додому, каже:

— Тату, щось у нашім просі є!

— Брепеш, сину, — каже йому тато, — захотів їсти та й прийшов додому!

Посилає батько дочку стерегти проса. Пішла вона. Приходить на те місце — воно знову з проса обзивається:

— От і дівчина йде і пундики несе... Як візьму я дівчину за волоса, та закину дівчину в темні ліса. Як почну я дівчину терти та м'яти, то не буде кому дівчину обороняти.

Прийшла дівчина додому та й каже:

— Щось і справді є в нашому просі!
Каже їй батько:

— Брепеш, ти не хотіла стерегти та й прийшла додому. Біжи ще ти, бабо!

Пішла баба, а воно знов озивається:

— От і бабка йде і пундик несе... Як візьму я бабку за волоса та закину бабку в чорні ліса. Як почну я бабку терти та м'яти, то не буде бабку кому обороняти!

Прийшла баба додому та й каже старому:

— Ні, діду, що не кажи, а в нашім просі щось таки та є!

— Брепеш, — каже дід, — і ти, стара бабо! Піду я сам.

Пішов і дід, а воно і йому каже:

— От і дідусь іде і пундик несе... Як візьму я дідуся за волоса та закину дідуся в чорні ліса. Як почну я дідуся терти та м'яти, то не буде кому його обороняти.

Прийшов і дід додому та й каже до старої:

— Справді, щось є в нашім просі: треба йти за попом, щоб його освятити.

Каже йому баба:

— То й піди, діду!

От і пішов дід до попа і попросив, щоб він прийшов освятити його просо. Зібрався піп, зібрали з церкви образи і пішли просо святити. А воно знов обзивається:

— От і попик іде і пундик несе... Як візьму я попика за волоса та закину попика в чорні ліса. Як почну я попика терти та м'яти, то не буде кому попика обороняти.

Піп перелякався та навітки, загубив хрест і кадильницю. Всі люди повтікали і образи покидали на полі, а дід лишився один та й дивиться, аж іде хлопчик, а те, що в просі, обзивається:

— От і хлопчик іде і пундик несе... Як візьму я хлопчика за волоса та закину хлопчика в чорні ліса. Як почну я хлопчика терти та м'яти, то не буде кому обороняти.

А той хлопець іде та все прислухається, де воно говорить. А воно йому і каже:

— Приступи, приступи! Приступи, приступи!..

А той хлопчик все ближче приступав, аж поки не побачив; а тоді як ударить по ньому булавою, а воно так і розсипалось грішми. Поділився той хлопець з дідом грішми, та й пішли додому.

Торби

Як був собі чоловік та жінка, та не було у них дітей. От той чоловік насіяв проса, і вродилось просо таке славне, що аж весело дивитися.

Де не взявся вітер — вибив те просо. Прийшов чоловік додому та й голосить:

— Будемо, — каже, — ми тепер, жінко, без каші!

А жінка йому відказує:

— Иди, чоловіче, до вітрового батька суда просити: нехай тобі за побій заплатить!

Чоловік і пішов.

От приходять до вітрового батька, поклонився йому та й каже:

— Чого я до тебе прийшов, панотче?

— Скажеш.

— Твій син вибив у мене просо, так заплати мені за побій.

— Що ж тобі платити? Я не знаю, чим тобі платити.

От став вітрів батько думать. Думає, думає, а тоді і каже:

— Дам я тобі торбу.

— А що ж я з тою торбою робитиму?

— А що робитимеш? Як схочеш їсти, то зараз і скажеш: «Торбо, торбо, поставляйся!» Так от тобі буде їсти і пити, скільки душа забажає.

— Ну, добре!

— А як наїсися, то скажеш: «Торбо, торбо, укладайся!» Вона й укладеться.

— Ну, гаразд.

Поніс чоловік торбу додому і хвалиться жінці:

— От, жінко, що я приніс!

— Торбу. А що, чоловіче, з тієї торби?

— А що, жінко, це торба така, що тільки скажеш: поставляйся! — так тут буде такої страви, що не поїмо.

Жінка ухопила відра, пішла по воду та й хвалиться сусідам:

— Мій чоловік приніс таку торбу, що як скажеш: поставляйся! — так буде такої страви, що й не поїмо!

А кум їх почув, що говорить жінка, та й каже:

— Я прийду до вас у неділю обідать.

От діждались неділі. Прийшов кум у гості, садять його обідати, а піч нетоплена, нічого нема!

Кум і дивується:

— Що це, — дума собі, — за вража мати? Що то вони мені поставлять їсти?

Коли це господар зніма торбу з кілка. Кум і думає:

— Чи це б то справді жінка не збрехала?

А господар поклав торбу на стіл та й наказує:

— Торбо, торбо, поставляйся!

Торба як поставилась, так де тієї й страви набралось: паляниці, м'ясо, борщ, гуска печена, пампушки із сметаною, каша молочна... усе таке, що називається — усе! Іли, іли, та не поїли!

От кум прийшов до господи та й каже своїй жінці:

— От, жінко, у кума торба, так торба!

— А що там за торба така?

— А що? Посадив обідать, зняв з кілка торбу, та тільки усього, що сказав: торбо, торбо, поставляйся! Так такого добра набралось, що тільки вигадать можна!

— От диво!

— Атож! Не диво?

— І де ж це він її таку здобув?

— А ось піду спитаю, де він її справді здобув!

От і прийшов.

— Де ти, куме, торбу взяв?

— А де взяв? Вітер дав.

— Продай, куме, мені цю торбу.

— Ні, не продам.

— Я тобі пару волів дам за неї.

— Не хочу й двох.

— На тобі три.

— Не хочу.

— От тобі чотири.

— Хто його зна, що робить!

А жінка й каже:

— Та бери, чоловіче, чотири пари — плугів, волів, буде чим орудувати.

Подумав чоловік, та й змовився. Взяв у кума чотири пари волів, а йому торбу віддав.

Сам же, узявши воли, оре та хліб сіє. Насіяв проса, уродилось... Де не взявся вітер, та й побив те просо.

Чоловік прийшов додому та й голосить:

— Побив вітер знову наше просо, будемо тепер без каші!

А жінка й каже:

— Ти б пішов знову до вітрового батька: нехай дасть таку торбу, як дав!

Пішов чоловік.

— Здоров був, панотче!

— Здоров, чоловіче!

— Чо' я до тебе прийшов?

— Скажеш.

— Твій син знову моє просо вибив; заплати за побій!

— Що ж я тобі заплачу?

— Дай мені таку торбу, як давав.

— Добре, чоловіче. Ось на тобі ця торбу, та як вийдеш у поле, так тільки скажеш: «Торбо, торбо, поставляйсь!», там побачиш, як воно тобі поставиться!

Чоловік узяв торбу та й поніс. Вийшов у поле та й сіє відпочивати. Захотілось йому їсти. Вийняв він торбу з-за пазухи та й наказує:

— Торбо, торбо, поставляйсь!

Торба як поставилась... Як вискочить з торби

здоровенний молоток, як почав він чоловіка клепати; клепав, клепав... Йому, сердешному, аж очі помутились, аж джмелів слухав...

— Торбо-торбо... торбо... укладайсь! Торбочко, торбочко, укладайсь!

Молоток ускочив у торбу.

Зав'язав він свою торбу й несе до господи.

— Ну що, чоловіче, приніс?

— Приніс.

— А покажи.

— Осьде.

— Така? О чоловіче, тепер знову гарно будемо жити!

— А що, жінко, бачиш, які у мене виски?

— А що це? Як пампушки! Що це таке, чоловіче?

— А що? Скажи лиш ти торбі: поставляйсь, так і дізнаєшся.

— Торбо, торбо, поставляйсь!

Молоток як вискочив з торби...

— Торбо... торбо... торбо ж, та торбонько, укладайсь!

Молоток ускочив у торбу. Чоловік зав'язав торбу та й повісив на кілку.

Сидить жінка ні жива, ні мертва.

— А що, жінко, гарно будемо жити?

— Ну, тепер, чоловіче, не ходи до вітрового батька: хай йому щур!

Трохи згодом побігла жінка до кума та й хвалиться:

— Мій чоловік знову торбу добув.

— Таку?

— Таку! Хай їй лиха година! Як сказала: поставляйсь, а з неї як вискочить молоток...

Насилу встигла сказати: укладайсь!

— Де ж та торба?

— А де? Висить у хаті на кілку!

— Навіщо ж ви її держите?

— Для прихожого.

Парубок і чорт

Пас парубок уночі скот недалеко од ставу. Коло ставу лежав чоловік, а воно не чоловік, а лукавий перекинувся чоловіком. А вовк крадеться, хоче його сонного з'їсти. Той парубок думає, що то чоловік — і крикнув:

— Ото, дядьку, вовк із'їсть!

Він як схопиться — та в воду. А той каже:

— Коли б я знав, я б і не казав; я думав, що чоловік.

Вовк побіг. Коли він (чорт) виходить і каже:

— Ну, спасибі, дядьку, що ти мене од смерті одборонив. Одборону і я тебе. Заберуть тебе в солдати, піймають тебе людоїди, будуть годувать на сало...

Забрали його в солдати, піймали його песиголовці (тії, що людей їдять), годують на сало. Уже вгодували, уже й пучки врізали — хотіли різать. Він і здумав про того. Коли той уночі й біжить. Там замки такі здорові — лукавий як добіг, то так і одчиняються. Він прийшов до його:

— А що ти, дядьку, живеш тут?

Каже:

— Живу.

— Поведи мене, де тут гроші є.

Каже:

— Боюсь, хотя мене одсіль як бог виніс!

Він каже:

— Постій, не кажи так, що бог виніс. Бог тебе не нестиме, а ще я буду нести.

Він пішов, де є гроші, три мішки набрав, виніс надвір, поскладав на себе. Той парубок сів — не вгадав, коли й додому одвіз.

Привіз до ставу, та туди, де вони (чорти) живуть. Так він (чорт):

— Ну, котрий одвезе чоловіка додому? Я вже відки віз?

Так всі не хочуть. Один кривий каже:

— Я доведу.

Поклали на кривого гроші.

— Гляди ж, — каже (чорт), — тільки замітиш свою сторону, так і кажи: «Тпру!»

Вони біжать, куражка спала — він (парубок) каже: «Тпру!»

Дак він:

— Чого ти?

Каже:

— Куражка спала!

— Далеко, — каже, — вертаться, п'ятсот верст убігли, як сказав «тпру»...

Він (чорт) привіз його додому, під хатою положив і гроші тії.

— Гляди ж, — каже, — живи. Ми до тебе приїдем якраз у год, довідаємось, як ти живеш.

Так він жив год. Вони в год якраз і прийшли довідаться. Походили, та й пішли, та більше вже їх не бачив той парубок.

Правда колись була, та давно, мабуть!

Як бідняк чорта обдуриє

Жив собі бідний чоловік, та було в нього багато дітей. Поки діти були малі — й журу мав малу. Та коли діти підросли, стали багато їсти — чоловік впав у тяжку біду. Ніяк не міг для всіх хліба заробити. А тут кожного ще й одягнути треба.

Подався бідний у світ шукати такого заробітку, щоб можна було прогодувати дітей. Ходив, ходив, але роботи такої ніде не знаходив.

«Ех, — думає собі чоловік, — хоч би в чорта знайшлася робота — й до нього б найнявся!»

При цих думках назустріч іде високий, вусатий чолові'яга. А то був не чоловік, а сам чорт.

— Куди йдеш, чоловіче? — питає.

— Шукаю заробітку, бо дуже бідую з сім'єю.

— Я тобі роботу дам! — каже чорт. — Та спершу нам треба вогонь розпалити, щоб зварити їжу. Іди в ліс і принеси дуба, та побільшого.

Відчув чоловік, що тут щось недобре, та все ж у ліс пішов. Хотів втекти, та подумав, що чорт все одно його знайде.

Став на краю лісу, пробує вирвати дерево — та де там! Воно й не ворухнуло гіллям. Став чоловік кору з дерева обдирати. Обдирав-обдирав, а потім взяв мотузьяку й почав нею обв'язувати дерева. Прийшов у цей час чорт і питає:

— Що ти робиш?

— Хочу весь ліс тобі на вогонь принести. Не буду ж я тобі по деревинці носити.

Налякався чорт, вирвав сам дерево, взяв на плече й пішов. Почвалав за ним і чоловік.

Наварили їсти, поїли, й каже чорт чоловікові:

— А тепер давай з тобою битися. Виломи собі щалицю, а я виломлю собі.

Виломив бідняк у куцах жердину, чорт вирвав із землі дерево, розмахує ним у повітрі, наче розгон набирає.

— Я не хочу битися на полі. Хочу битися тільки в хаті! — каже чоловік.

Чорт нічого не міг проти цього сказати. Згодився. Але зайти до хати з деревиною чорт не може — деревина не вміщається. Тим часом бідняк давай періщити його жердиною. Пищить, верещить чорт, просить пощадити. Пошкодував його чоловік, відпустив.

На другий день послав чорт чоловіка по воду. Та дав таке відро, що ледве порожнє доніс до криниці. Думав бідняк, думав, що йому робити, й почав обкопувати криницю. Бачить чорт, що чоловік забарився, й подався його розшукувати. Прийшов і бачить — чоловік обкопує криницю.

— Що це ти робиш? — здивувався чорт.

— Та видиш, що криницю обкопую! Що мені ходити весь час з цим відерцем по воду, коли я можу цілу криницю на місце принести!

Налякався чорт, взяв сам відро, черпнув води й поніс. За ним пішов і чоловік.

Ліг чоловік увечері спати й чує — чорти раду радять. Каже старший чорт, що до нього чоловік найнявся на роботу, що тепер його ніяк не позбутися. Треба його забити.

Домовилися чорти, що опівночі, коли чоловік буде міцно спати, заб'ють його.

Коли чорти й собі полягали, бідняк встав, поклав замість себе поліняку й заховався. Опівночі чорти встали, взяв кожен по дрюку й почали дубасити по поліняці. Били, били, нарешті подумали, що чоловік уже мертвий, кинули дрюки й знову полягали спати. Чоловік відкинув поліняку набік і знову ліг на своє місце.

Вранці чоловік встає, а чорти ні живі ні мертві, так налякалися. Дивляться, а на чоловікові ні садна, ні синяка.

— Що тобі снилося? — питають чорти чоловіка.

— Снилось, наче мене хтось гладить.

В переполосі питає чорт чоловіка, чи не хоче він уже додому йти.

— Хочу! — відповідає бідняк.

— А що ми тобі винні?

— Ви мені повинні дати мішок грошей. Та такий, який тільки мій газда може понести.

Насипали чорти мішок золота, кинув собі старший чорт на плечі й мчить, щоб чим скоріше позбутися чоловіка. Бідняк ледве встигає за чортом.

Став чорт перед хатою бідного й чує лемент дівчоря.

— А то що діється в твоїй хаті? — питає чорт чоловіка.

— То мої діти хочуть шкіру з тебе здерти. Налякався чорт, кинув мішок і давай втікати. Приволокли бідняк з діворою мішок до хати. Й нині живуть за ті гроші.

Погодження крота

Убогий і багач мали якось разом поле; разом якось і засіяли одним насінням. Але убогому господь поблагословив — і йому вродило, а багатому — ні. Ото багатий і відцурався свого поля, та й каже до вбогого:

— То моє поле вродило, а твоє — ні.

Вбогий розважає, а багатий і слухати не хоче, далі йому й каже:

— Коли ти, убогий, мені не віриш, то узавтра вранці підемо на поле, і нас сам бог розсудить.

Вбогий і пішов собі додому. А багатий узяв на убогого полі викопав яму та посадив туди свого сина, та й до нього каже:

— Гляди, — каже, — сину! Як я взавтра запитаю, чиє се поле, то ти скажи, що се поле не вбогого, а багатого!

Й узяв його прикрив соломою та й пішов додому.

Ранком зібрали громаду, приходять на поле, багатий і питає:

— Скажи, — каже, — боже, чиє се поле, чи багатого, чи вбогого?

— Багатого, багатого! — вилітає голос з середини поля.

А господь з-між народу:

— Не слухайте, — каже, — убогого поле!

І розказав господь усе народу; і до багачевого сина промовив:

— Будеш же ти, — каже, — сидіти під землею, поки світа та сонця.

Отож-то і зробився крїт з багачевого сина!

Чортова матір

Було два брати: один багатий, а другий убогий.

Так той убогий на багатий вечір поніс вечерю до багатого.

— Приніс я, — каже, — брате, до тебе вечерю.

А той каже:

— Понеси її к чортовій матері.

Вийшов він надвір, заплакав, пішов собі.

Іде понад лугом, а його зустріча дід.

Він іде та плаче, а дід і пита:

— Чого ти, — каже, — плачеш, чоловіче?

Він став йому розказувать.

— Отсе носив до брата вечерю, а він послав мене к чортовій матері, та не знаю, де її шукати.

— Іди, — каже, — отсією стежкою і дійдеш до кладки, до кладки дійдеш, там станеш та свиснеш. Гляди, вискочать, візьмуть тебе і що даватимуть, так ти не бери, а проси — буде баран ходить по хаті — проси, щоб барана тобі дали.

Прийшов той та свиснув коло кладки. Зараз чорти вискочили, увели його, а чортова мати й пита:

— Чого ти прийшов?

— Я, — каже, — приніс вечерю.

Вона забрала ту вечерю, а його повела до золота та срібла.

— Бери, — каже, — скільки хочеш собі золота, срібла.

Він не схотів:

— Дайте мені, — каже, — отого барана.

Вона дала йому барана. Він узяв і пішов додому.

Приходить він додому, ліг спати і коло себе барана поклав. Кинувся ранком і злякався — де те багатство набралось!

Зразу забагатів.

Убрався і пішов до церкви. Побачив його у церкві брат і каже:

— Десь когось обікрав, брате. Забагатів — так прибрався.

Він (менший брат) йому нічого не сказав, вийшов із церкви та давай його просити до себе в гості. Той приїхав до його у гості і злякався, що бідний так забагатів.

— Боже мій, — каже, — вже й мене, — кае, — покрив багатством.

Увійшов у хату, той садить його їсти. Він їсти не хоче, розпитує:

— Де ти взяв, з чого ти, — каже, — забагатів?

Він йому каже:

— Се мені чортова мати дала.

Жінка багатого зараз його покликкала:

— Нумо їхать, — каже, — додому.

Приїхали. Вона заходилась: понапикала хліба, понаварювала.

— Неси, — каже, — чоловіче, й ти вечерю до неї.

Він узяв, поніс до неї вечерю.

Зустріча його баба й питає:

— Куди ти, — каже, — ідеш?

Він каже:

— Понесу до чортової матері вечерю.

Вона витягла клубок валу, дала йому й каже:

— Іди ж ти за клубком. Клубок котитиметься, то й ти за ним іди.

Клубок прикотився до хати чортової матері, чоловік прийшов за ним і пішов у хату.

Його чортова мати питає:

— Чого ти, — каже, — прийшов до мене?

Він кає:

— Я, — кає, — приніс до вас, бабо, вечерю.

— Ну, йди ж, — каже, — я тобі за сю вечерю заплачу.

Повела вона його до золота, набрав він мішок насилу підняв.

Приносить додому мішок золота, кинув з плечей через поріг додолу, а сам упав і луснув.

Два брати

Було собі два брати — один багатий, а другий убогий. От прийшли іменини багатого. Він називав повну хату гостей, а убогого брата не покликав. От убогий брат і каже:

— Піду.

Та й пішов до брата в гості.

— Брате, — каже, — рідний! Хоч я й не буду їсти й пити, а тільки надивлюсь на твоє щастя, та побажаю тобі ще більшого.

А багатий брат як закричить на нього:

— Мені не треба таких волоцюг, як ти, забирайся до чорта!

— Дарма, я піду й до чорта, — одказав убогий та й пішов.

Прийшов до мірошника та й питається:

— А скажіть, будьте ласкаві, де тут є чорти?

— Та отут у кручі, плигай — так і знайдеш! — одказав мірошник.

От тоді убогий плигнув у воду та й дивиться: коли стоїть хата, він увійшов у ту хату, коли там нікого нема. Так він і заховавсь під припичок.

Коли це увійшов у хату один чорт, далі — другий... третій... і багато їх насходилося та й кваляться:

— От ми так досадили мірошникові — усе розриваєм та й розриваєм йому греблю, а її поправити не важко: тільки треба назламувати дубців з усякого дерева та й замостить. Тоді вже ніщо не розірве греблі.

І довго ще так вони хвалились, а далі й порозхотились.

От тоді убогий брат вилазить з-під припічка, вийшов з хати та й виплив знову наверх. Потім прийшов до мірошника та й каже:

— У вас тут усе греблю розрива щось, чи що?

— Та еге ж, — одказує мірошник.

— А я знаю, чим її поправить.

— Ні, ми вже що не робили, так усе розрива.

— А як я поправлю, та уже ціла буде.

— Так ви тільки скажіть, як поправить, так вам пан за це багато грошей дасть.

От бідний брат і сказав. Греблю поправили і вже її ніхто і не розірве.

Пан за це дав бідному братові цілий віз червінців.

Як приїхав той додому, то й послав свого маленького хлопця до багатого брата по кружку, щоб міряти гроші, бо своєї у них не було.

— Що вони будуть міряти? — спитав багатий брат у хлопця.

— Та я не знаю! — одказав хлопець.

От тоді багатий брат вимадав усередині кружку медом, щоб пристало те, що мірятимуть, та й оддав хлопцеві.

Убогий брат поміряв червінці та й оддав кружку назад багатому.

Той глянув у кружку, коли ж там пристав один червінець. Він так і сплеснув руками.

— Тепер уже брат багатший за мене!

Та й пішов до нього.

— Де ти стільки грошей набрав?

Той розказав багатому усе як було.

От тоді багатий брат пішов до кручі та й плигнув у воду. Коли й побачив хату, як казав бідний брат. От тоді увійшов до неї та й сховався під припічком.

Коли це посходились чорти та й балакають:

— Тепер уже не можна розірвать греблі нам — замощено дубцями з усякого дерева. Та хто ж воно довідався про це? Може, тут у нас хто слуха, що ми розказуємо? Ану пошукаємо!

У багатого брата і пішов мороз за спиною. А чорти дуже чують духом, так скоро й наїшли багатого.

І розірвали його на шматки.

Казка про жадного чоловіка та про гадюку

(Стародавня байка)

Був собі один чоловік. Ішов він раз лісом і побачив, що з-під великого покинутого мурашника вилізла гадюка, здорова та страшна! Вилізла, подивилась і поповзла собі далі. Одначе тому чоловіку треба було часто ходити повз те місце, і він боявся, що гадюка іншим разом буде не така милосердна і вкусить його. Через те він приніс їй молока, поставив у посудині, а сам став збоку і дивиться.

Гадюка поповзла з нори, побачила молоко, оглянулася на чоловіка і догадалася, що то він приніс; випила молоко, потім винесла тому чоловікові червінця з-під мурашника.

Після того чоловік часто носив гадюці молоко, а вона все давала йому по червінцю.

Чоловік похвалився дома, що йому отака й така дивна пригода! Тоді син його подумав: «Навіщо дождатися, коли гадюка коли-не-коли даватиме по червінцю? Не краще ж її вбити, зруйнувати того мурашника й забрати увесь її скарб одразу?»

Отже, взяв той хлопець каменя і подався з батьком до гадючого житла. Тільки що поставили

молоко, зараз гадюка виповзла і стала пить. А той жлопець зараз її — каменем по голові! Та якось-то промахнувся, і камінь полетів далі, не вбивши гадюки. Тоді вона скочила до свого напасника і вкусила його. Ледве він прийшов додому, як тіло йому дуже спухло, і він помер.

Батькові було шкода сина, однак шкода йому було й червінців, якщо гадюка перестане їх давати. Через те він того ж дня пішов з молоком до гадюки і сказав:

— Я не винен з того лихого вчинку мого сина! Я тебе шаную — ось я знову приніс тобі молока, щоб ти була до мене така ж милостива, як і перше!

Тоді гадюка сказала:

— Геть собі! Я не хочу твого молока і не буду тобі давати нічого, коли ти такий жадний, що зараз по смерті свого сина замість того, щоб журитися та як слід оплакати його, мерщій біжиш до мене по червінця!

Отак через свою жадібність чоловік втратив ласку від гадюки.

Правда і Неправда

Раз Правда зустрілась із Неправдою.

— Здорова, сестрице! — каже Правда Неправді.

— Здорова була! — відказує Неправда. — Нам по одній дорозі йти, так ходім, коли хочеш, разом.

— Ходім.

— Та от що, сестрице, я тобі скажу: як будемо разом йти, так попереду твоє будем їсти, а тоді моє.

— Добре, сестрице, — каже Правда.

От ідуть вони та й ідуть. У Правди й торба вже спорожнилась. Захотілось Правді їсти, та вже у неї нема нічого.

— Ну, сестрице, — каже вона Неправді, — моє поїли, нум же тепер твоє їсти.

— Е ні! Вже цього не буде: я не люблю по правді робить, і ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоч з голоду вмри.

Гірко стало Правді, та треба терпіти. Терпіла вона, терпіла, та ніяк не втерпіла: попросила знов у Неправди їсти.

— Коли ти хочеш, щоб я дала тобі їсти, так дай одне око виколію.

Заплакала Правда. Дала око виколоти: «Краще, — думає вона, — дам око виколоти, ніж умерти з голоду».

Проїшли вони скільки там часу. Правді знову захотілось їсти.

— Дай, сестро, їсти! — просить вона у Неправди.

— Дай друге око виколію.

Дала Правда й друге око виколоти. Як виколола друге око, то й пішла собі Неправда від Правди.

— Прощай, сестро, — каже вона Правді, — тепер мені не йти з тобою!

Зосталась собі одна Правда та тільки плаче гірко. Іде-іде, коли чує: ліс шумить.

«Що ж тепер робити мені? — думає вона, бідненька, сама собі. — Злізу на яке-небудь дерево та переночую, щоб звірюка яка не напала на мене».

От злізла вона на одно дерево та й сидить там. Коли ось чує — йдуть дівчата, парубки, співають, жартують. Прийшли вони до того дерева, де сиділа Правда.

— А де, — кажуть вони, — будемо гуляти?

— А хоч і під оцим деревом, — відказують.

— Та на цьому дереві, — кажуть, — така роса, що як помазати сліпому очі, так і дивитися стане.

Почула Правда ці слова та дожидається вже ранку, щоб попробувати роси. Дівчата ж із

хлопцями почали гуляти. Гуляли вони, пили, їли все добре та й пішли собі назад, покидавши все, що позоставалось, — і питіме, і їдіме.

Як тільки пішли вони, Правда злізла з дерева та й стала їсти та пити, що позоставалось, а вигодалась уже була добре. Діждавшись ранку, помазала собі очі росою з того дерева, що сиділа, і стала бачити. Тоді вона помолилась богу та й пішла собі у дорогу.

Під вечір прийшла вона знову в ліс. Так, як і вчора, злізла на дерево й чує знов, що йдуть та співають хлопці з дівчатами.

— А де будемо гулять? — гукають хлопці, прийшовши до того місця, де була Правда.

— А хоч і під оцим деревом, — відказують другі, вказуючи на те дерево, де сиділа Правда.

— Та це ще й дерево не просте, — обізався хтось, — на ньому роса така, що якби помазати якому сліпому очі, так він би й світ божий побачив. От якби хто знайшовсь такий, щоб, набравши роси з цього дерева, пішов у таке-то царство: у тому царстві цар, а в царя дочка, та сліпа. Казав цар, що якби вилічив хто його дочку, так нічого не пожалів би з свого добра.

Правда все це чула. «Мені дав так бог, що я стала видною, — думає вона собі, — поможу ж я й тій царівні, що сліпа».

Парубки ж з дівчатами гуляли, пили, їли та й пішли назад, покидавши все, що позоставалось. Правда знов так, як і вчора, злізла з дерева та й підкормилась трохи тим, що позоставалось від хлопців та дівчат. Після цього, спорожнивши одну пляшку та набравши в неї уранці цілющої роси, пішла у те царство, де була сліпа царівна.

Довго вона йшла у той город, де жив сам цар із сліпою дочкою. Тут зараз донесли цареві, що в його город прийшла така молодиця, що береться вигоїти дочку його. Цар зараз же звелів позвати її.

Прийшли в хату до царя, коли дивиться — тут і Неправда.

— Це й ти тут, сестро? — питає Правда.

— Еге! Коли б ти знала, я вже й світ увесь пройшла, — відказує Неправда. — А ти чого ж тут?

— Того та того, — каже Правда. Та й розказала, чого вона прийшла й що з нею було.

Після цього помазала вона цілющою росою очі царівні — і стала та бачити все так, якби не була й сліпа.

Цар же бачить, що Правда з Неправдою розмовляє так, як давнішня знайома, та й питає у неї:

— Де ти з нею бачилась, і що, і як, і коли?

Правда й розказала цареві все по правді: як вони йшли вдвох, як Неправда їй очі повиколовала, як вилікувалась... Сказано: все розказала, як було.

Цар, як скінчила Правда розказувати, звелів узяти Неправду, прив'язати її коневі до хвоста й пустити його на волю, щоб розніс її.

— От так, — сказала Правда, — пройшла вона світ — назад не вернулась!

Про правду і кривду

Жили колись-то два брати: один багатий, а другий такий бідний, що й не сказати. Цей бідний брат умер. Зостався у нього син, і він живе теж бідно. І спитався раз він у свого дядька:

— А що, дядьку, як лучче тепер жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Де ти тепер найшов правду? Нема тепер правди на світі! Тепер скрізь одна кривда.

— Ні, дядьку! Є правда — правдою лучче жити!

— Давай спорити.

— Ходім на суд.

— Та чого ж ми таки підемо на суд? Лучче давай підемо по дорозі і спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: як скаже, так і буде. Ваша правда — уся моя худоба буде вам; моя правда — ваша худоба буде мені. Так спитаємо до трьох раз.

— Ну добре.

І пішли вони дорогою. Ідуть, ідуть — зустрічається їм чоловік — з заробітків, чи що, йшов.

— Здоров, чоловіче добрий!

— Здорові!

— Скажи, будь ласкав, чоловіче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де тепер ви правду найшли? Нема тепер її ніде на світі. Лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ну, оце раз моя правда! — каже дядько.

А небіж і зажурився, що йому прийдеться віддавати всю свою худобу дядькові. Ідуть, ідуть — зустрічається їм пан. А небіж і каже:

— Ну, запитаємо ж сього пана — сей уже всю правду розкаже: він грамотний і все знає.

— Ну, добре.

От порівнялися з паном і питають його:

— Скажіть, будьте ласкаві, паночку, як тепереньки лучче жити: чи правдою, чи кривдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви тепер знайшли правду? Нема ніде ні по судах і в світі. Лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ось вже і вдруге моя правда! — сказав радісно дядько.

Небіж ще дужче зажурився. Ідуть, ідуть — зустрічається їм поп. Небіж і каже:

— Ну, поспитаймося ж попа, сей уже правду скаже — на те він і духовний. Сей як уже скаже, то так і буде.

— Ну, добре!

Як порівнялися з попом, питають його:

— Скажіть, панотче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви теперечки знайшли правду? Її тепер і в світі нема: лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ось вже і втретє моя правда! — сказав радісно дядько.

Нічого робити небожеві: віддав дядькові всю свою худобу, а сам zostався голий, босий і голодний. Тяжко прийшлося йому жити. Бився, бився, сердешний, та й задумав повіситись — узяв він обривок та й пішов у ліс. Пішов та й дивиться на дерево — вибирає гілку, на якій би то повіситись. «Ото, — думає собі, — добра гілка — кріпка, а на оту сісти та, зачепившись, і повиснути б».

Він так задивився на дерево, що й не помітив, як вовк прибіг. Як уздрів його чоловік, кинувся мерщій на дерево, а обривочка й забув. Зліз на дерево та й сидить. Коли прибігають три чорти, а трохи згодом і четвертий, їх ватаг. І питає він своїх слуг:

— Ти що сьогодні наробив?

— Е... я такого наробив, що там хоч що хай роблять — не справлять. У таким-то селі, у пана, я поробив так, що ізроду довіку не вгатять греблі. А пан лупить своїх людей, як скажений, — багато їх буде у нас!

— Добре ж ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Там посеред яру, в лісі, росте три дерева. Хто ті три дерева зрубає та положить навхрест на греблю — вгатить.

— О!.. Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се так треба зробити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він другого.

— Е... я такого наробив, що багато буде [людей] у наших руках. У такому-то городі всю воду повисушував, так що тепер там ні каплі нема, а

носять її за тридцять та за сорок верст. Багато там пропаде людей!

— Добре ти зробив, та ще не так, — каже ва-таг.

— А як же?

— Як хто викопав той куц малини, що росте посеред города — буде вода на весь город.

— О!.. Хто ж то й чув, хто ж то й знав, що треба се робити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він третього.

— Е... Я такого наробив, що хай там хоч що роблять — нічого не подіють! У таким-то королівстві у короля одна дочка, та я й тій поробив так, що хай хоч як лічать, нічого не подіють, буде наша!

— Добре ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Хто відрубає глухого угла та підкурить її — така буде, як і перше.

— Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се треба зробити!

А чоловік сидить собі на дереві та й чує усе, що чортяки балакають. Як уже розлетілись чортяки, чоловік той і думає: «Може, це й правда, що вони казали? Піду до пана, може, й справді угачу греблю». Пішов. Приходить до греблі, а там пан б'є та мучить людей, щоб мерщій угачували. Вони, бідні, аж піт з них ллється, роблять, а воно все нічого не помагає. А пан, знай, лютує. Приходить до нього цей правдивий чоловік й каже:

— Е-е, пане! Б'єте ви людей, та ніякого з цього діла не буде. А що дасте мені — я вгачу!

— Дам я тобі сто карбованців і ще й на придачу цих пару коней з коляскою і з кучером (а там і коні панові стояли).

— Дайте ж мені людей шість чоловіка та три підводи.

— Візьми.

Поїхали вони в ліс, зрубали ті три дерева та й положили їх навхрест на греблі — так зараз і вгачили. Пан віддав йому сто карбованців і пару коней з коляскою та з кучером.

Тоді той чоловік і думає: «Дай поїду ще до того города, де води нема: може, й то правда; може, дам я їм води». Сів та й поїхав до того города. Не доїжджаючи до города кілька верст, зустрів він бабусю, що несла пару відер води на коромислі.

— Що це ти, бабусю, несеш?

— Воду, синочку.

— Дай же й мені напитись.

— Е-е-е, синочку! Я ж її несу за тридцять верст; а поки ще дійду додому, половину розхлюпаю; а сім'я у мене велика, пропаде без води.

— Я от приїду у ваш город, наділю води на всіх, і буде тієї води з вас довіку.

Вона йому дала напитись, а сама така рада стала та мерщій у город трюшком і розказала всім горожанам, що їде такий чоловік, що воду їм дасть. Горожани всі вийшли за город, назустріч тому чоловікові з хлібом-сіллю і всякими подарунками. Як прийшов цей чоловік у город, найшов той куц малини, що ріс посеред города, викопав його — і потекла вода відтіль по всьому городу. Горожани нагородили його і грішми, і усяким добром, так що він став тепер багатший від свого дядька. Далі й думає:

— Поїду ще в те королівство, де королева дочка нездорова — може, вилікую її.

Як задумав, так і зробив. Приїхав туди, прийшов до королевих хоромів, а люди всі такі смутні, бігають та охають! Він і питає їх:

— Я чув, що у вашого короля дочка дуже нездорова. Хай як вони її не лічать, нічого не подіють; тільки я б її вилікував.

— Е, чоловіче, куди тобі! Заморські лікарі нічого не подіють, а ти й поготів!

— Отже, скажіть королеві.
Вони сказали королеві. Король вийшов до нього та й каже:

— Якщо вилічиш, нагороджу тебе так, що не буде багатшого од тебе у світі, ще й дочку свою віддам за тебе.

Пішов той чоловік, подивився на неї, а вона вже й кінчається. Він узяв, настругав глухого угла, підкурих її — і вона одразу подужчала так, що днів за три і зовсім одужала, знов стала такою, як і перше.

Король і всі люди такі стали раді, що й не сказати! Король на радощах і каже цьому чоловікові:

— За те, що вилікував ти мою дочку, я її віддам за тебе, та ще, як умру я, ти будеш королем на моім місці.

Скоро й справді король помер, а на його місце став цей правдивий чоловік. Прокороловав він уже кілька там літ, коли приїжджає у його королівство який-то багатий купець і посилає спитати короля, чи дозволить він йому поторгувати у його королівстві? Король звелів йому прийти до нього. Приходить купець. Король одразу пізнав свого дядька, але не показав йому й виду: побалакав та й одпустив його торгувати. А своїм людям заказав, щоб не відпускали його додому, а щоб, як буде збиратись він їхати, просили його до нього. Так і сталось. Приводять цього купця до короля, король і питає його:

— З якого ти королівства?

— З такого-то.

— Із якого города?

— З такого-то.

— Як прозиваєшся?

— Так-то.

Тут король і признався, що він його небіж — той, що безвісти пропав.

— Ну що, дядьку: ти казав, що кривдою краще

жити, ніж правдою; отже, ні! Ти тільки купець, а я король — правда кривду переважила!

— Як же це сталось?

Той і розказав йому все, що з ним діялось: як він хотів повіситись, як слухав, що чортяки говорили, все, все... А наслідок навалив він усякого добра два кораблі та й подарував дядькові, сказавши:

— Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як прийдеш у свій город, розкажуй усім, що краще жити правдою, аніж кривдою.

Узяв дядько ті два кораблі з усім добром і поїхав додому. Як приїхав уже, стала його заздрість мучити: чого й він не король. Сумував, сумував він, а далі й думає:

— Піду й я вішатись, може, й мені так прилучиться, як моєму небожеві...

Узявши мотузок, пішов у ліс на те саме місце, де хотів вішатись його небіж. Але цьому не так прилучилося — де не взялись чортяки, схопили його та й почепили на найвищій гілляці.

Чоботи

Був собі чоловік багатий і мав тільки одного сина. От він як умирав, то призвав до себе сина та й каже йому:

— Гляди ж, синку, щоб у тебе, як я і вмру, було так, як і в мене, — щосуботи були чобітки новенькі.

Син і каже:

— Добре, тату.

Ото як умер батько, син, дождавши п'ятниці, йде до торгу в місто, купив собі чоботи і приходить в неділю в церков і в нових чоботях. Дождали другої п'ятниці — він знов йде в місто, купив чоботи,

надів у неділю, а ті узяв та нагору закинув. І так він робив кожної неділі, поки все, що в його було: і воли, і коні, і кліня, і повітки, й город — усе продав на чоботи.

От як не стало вже нічого й продавати, він сів собі та й давай журиться — думає собі: «Що це батько мені наробив? Нащо він сказав, щоб у мене щонеділі був новенький чоботок? А тепер мені цим зробив так, що я не маю нічого — зовсім бідний став!» А батько йому не сказав, а він сам не розшолопав, що батько не купував щонеділі чоботи, а тільки їх кожної суботи вимаже гарненько дьогтем — от вони й стануть новенькі.

Потім він надумався: «А що, адже ж у мене є багато чобіт, що я позакидав нагору, полізу, поздіймаю та буду носити». От він носив ті чоботи, носив, аж поки не стало, а далі й каже: «Адже ж нагорі в мене є ще батьківські шкарбани, достану їх, то ще, може, яку годину походжу». Коли до тих шкарбанів — аж там гроші заховав батько. Він за ті гроші закупив собі знов і волів, і все хазяйство, та й став таким хазяїном, яким був батько; а чоботи вже не купував щонеділі, а латав їх, як часом подеруться, а в неділю або свято мазав їх дьогтем.

От як-то біда його навчила хазяїнувать та чоботи носити.

Ківиш лиха

У багатого батька був один син, а батько нажив худобу не абияк, а таки чесно: багато поту вилилося з його, багато крові зіпсувалося, поки заблищали у його в кишені червінці. Синові про те байдуже: він виріс серед червінців, то йому вони не дорогі були. Як даєть батько, то він так і сіє грішми, як половою, аж слід його сяє. Дививсь-дививсь

на це батько — і гірко йому було, що син робити не хоче, а його зароблене добро так нехтує. Уже й казав, і вмовляв — нічого не вдіє. Ото й надумавсь батько. Пішли якось батько з сином до річки, посідали, балакають. Іде якийсь чоловік і несе горобця втреленого. І заманулося синові нащось того горобця купити — зараз і вийма золотого.

— Дай мені! — каже батько.

Син дає. Батько заміривсь рукою стиха на річку, наче хоче золотого кинути, а син і байдуже. Батько вдруге заміривсь. Син нічого. Узяв батько тоді та й кинув у воду червінця. Син навіть і не спитавсь у батька, нащо то й до чого, а зараз поліз у кишеню та й вийняв другого червінця. Батько баче, що лиха година, та й каже синові:

— Ось віддай мені капшук з грішми!

Син дає. Тоді батько знов:

— Іди ж ти, — каже, — як оце ти єсть, та зароби червінця! Як заробиш, отоді приходь і поживеш мою худобу, а то господь з тобою — краще я на сиріт віддам...

Син аж засміявся:

— Піду, — каже. А собі дума: «От розумний батько — чи диво то червінця заробити!»

От і пішов він; ішов він чи довго, чи ні, та й замислився: «Що ж я робити вмію? Письма я знаю!» От і пішов він скрізь по городу шукати роботи письменської. Та куди не поткнеться — скрізь не треба. А тут уже й їсти хочеться. Продав він кожушинку — ходє у легенькому, а вже холодна осінь. Прийшов у бакалійницю, проситься у крамарчуки, у прикажчики. Питаються в його:

— Де ж ви були? Що знаєте?

— Я, — каже, — жив біля батька, був коло хліборобства...

— Та й тільки? — кажуть йому. — Не треба нам таких. Узять вас хіба за хлопця-попихача, так ви більше із'їсте, ніж зробите.

Що його робити? А тут холодно, а тут їсти хочеться!.. Пішов він до Дніпра — там пароходів та всяких суден без ліку стоїть. Нічого робити — найнявся він лантухи тягати. Так, як лозинка од вітру, гнувся він під тими лантухами важкими, ноги трусились, горіли. Увечері з незвички як упав на вулиці, так і заснув. Був би замерз, та солдат-поліціант побачив, до поліції одвіз: думав, що п'яний.

Другого дня те ж, третього, четвертого — усе те ж. Він уже й недоїда, й недопива, щоб більше грошей зоставалося, а ще далеко до золотого, бо й плата мала, і сили в його небагато.

Робить — і так усю осінь і зиму проробив. І вже повесні зібралось у його стільки грошенят, що виміняв він за їх золотого. Тоді йде до батька. Прийшов, аж батько стоїть біля млина, саме біля річки.

— Здорові, тату!

— Здоров, синку! — каже батько. — Ну, синку, приніс?

Лізе син у кишеню та потихеньку, як скляне, вийма щось заверчене у ганчірочку, а потім ще й у папірець, — еге, червінець, та й боїться давати батькові.

Узяв батько, повертів того золотого в руках та як заміряться на річку... Син як ухопить батька обома руками за руку, як крикне:

— Ой батеньку, батеньку!

А сам як не свій.

Тоді батько засміявся та й каже:

— Ну, тепер я бачу, що ти знаєш, чому ківш лиха, як достається червінець. Отепер ти мені син і моя худоба буде тобі.

І в того часу син годі вже гроші розкидати — такий працьовитий та хазяйновитий зробився.

Гостинець батькові

Йде раз чумак у Крим та й пита батька:

— Якого вам, тату, гостинця з дороги привезти?

— А ти, — каже, — сину, збирай недоїдочки та крихти, котрі зостаються після їжі, та посуши — ото мені й буде гостинець.

От як виїхали, спершу у кожного багато хліба, їдять — не шкодують, а він усе те, що зостається, збирає та в торбинку й склада. Товариші сміються, питають, нащо це він.

— Та це, — каже, — батько казали, щоб я їм цього на гостинець привіз.

От і впало їм десь їхати через таке місце, що слобода од слободи треба три дні їхати, а хліб уже весь прикінчили і купити ніде. Тоді згадали про торбинку з недоїдками та й прохарчувались три дні.

Приїздить той чумак додому, батько й пита:

— А що, сину, чи привіз того гостинця, що я казав?

— Ні, — каже, — тату, я й усю дорогу збирав, та як вертались, так нам отаке й таке лучилось, ми й поїли.

— Ну, дарма, це я тобі на те й казав, що може в дорозі з вами лучиться, то щоб був запас.

Бідна вдова з сином удовищенком

Була собі бідна удова, а у неї був тільки один син. Ще замолоду не любила удова сидіти, згорнувши руки: усе порплеться було біля чого-небудь, то так і під старість — робота з рук завжди не випада, так й сина свого привчила. Було у них трохи і землички, але нічим було орати.

От якось-то вона розгорила собі грошенят, купила бичка — і став удовиченко робити хліба бовкунцем. Невсипуща була людина він: ранком не засипається довго, рано увечері пахати не кидає — то й бовкунцем робить, а оранки викидає стільки, як другі парою. Раз іде повз парубка чоловік з чужого села, тяжко багатий. Дивиться, що паруб'яга бовкунцем та багато уорав пильнуючи, та й каже йому:

— Що ти бовкунцем ореш?

— Та нема, паноче, другого волика, оце на силу споружилися на одного.

— Ну, приходь до мене, я тобі дам другого!

— Спасибі, паноче.

А у того богатині був віл, та такий норовистий, що нічого з ним не вдіють: скільки не ламали його, так не ходить у парі. Тим-то він його і віддає, щоб дурно не годувати.

Парубок приїхав додому й хвалиться матері:

— Мені панотець-багатий казав, щоб я приїшов до його, він дасть вола.

— Де то він дасть тобі вола! — каже мати. — То він з тебе глузував.

— Авжеж піду.

Діждавшись неділі, удовиченко пішов до того богатиря і каже:

— А що, добродію, чи справді дасте мені волика?

— Дам. Вигоніть того мурого.

І віддає парубкові.

— Він ще неук, — відказав богатир. (А того і не каже, що він зноровлений.)

— Візьми його собі, парубче, і роби на ньому, я зовсім його тобі дарую.

Парубок вклонився панотцеві аж у ноги і погнав вола додому.

Ледве догнав його додому, бо віл усе упирював.

Став його дома вчити. Чого вже не викоював він парубкові, як не хитрував норовистий — та не в

таківські руки попався, щоб зміг випручатись. Парубок біля його то с'як, то так, та й вивчив його ходити у парі і паше вже парою. Ще скоріш пішла робота. Зіждавши скільки тижнів, поїхав той богатир у поле подивитись, чи паше парубок його волем.

Пита богатир у парубка:

— А що? Чи гаразд ходє він у парі?

А парубок йому вклонивсь та:

— Дай боже тобі здоров'я, паноче, і всьому твоєму родові, що ти нас з матір'ю так наділив. Тепер і ми на людей здались.

Богатир подумав собі: «Коли він справився з таким норовистим волем, то, може, він ускромить мою норовисту дочку», — та й каже парубкові:

— Присилай старостів — і я за тебе віддам свою дочку.

Парубок і очі витріщив, не зна, що й казати. Міркує собі, чи то глузує з нього богатир, чи справді каже. А богатир йому уп'ять:

— Ну, присилай же, присилай, — та й поїхав. От парубок, допахавшись до вечора, поїхав додому та й каже матері:

— Мамо, той панотець, що вола дав, казав, щоб я прислав до його старостів — він віддасть за мене дочку.

— О, дурний ти, дурний! То він з тебе кепкує. Чи таки станеться, щоб такий багатий віддав за тебе дочку?

Діждали осені. Син уп'ять і каже матері:

— Пошлемо старостів — що буде, то буде.

Пішла мати прохати у старости знайомих і поважних людей. Так до кого не прийде, усі не згоджуються, бояться, бач, щоб не насміявся богатиня сватом, щоб не погодував гарбузами, що полізли свататись від такого бідахи. Насилечку надібала двох таких же сердець, як сама, що послухались просьби. Та вже кажуть:

— Хоч посміється; та дарма.
Й пішли сватами у те село, де жив богатиня.
Спитались, чи приймуть старостів?

Каже:

— Ввійдіть.

Прийма їх богатиня за гостей і, недовго мовивши, сказав, що згоджується віддати дочку за удівченка. Попоштував гостей і звелів не бавитись з весіллям.

Що не вигадувала дочка, як не упирovala, а повінчали їх і привезли до бідної вдови. А посагом за дочкою дав богатиня тільки невеличку скриньку та подушки. Удова аж віри не йме, щоб у неї невістка була від такого богатиря.

От стали вони укупі жити. Минає день, другий, третій, минає й тиждень, і більше, а молода невістка ні за холодну воду не приймається, усе сидить собі на печі та сопе.

Свекруха було загада:

— Ти б, доню, пішла та водиці або дрівець із дровітні принесла, ми б обідать наварили.

А вона тільки сопе в куточку та мовчить. Стали обідати удвох, свекруха з сином, а невістки не кличуть. Пообідали, і свекруха залишила на столі тільки хліба. Невістці вже дуже хочеться їсти, так не кличуть.

Як тільки свекруха з сином вийшли з хати, невістка зараз за хліб, та на піч, та там і з'їла його мовчки. Так було і ввечері.

На другий день невістці дуже хочеться їсти. От вона раненько побігла з відрами до колодязя і принесла води, а сама уп'ять на піч. Свекруха наварила обідати і як сіла обідати з сином, то й каже невістці:

— Ходи, доню, і ти, попоїж борщику, се з тієї води, що ти принесла.

А каші й не дала їй. На третій день бачить невістка, що се не в батька вередувати, треба під-

німатись раніше. Встала спозаранку, збігала до колодязя, принесла води, а там і дрівець — та уп'ять на піч. Наварила уп'ять свекруха обідати, покликкала невістку їсти та й каже:

— Бач, доню, се тими дрівцями і з тієї води наварили обідати, що ти принесла, — та й тобі можна їсти. Мужик твій намолотив проса, я стовкла пшінця і поралась у печі — то всі робили, всі і обідатимемо.

Бачить невістка, що тут тільки того годують, хто робить, стала привикати й сама до діла: то візьме віник, підмете хату, то горшки помие або ложки, то стовче пшона на кашу, то ще що робить — так і до праці навикла, і вже й не сидить було без діла, як і свекруха і чоловік, стала веселенька й покірненька.

Аж ось батько скучив по їй та й поїхав на одвідини. Приїжджа.

От дочка зустріча його така весела, та й тут не сидить без роботи — то те зробить, то друге, то прибира дещо — і угаву їй нема, така стала непосидюща і неспокійна. Дома цього зроду за нею не поводилось.

Вийшла свекруха і чоловік з хати, а батько і пита її:

— Чи гаразд тобі жити тут?

— Гаразд, тату!

Та бачить, що батько сидить без роботи, ухопила комушину та до нього:

— На, тату, хоч комушинку мни.

— Нащо?

— Е, у нас, хто нічого не робить, тому не дають їсти.

Бачить батько, що провчили дочку гаразд, та й каже їй та зятеві:

— Ну, приїздіть же до мене у гості.

Вони й поїхали. Батько радий був їм, приймав їх гарно, на прощання звелів запрягти пар три во-

лів, наклав їм три паровиці усякого добра, усяких маятів і одежини, і плуг, і скриню доччину, що тоді не дав, і скотинки, і бджіл, і іншої худоби — сказано усячиною обділив, як дітей. І стали вони на все село багатирями і бравими хазяями.

Семиліточка

Десь на Десні у десятому царстві, у іншому государстві був собі чоловік да жінка, да не було в їх дітей. От бог дав їм дитину: найшлась дівчина. Вони живуть у лісі — дак далеко їхать хрестить; дак вони дали ім'я Семиліточка, що не було сім літ у них дітей.

Загадують, щоб у громаду ішов чоловік той слухать, що громада скаже. От чоловіки там говорять...

З громади один багатир говорить, каже, що «у мене-то, братці, — чи видано? — да поїли миші леміш; устромив у стріху, да проїли миші».

А тії кажуть:

— Правда!

От той чоловік, що дочка Семиліточка, прийшов додому; він був убогий. Да так і говорить Семиліточці:

— Чи тому правда?

А вона каже:

— Неправда! Не можна, щоб миші поїли залізо; іржа поїсть нероботне залізо.

От пішов той чоловік у другу неділю у громаду та й каже, що дочка сказала; дак роздумались, що то правда.

— Спитай, тату, а що в світі прудче, а що в світі ситче, а що у світі миліше?

Один каже:

— У мене пара собак хортових самих хутчих

А другий каже:

— У мене пара кабанів самих ситих.

Третій каже:

— У мене дочка сама миліша.

Він прийшов да й говорить дочці, а вона каже:

— Іди ж, тату, та й кажи, що ваша неправда: нема прудчого за очі, вони зобачуть і за гаєм, і воду; кінь не перебіжить і птиця не перелетить, а очима угледиш скоріше. Нема ситнішого над землю: наситить і хлібом, і травою, і водою; а нема наймилішого над сон: хоть нехай і золото, хоть які напитки, які наїдки, а не спавши день-двоє-трое, сон зможе, — заснеш.

Пішов, сказав чоловік громаді; роздумалась громада, що правда сьому. От пан питає:

— Хто се у тебе так говорить?

— У мене дочка Семиліточка.

А пан каже:

— Коли ж вона така, то на ж тобі півкопи печених яєць куриних да неси їй; нехай вона посадить квочку, щоб квочка вивела курчата, щоб к світу поросли ті курчата і мені на страву постигли.

От той батько іде й плаче. А от вона каже:

— Чого ж ви, тату, плачете? Сідайте, яйця тії беріть да вечеряйте.

А вранці устав той батько, а дочка каже:

— Ідіть же до пана — нехай пан отой ліс вируба, да нехай пні викопа, да нехай той шпиль (гора крута) виоре, да нехай насіє проса, да щоб просо уродило, да щоб пожав і помолотив, і потовк до світа, щоб було шпоно курчата годувать.

Дак пан сказав:

— Де ж так можна, щоб до світа ліс вирубати, пні виконати, шпиль виорати, проса насіяти, пожать і звозить, і помолотить, і потовкти, — не можна за ніч.

То чоловік каже:

— Де ж таки, пане, щоб із печених яєць курча-

та вивести, і щоб вони поросли, і щоб на страву були — не можна так, пане.

От він тоді каже:

— Ну, того не можна і того не можна; нехай же вона прийде до мене у гості, хоть побачу — яка.

Ось іде той чоловік додому та й плаче. Вона його стрічає:

— Чого ти, — каже, — тату, плачеш?

— Як же мені не плакати, що пан ізвелів, щоб ти була у гості, нехай я побачу — яка. Да щоб так, щоб ішла і їхала, щоб гола і в сорочці, і щоб з гостинцем і без гостинця.

От вона каже:

— Не плач, тату! Іди в ліс да злови зайця і перепелицю, да пійми козу, да шукай ятера (що рибу ловлять).

Дак вона сорочку скинула, а той ятер наділа на себе, узяла зайця під руку, під другу перепелицю, одну ногу підняла на козу — так присіла, нібито їхати, а другою стрибає і говорить:

— Іди ж, тату, нехай вже пан прибирається, буду у гості. Нехай двері поодчиняє, вікна поодсуває, ворота поодчиняє і щоб столи понастилав, і щоб все приготував для мене — страву, напитки, наїдки, — що буду у гості.

Чоловік той пішов попереду, сказав. От пан той прибравсь і дожидає. От вона іде і їде.

Пан собак велів поодпускать, хортів, щоб її порвали, так вона тільки увійшла у двір, зайця пустила, — так собаки усі за зайцем, а вона просто іде до пана.

От він бачить, що вона іде і їде; гляне — так вона гола і в сорочці — бач, ятер з прядива вишплетений ріденько, дак тіло видно.

Дак вона каже:

— Здорові були, пане, прошу, нате ж вам гостинця!

Да дає панові з рук перепелицю, а він на неї удививсь, а перепелиця з рук його у вікно вилетіла: був гостинець і нема. От він там по покоях сідає, то ходить; що вже як він сказав, то вона зробила, що вже не панська правда, а Семилітчина. Водить її всюди да й каже: се така страва, а се така страва, а се знов така страва; се дорога, а се теж дорога. А хліба нема. Ось вона ходить да й каже:

— І се, пане, добре, і се добре, да до хліба.

Так він роздумавсь: хоть що їсти, а як хліба не поїсти, то голоден. Положили хліба. Каже пан:

— Сідай обідать.

Вона й сіла. Коли йде два чоловіки до пана судитися. От він устав та й питає:

— За чим ви?

Один каже:

— До вашої милості — розсудіть нас. Поїхали ми в ярмарок, дак моя кобила, а того чоловіка віз. Той чоловік каже:

— Мій віз, пане.

— Ми кобилу випрягли, у ярмарку прив'язали до воза, дали їсти, самі пішли на базар купувати; коли ідемо — аж уже лошатко есть — нам бог дав. От той чоловік: «Мій віз привів лоша, що лоша під візом, під колесо мордочкою товче», що, бач сліпе. А я кажу:

— Е, ні! Брешеш, то моя кобила привела лоша. Да й побились, за чуби тягалися. Так пан спитав:

— А де лоша було?

Той каже:

Під возом, пане, було.

— Дак і віз же і лоша привів, а не кобила, коли під возом було.

Хотіли вже люди йти, а Семиліточка сидить да слухає да й каже:

— То як у мого батька да був гай на шпилі, а вони той гай вирубали, пні викопали, виорали да

насіяли проса, да уродило таке хороше просо, таке хороше! Так унадилась риба-щука да линь, да й виїли просо.

А другі були тут пани, сидять да се чують да кажуть:

— Не можна сьому статсья, щоб риба до проса ходила їсти.

А вона каже:

— Не можна сього, панове, статсья, щоб віз да лоша привів: дерево зрубане і отесане, да ще б то з себе плід викинуло, — не можна.

От так пан вже побачив, що вона розумніша, дав їй півпанства, да стала вона вже у його розсуджувать людей; ото пан такий був, що не розсудить і людей.

Кому зозуля накувала?

Було собі два чоловіки: Тарас і Кузьма. Жили вони сусідами. У кожного був гарний садок і огород, і притулювались вони один до другого по-межно. От якось по весні був ясний теплий день. Повиходили обидва сусіди у садок, бач, на теплицю, повештатись по садочку, і полягали під сонцем. Один ліг опукою, та, щоб не гуляти, дме собі потроху в квітку на огірковій огудині, якраз попавшійся під ніс; йому заманулося дмухнути у саму середину квітки, щоб воно вийшло з того?

Другий ліг навзнаки, позира собі геть у небо та гада, що прийде на толк; а далі давай лічити ластівок, що так собі й снують попід небесами — от-от черкне крилом хмару. Став чоловік гадати, як вона може літати так прудко і так ізвилисто, а не так, як ото ворона або галка — прямо та тихо?

Довго вони собі так лежали мовчки, не чуючи один одного, як де не взялася зозуля, прилетіла та й сіла на вербі, якраз на перетиці і почала

кувати. От і є нова забавка! Зараз і той, і другий запитав у зозулі:

— Зозуленько, зозуленько, скільки я літ житиму на світі?

Накувала зозуля аж п'ятдесят раз. Зраділи обидва, що так довго їм жити, і біжить мерщій кожен до сусіди похвалитись — а вони, бач, жили собі гарно, по-сусідськи сябрували, та й зустрілись на перетиці.

— Кузьмо, а Кузьмо! Чи чув, скільки мені зозуля накувала?

— Та чув! — озвався Тарас. — Та то вона не тобі, то вона мені кувала.

— Ні, мені, Кузьмо!

Почали споритись, а далі пішли до отамана, щоб розсудив їх. Зібрав отаман громаду і почав розпитуватись, де сиділа зозуля, і кому кувала, і чия то верба, що зозуля сиділа? До півверби кожен був хазяїн. Давай міряти гілля — і гілля рівне, якраз порівну наобіруч!

Давай копати вербу, викопали, поміряли коріння — і коріння порівну! Як його розсудити? От отаман і каже:

— Тепер кати вас розберуть, кому зозуля кувала! Ідіть до пана сотника — хіба він вас розбере.

Пішли до пана сотника. От сотник вислухав наперед Кузьму, і взяв у його карбованець за свій суд, і поклав на стіл; а далі вислухав Тараса, взяв карбованець і каже:

— От бач, Кузьмо, і ти, Тарасе, зозуля не тобі, не йому кувала, а мені. Ідіть собі з богом, та не сваріться.

— Бач, — каже Кузьма, — як пан сотник розібрав діло!

— Еге, на те він і пан сотник, що розумніший над нас з тобою і отамана з громадою.

Пани, Хома і гуска

Задумались пан з панею, сидячи за столом при обіді, як би їм розділити оцю печену гуску, щоб всім було до пари. А всіх панів було шестеро: пан з панею, два паничі та дві панночки.

А тут якраз на той час входить Хома.

— Хомо, — каже пан, — а розділи ти межі нас всіх оцю гуску, щоб всім було до пари, та й себе не забудь.

Подивився Хома на панів і на гуску, взяв ніж і прийнявся за діло:

— Оце гусяча голова і пан — то буде пара, бо пан-то є голова всьому. Гусяча шия і пані — теж пара, бо шия іде за головою. Куди голка — туди й витка, куди одна — туди друга. Крильця панночкам, щоб легенько танцювали, то буде дві пари. Дві ніжки двом паничам, а я, Хомище, і гусяче тулубище — то теж буде пара. А після цього — оставайтесь здорові!

Ножик

Приїхав пан з далекої дороги до свого села, на станції зустрічає свого слугу:

— Ну що ж, Мартине, чи все у нас дома гаразд?

— Все, богу дякувати, — каже Мартин, тільки ножик наш отой маленький поламався...

— Тільки б і лиха було! — каже пан. — Чого ж він поламався?

— Поламали, як із наших коней шкуру здирали.

— Як? То вони поздыхали?!

— А поздыхали, пане!

— Чого?

— А як послабли пані, то тих докторів возили рано і ввечері... То мусили поздыхати!

— А чого ж то пані слабі були?!
— Тоді, як двір наш горів, то пані насилу вискочила з пожару, та злякалися дуже, заслабли та й вмерла — царство їм небесне.

Вчений вовк

Вивчив раз один чоловік вовка у повозці ходить. От їде, а пані і перестривають його, здивувались та й кажуть:

— Продай нам цього вовка.

— Купіть, — каже, — та тільки що ви з ним робитимете?

— Він у нас, — кажуть, — писарем буде.

От зторгувались, він забрав гроші, а вони того вовка і розійшлись. Через скільки там год той чоловік і здумав: «Піду та одвідаю свого вовка».

Найшов того пана, пита, де вони того вовка діли.

— А він, — кажуть, — у Петербурзі генералом, коли хочеш його побачити, так питай такого-то генерала.

От він і пішов у Петербург. Зараз допитавсь того генерала.

— Визвіть, — каже, — мені його.

Ось виходить генерал та до нього так строго:

— Чого тобі?

Так того чоловіка ця груба річ за серце й узяла, як крикне ж він на генерала:

— А у ярмо — і забув?

Дурні чорти та хитрий наймит

У попа був наймит і гонив товар пасти. Вигнав товар пасти, сів, плете собі постолі, виходить до його чортик і питає:

— Що ти, Іване, робиш?

Каже:

— Плету сітки, щоб виловити усіх чортів.
— Ех, — каже, — зроби милість, усі лови, тільки мене не лови.

— Еге, — каже, — тебе на самий перед зловлю.

— Еге, — каже, — зроби милість, не лови. Я тобі, що хоч, те й дам.

— Що ж ти мені даси?

— Я тобі дам мішок грошей.

— Ну, — каже, — добре, іди, — каже, — принеси.

Приходить він до батька і каже:

— Там Іван сидить, плете сітки, щоб виловити усіх чортів, то я йому обіцявся мішок грошей, щоб він мене не ловив.

— Іди, — каже той, — у поле, там стоїть озеро, і коло озера стоїть кобила. Хто тую кобилу обнесе кругом озера, той тому дасть мішок грошей.

Приходить чортик до Івана та й каже:

— Ходімо, Іване, там коло озера стоїть кобила. Хто не обнесе кругом озера тую кобилу, той тому дасть мішок грошей.

Прийшли. Чортик узяв ту кобилу, обніс кругом озера й поставив коло Івана.

Іван і каже:

— Е, дурню, дурню! Я, — каже, — між ноги візьму та й обнесу.

Сів Іван на ту кобилу, об'їхав кругом озера.

Приходить чортик до батька та й каже:

— Я взяв кобилу на руки та насилу обніс, а він узяв між ноги і духом обніс її кругом.

— Іди, — каже, — до його: котрий котрого поборе, то той тому дасть мішок грошей.

Той прийшов да й каже:

— Ну, давай будемо боротися.

— Ех, — каже, — дурню, дурню! Що мені з тобою боротися! В мене, — каже, — батько старий єсть, і то він тебе поборе.

— А де він? — каже, — покажи його.

А з ним був ведмідь.

— Бери,— каже Іван,— зачинай, бо він тебе не візьме, а треба, щоб ти роздражнив його.

Він як почав дражнить, а ведмідь як схватиться да як почне давить! Да тільки що його живого пустив.

Приходить (чортик) до батька да й розказує все, як було.

— Ну,— каже (батько),— іди. Котрий котрого пересміє, то той тому оддасть гроші.

Прийшов (чортик) до Івана да й каже:

— Давай будем сміятися — хто кого пересміє.

— Е,— каже,— дурню, дурню! В мене,— каже,— мати старая і то тебе пересміє. Найшов конячу голову, привів до неї чортика та й каже:

— Смійся!

Скільки не сміявся той, а не міг пересміяти (кобилячу голову). Пришов чортик до батька та й каже:

— Його мати стара, та й то я не міг пересміяти.

— На ж,— каже,— сюю булаву, котрий вище підкине.

Приніс чортик тую булаву та як кинув, то й не видно. А далі каже до Івана:

— На,— каже,— кидай!

Той узяв у руки і насилу з місця зворухне та й дивиться на небо, а чорт його питає:

— Чого ти дивишся на небо? Кидай уже!

— Е, я,— каже,— дивлюся на небо, там на небі мій брат, я,— каже,— дивлюся, щоб він її вловив.

— Ей,— каже,— не кидай, а то мені шкода буде. На,— каже,— тобі дудочку.

(У нього така дудочка була...)

Той узяв дудочку, а оддав булаву.

Приходить чортик знову додому, а батько його й питає:

— А що,— каже,— хто вище підкинув?

Він каже:

— Я кинув, то вона зараз же упала, а він хотів

кинуть на небо до свого брата, да я не дав, а оддав йому свою дудочку.

— На ж,— каже,— неси йому мішок грошей та хай тільки не ловить нас.

Той приніс тії гроші та й каже:

— На гроші да тільки нас не лови.

— Як тебе не ловити? Коли занесеш мішок до мого дому, то тоді не буду ловить.

Каже:

— Занесу, тільки не лови вже.

Заніс він йому тії гроші, поставив, а той каже:

— Тепер не буду вже тебе ловити, іди.

Той пішов, а Іван на другий день гонить собі товар пасти і бере з собою дудку тую, що чортик йому дав.

Понаїдався товар, полягав оддыхать, а Іван як заграв на тую дудку, так увесь товар почав гуляти. Він радується, що товар так гуляє.

Товар так повигулювався, як наче усю неділю стояв голодний — так повитрухувався.

Пригонить увечері товар додому, піп вийшов подивиться, чи понаїдався товар. Каже:

— Де ти його пас так, що він такий голодний, наче увесь день нічого не їв.

— Я не знаю, чого він такий, я його пас увесь день.

На другий день знов бере товар, гонить пасти. Товар понаїдався і тільки хотів лягати, а він знов давай грати на дудку.

Увечері пригонить додому, а товар ще гірший, як був першого дня.

Піп вийшов, глянув на товар і нічого вже не сказав йому.

На третій день гонить той пасти, а піп каже:

— Піду подивлюсь, що він йому робить, що товар такий худий.

Товар пасеться, а піп сів у терні. Тільки товар понаїдався да хотів лягати, а той як заграв!

А товар давай підскакувати, а піп у терні давай і собі танцювати та вигукувати: «Гу, гу!»

Він побачив, як піп поліз у терен та навмисно грав, грав і не переставав до самого вечора. У попа обідрався увесь одяг, і він сам обдерся об терен, увечері приходить додому, а його попадя побачила да й питає:

— Що це,— каже,— тобі зробилося?

— А се,— каже,— душко, у нашого Івана є така хороша дудка. Я засів його підглядіть, як він товар пасе, а він як заграє на ту дудку, то увесь товар і я гуляли до самого вечора. От,— каже,— скажи йому, нехай він тобі заграє, то ти послухаш.

Увійшов Іван у хату, а піп каже:

— Ану, Іване, заграй-но попаді, нехай послухає, як ти граєш. А я вилізу на гору, а ти накриєш мене солом'яником, щоб я не чув, як ти грати-меш.

Виліз піп на гору, він накрив там його солом'яником. Увійшов Іван у хату,— попадя діжу місила,— як заграв! А попадя як ухватить діжу да й пішла з діжею гулять, а піп як схватиться да давай і собі гулять!

Гуляв, гуляв, а далі як полетить з гори разом із солом'яником.

— Нехай,— каже,— тебе чорт візьме з твоєю дудкою! Трохи,— каже,— не вбився!

Коза

Один чоловік водив козу на торг та й не продав. От як вів він її додому, так прийшлося їти лісом. Ідуть вони лісом, коли дивляться, аж лежить неживий вовк. Чоловік підійшов до нього та й дума, що робить. На той час їхав поблизу пан із гостей. Він побачив козу й чоловіка та й питається:

— Що ти тут робиш?

— Та це коза моя піймала вовка, так я оце думаю, що з ним робить.

Та трохи й почервонів, бо збрехав.

— Вот это хорошая коза, что и волков берет, продай ее мне!

— А що ви, пане, дасте за неї? — спитав чоловік.

— Да сто рублів дам.

— То й давайте!

От пан узяв козу, повів у ліс та й прив'язав на довгій мотузці до дуба.

Коли це приходять один вовк та й став біля кози, а вона: «Мекеке!» Та й стоїть. Пан каже:

— Вот проклятая коза: одного еще и не берет!

Коли це приходять і другий вовк, а коза все стоїть та: «Мекеке!» А пан:

— Вот коза — и двух не берет!

Коли як вискочє з лісу третій вовк, як ухопили всі три козу, так і розірвали! А пан стоїть та:

— Ну, проклятая коза! Двух не брала, а троих не одолела!

Як чоловік людей колись дурив

Пішов раз чоловік людей дурить; приходе у якусь слободу, а діти купаються; він і пита їх:

— А що, чи не бачили ви якої оказії?

А один хлопчик і каже:

— Плив тут уранці млиновий камінь, а на йому собака сидів та муку злизував.

— Отого, — каже, — мені і треба! Ходім, хлопче, зо мною.

Хлопець і пішов за ним. Вийшли за слободу, той чоловік і каже:

— Оставайся ти тут, та щоб знав, що одвітить, як тебе будуть питати, а я піду людей дурити.

Та й розійшлись. Приходе той чоловік у якийсь

город, ходе по базару, а там капусту продають. Він походжа та сміється:

— Бач, — каже, — що за капуста! Он як у мого батька у таким-то селі, так під одним листом віз сховається.

От перекупки і заспорили з ним та й ударили в заклад на сто цілкових. Зараз нарядили верхового та й послали у ту слободу. Той верховий не добіг до слободи, стрів того хлопця.

— А що, — пита, — чи правда, що у вашій слободі родить така капуста, що під одним листом віз сховається?

— Е, — каже, — он у мого батька того году, як зимували чумаки, так під одним листом три вози стояли. — Той повірив та й вернувся, розказує, що усе правда, бо ще більш єсть. От забрав той чоловік сто рублів та й подався у другий ще город. Вийшов на базар, аж там гарбузи продають. Він ходить та сміється:

— Хіба це гарбузи? Он у мого батька у такому-то селі гарбузи, як кабан уриється, то і не найдеш.

Забились і тут у сто цілкових, нарядили знов верхового. Не доїхав той верховий, перестрива його хлопець.

— А що, — пита, — чи правда, що у вашому селі такі гарбузи родяться, що як кабан уриється, то і не найдеш?

— Е, — каже, — у нас як зарився раз кабан, то мати три дні шукали, усилу нашли.

Той повірив і вернувся. Заплатили і ці перекупки сто цілкових. От поділились вони з тим хлопцем і розійшлись. От той хлопець одійшов трохи, аж їде пан.

— Здоров тобі, хлопче! А де ти був?

— Та ходив, — каже, — людей дурить.

— Ану ж, одури мене.

— Е, — каже, — я сам не одурю, якби з дядьком!

— Де ж він?

— А он пішов отим шляхом.

— На,— каже,— коня та дожені.

Сів той хлопець на коня, од'їхав трохи та й вертається.

— Чого ти? — пита пан.

— Що ж,— каже,— хоч я його і дожену, він пішки, то нескоро вернемось.

— Так бери і другого коня.

Той узяв.

— Прощайте,— каже,— пане! Оце уже й одурив!

Як баба чорта дурила

Зосталась жінка удовою і вже зостарілась; сидить журиться. Колись-то степів було багато, на них люди були не дуже голодні, так та жінка, горюючи, і каже:

— Хоч би сам чорт прийшов та виорав мені ниву.

Йде тут чорт, зробився чоловіком і до неї в хату увійшов, каже:

— Здоров будь, бабо!

Каже:

— Здоров!

— Я чув, що ти клопочешся, що нема кому степу виорать?

Каже:

— Клопочусь.

— То я тобі виорю,— каже чорт.

Тепер той чорт заходивсь і виорав ниву. Питається тієї баби:

— Що ми,— же,— посіємо?

А баба каже:

— Посієм,— каже,— моркву. Морква добре росте, а бадилля ще більше.

Чорт не знав, що з неї їсти та думав, що бадилля. Баба його й питає:

— Як же ми будемо ділитись?

— Ділитись,— каже чорт,— будемо так: те, що зверху, те мені, а тобі коріння.

Баба тільки усміхнулась, дума собі:

«Добре!»

От насіяли, вродила морква. Чорт забрав бадилля на в'язку й приносе додому. Його чорти-товариші й кажуть:

— Каже, що він розумний. Де в біса? Його й баба обманула. Було б тобі те брати, що в землі, а їй же,— що зверху.

Він каже:

— От як на другий год, то я її обманю.

На другий рік виорав її ниву, приходить до баби й питає:

— Що посіємо?

— Мак,— каже баба...

Посіяли. Чорт старається та поливає. Ті лопуцьки ростуть великі, а маківки ще більші. Устарівся мак. Баба пита:

— Як ми будемо ділитись?

А чорт і каже:

— Мені те, що в землі, а тобі — що зверху.

Та баба маківки позрізувала, а чорт бадилля зв'язав і поніс додому.

Ті чорти знову страмлять його.

Він тоді спересердя каже:

— Піду сякої-такої віри бабу вб'ю.

Приходить до тієї баби, а вон й пита:

— Чого ти прийшов?

— Я тебе, бабо, вбить хочу.

Та баба йому й каже:

— Е, ти, чорт бісової віри, здоровий, іще й справді вб'єш мене, а треба битись по правилах.

— Як,— пита чорт,— по правилах?

— Візьми верхові вила, а я візьму качалку, та підем у хлів биться.

(Вона знов його обманула.)

Увійшли вони в хлів биться. Той чорт зачепився за бандину ріжками, бо вила були довгі, а баба, де влуче чорта, там і б'є.

Той чорт просить:

— Бабо, голубочко, на тобі верхові вила, а мені дай качалку, та ходім надвір биться.

Оддав чорт бабі вила, а сам узяв у баби качалку, і пішли надвір биться.

Чорт маха качалкою кругом себе, а баба його вилами штурха.

Чорт бачить, що біда, та хода!

Прибіга додому, а з його сміються і з дому проганяють, що два рази баба обманула, а на третій ще й побила.

Той чорт тоді й пішов геть.

Ходив, ходив голодний дні зо три. Зайшов на степ, а чоловік пеньки корчував. Чорт зробився чоловіком і каже:

— Здоров, чоловіче! Чи даси мені хоть повечерять, як я тобі поможу пеньків корчувати?

— Дам,— каже.

Чорт так корчує, що геть усі пеньки повиривав до вечора.

Приїжджає чоловік з чортом (не зна чоловік, що то чорт). Випріг коня, пішов з ним у хату, жінка насипала там борщу, ріже хліб.

Діти кажуть:

— І я їсти хочу, і я їсти хочу!

А той чоловік і каже:

— Чорта зїжте!

Той чорт з хати! (От пообідав, якраз!)

Москаль у пеклі

Був собі одставний москаль, і пішов він на той світ. Ходить-ходить — нігде йому нема пристаня. Аж приходить він до пекла,— аж там чортів такого багацько.

Він зараз по-московськи й кричить:

— Тьху, пропасть! Нечистий дух как смердить!

Чорти на його кричать:

— Іди собі... Чого ти хочеш? Тут не можна бути тобі!

Москаль каже:

— Пождіть, дайте мені тут у вас порозкладатись.

Забиває він кілочки по стінах та й каже:

— Це на rameць, це на муніцію, а це — на шинель, а це — на ружжо!

Ну, повішав він усе та й питається:

— Що це таке?

А чорти кажуть:

— Пекло.

— Ну, хорошо, що тепло. А що то,— говорять,— кишить?

— Душі.

— Ну, слава богу, що є галуші. Дайте ложку.

Дали йому ложку, а він як почав їх троцтити. Чорти розсердились, та давай на його кричать:

— Що ти робиш? Іди собі звідси!

А він каже:

— Ну, ходім на двір, перш покажете мені, в яку дорогу йти.

Чорти повиходили всі з пекла, а він взяв та й зачинився та й не пуска їх.

Чорти замерзли та так кричать-плачуть, а іде баба та питається:

— Чого ви плачете?

— Москаль прийшов у пекло, зачинився та й нас не пускає.

— А, дурні. Не знаєте, що зробити. Ось де є собака, візьміть, здеріть шкуру, зробіть барабан та забарабаньте, то він вийде!

Чорти зраділи та за собаку.

Облупили його, зробили барабан — тр-р-р!

Москаль кричить:

— Ох, у поход пора!

Взяв убрався та й пішов, чорти убігли та й зачинились.

Москаль вийшов надвір, дивиться — нема нічого.

— О, піддурили, бісові сини!

Та й пішов собі далше, лучче шукати.

Панська політика

В одному панському селі був собі піп. І такий же то убогий той піп, що не то що й шматка свого поля не має!

Звісно: у селян що візьмеш? Як гривню, а як дві, то й добре. З їх і пан добре драв...

Випросив той піп у пана нивку поля, засіває та з того й живе: ні руги немає, нічого... Сказано: бідна церковиця у панському селі.

От одного разу посіяв батюшка на тій нивці гречку — і вродила йому така гречка, що на все поле! Панську блискавка пропала, а його рядком — та як перемита! Піп радіє: «Спасибі богу, буде що їсти, попаде!».

Покликав людей — люде послушали — звісно, попа вже всяке послуха, — зібрали ту гречку, перевезли у стіжок, на току склали. Піп не налюбуй та тою гречкою!

Аж увечері кличе пан попа до себе в гості. Приходить піп до пана — аж там такий заїзд — повен

двір! Як увійшов у горниці — аж там панів, панів, що й греблю було б загатить!

Пан того попа вітає:

— Ну що, батюшко, як ваш хліб? — розпитує.

— З вашої, — каже, — пане, ласки, дякувати богові милосердному, гречка уродила гарна!

— Ну, слава богу, слава богу!

Піднявся там бенкет: танцюють, у карти гуляють, п'ють...

Тільки піп чує: пани знай плещуть язиками про якусь політику. Слухав він, слухав — ніяк не догадається, що воно таке.

Подали вечерю, посідали, повечеряли, піп подякував панові і пішов додому уже опівночі.

Устає вранці, та зараз на тік — аж дивиться: на току стоїть гречка, така посмалена та плюскла, що й зерна путнього не вибереш, а його гречки й нема!

Де, де гречка? Нема! Він — до попаді:

— Оце так, попаде! Хтось нашу гречку забрав, а нам привезено такої, що боже мій! Ані зерна... Що тепер його й робить на світі?

Журились-журились, думали-думали, а далі попада й каже:

— Піди панові пожалійся: вже не хто, як його люде забрали!

От піп і пішов. Йде по вулиці та у кожен двір заглядає, чи не нагледить де своєї гречки. Так нема!

От він доходить до пана — зирк на панський тік! Аж його гречка стоїть у стіжку зложеною...

Піп і здивувався: «Що його робить? Як його панові сказати, що він гречку покрав? Ще й з прихода прожене!»

Думав-думав, стоячи під двором, а потім махнув рукою: «Що буде!..» Та й пішов у горниці до пана.

Приходить у горниці:

— Здорові були, пане!

Уклонився.

— А! Здрастуйте, батюшко. Садіця...

— Не до сидні мені, пане!

— Що ж вам треба? — пита пан.

— Прийшов, — каже, — до вас, пане, розпитаться: чую я, — каже, — вчора пани знай поносять якусь політику... Чи ви не знаєте, пане, що то воно таке — та політика?

— Гм! — каже пан, здвигнувши плечима. — Знаю, як не знати!

— Скажіть же, пане, будь ласка, й мені.

— Це, — каже пан, — як що обіцяєш дати там, або що (бо одказати соромно) дати не хочеться, то там видумаєш що-небудь. От і політика!

— То цебто, пане, брехня по-нашому?

— Маєш... обход такої! — каже пан.

— Обход?! Цебто, пане, як дасть хто-небудь нивку, то потім побачить, що на тій ниві бог уродив хліб добрий, та він візьме, та той хороший хліб собі поперевозить, а тому перевезе абиякого. То це б то політика?

— Політика!

— Бач!.. Оце спасибі, що сказали! Тепер і я знаю, що то за панська політика.

Та й пішов собі з горниць.

Приходить додому, попадає питає:

— Ну що, не найшов гречки?

— Найшов, — каже.

— А панові пожалівсь?

— Як же мені жаліться, коли сам пан гречку забрав.

Попадає як узяла плакати, як узяла лаяти!

— Ми убогі, та того не зробим, а він пан, дука, та покрав нашу гречку!

А піп їй каже:

— Не плач, жінко! Ми убогі, та не зробим цьо-

го, бо ми не знаємо панської політики, а пани у ній кохаються.

Пожурились вони трохи та й полягали спати. Коли на другий день прокидаються — глянули на тік: аж знову їх гречка стоїть, як і стояла, у стіжок зложена!

— Оце бач, попаде, — панська політика! — каже піп.

Про ченця

Десь у одному монастирі — от так як би в Дубнах або що — був собі чернець. І такий же то богомільний та пісниковий чернець, тільки поклонивсь б'є та богу молиться... сказано: живий до бога лізе!.. А товстий такий, як груба...

От раз у піст, на першій там тиждні, чи що, сидить він у себе в келійці, читає боже слово. От читає — та й забажалося йому скоромини... Так заманулося, так — що пробі! А в піст, звісно, де ти в монастирі скоромини візьмеш?.. От він нудився-нудився, а далі й думає: «Може, од масниці що-небудь зосталося, — пошукаю». Та й поліз у шафку. (А в них у кожного в келійці є шафка, там у них усього, чого душа забажає: і нап'ятоків, і наїдків...) Коли туди — аж там яйце. Він так зрадив, наче свяченої паски з'їв на великдень! «Ну що ж? — думає. — Як його сире яйце їсти?» А зварити ніде. Він і надумав: «Спечу на свічці!» Узав вирвав з голови волосинку, перепоясав те яйце, — давай пекти... Тільки що на свічку, а двері — рип: входить ігумен... (А ігумен у них був чоловік дуже побожний.) Як побачив, що таке в піст чернець робить, то аж відскочив: своїм очам не вірить! А далі:

— Калугирю, — каже, — що це ти робиш? А той і не чує...

— Калугирю, калугирю!..

Той глянув, аж ігумен...

— Що це ти робиш?

— Попутав,— каже,— отче ігумен, лукавий попутав!..

— Що ж ти це робиш, богоотступнику? — каже ігумен.— Признавайся!..

— Яйце печу, святий отче, яйце... Він мене підвів,— бодай йому ні дна ні покршки,— він показав, як і пекти...

А чорт з-за комина ріжки виткнув:

— Та брешеш,— каже: я оце сам учусь в тебе, як його пекти!

— Ну-ну, мовчи, бісів сину,— каже чернець,— коли тебе не питають...

Біда

Був то один піп багатий, і не мав він дітей, тільки одного сина. І він змаленьку ніц не робив. Як дійшов до кільконадцяти літ — дав його до школи, вивчився той читати і писати, та й потому піп його оженив, і zostався на місці тата, в тій самій парафії, бо батько помер. От він собі думає, що то люди говорять, що то їм біда, а я зріс, оженився і жодної біди на світі не знав. Взяв він, сказав собі зробити стовп і закопати на тракті, і на тім слуні написав з одного боку версти, а з другого боку — таблицю прибив і написав так: що відколи жие, зріс, оженився, і жодної біди не знав.

Але іде цар, дивиться: з одного боку написано версти, а з другого боку таблиця прибита. Так він повідає до кучера. А той скочив з карети і читає. Перечитав, взяв на замітку, сів і поїхав. Приїжджає додому, казав зараз пода витребувати до себе. Але не так то було живо, може, в місяць,

а може, в два,— приїжджає піп до царя. Переночував, на другий день рано, вже піп постигає, наступив час дванадцятий, вже піп до царя приступає:

— Здрастуйте, ваше імператорське величство!

Цар отвічає:

— Здоров! Ну, що ж ти скажеш?

— Не знаю, чого ваше імператорське величство мене требують.

Цар тоді говорить:

— Ти зріс і оженився і жодної біди не знав?

Піп:

— Я, ваше імператорське величство.

— Яким то образом? — цар говорить.

Піп повідає:

— А таким, що мій отець був багатий і як був при нім, то й біди ніякої не знав, а потому отець помер, усе своє багатство мені zostавив і попом мене зробив, і тепер же мені жодної біди нема.

Цар тоді розсердився і говорить:

— Я царством управляю, чого ж і я біду знаю?

І каже:

— Ну, я тобі загадаю три загадки, як ти їх відгадаєш, то буде тобі то прощено, а як не відгадаєш, то голова з плеч!

І дав йому строк на три доби і каже:

— Ти маєш відгадати мені, чи вище від землі до небес, чи в землю глибше, скільки на небі зізд і що я думаю?

Пішов піп на квартиру і на квартирі сидить і дума, та не може надумати, який би отвіт дати на тії загадки. Пришов строк іти вже з отвітом, зібрався він, іде. Приходить до царського дому, дивиться.— стоїть на часах москаль. Він питається москаля:

— Чи є цар?

І так дуже засумувався. Але той москаль дивиться, що так піп засумувався, питається його:
— Чого ти так засумувався?

А піп каже:

— Та й що говорити, ти мені нічого не можеш!

Але взяв йому розказав, про що його цар зазвав і які йому загадки дав. Тоді москальповідає:

— Батюшко, скиньте свій одяг, візьміть мій на себе і стійте на моім місці, а я піду до царя відгадувати загадки.

Помінялися вони одягом, і москаль пішов до царя, а піп став на москалевім місці. Приходить москаль до царя.

— Здрастуйте, ваше імператорське величство!

Цар говорить:

— Здоров! Ну що? Одгадав загадки?

— Одгадав,— говорить москаль.

Цар питається:

— Ну скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз, в землю?

— Ні, ваше імператорське величство, вниз глибше! — говорить москаль.

— Чому ж глибше? — цар питається.

— Тому, що як мій прадід, дід, отець, мати, сестри і брат, як туди пішли, то й до сих пір нема, а в небесах як барабанить, то тут усе чути.

— Ну, то скажи, скільки зізд на небі?

Москаль вийма цілу в'язку шерсті, наголеної зі шкур, і говорить:

— Ізвольте подивиться, ваше імператорське величство!

Цар говорить:

— А ти вірно пощитав?

— Ізвольте провірить,— москаль говорить.

— Ну, а тепер скажи, що я думаю?

— Царю, ти думаєш, що я піп; ні, я солдат.

— А піп де?

— На моім місці став.

Тоді цар дав москалеві відставку, а піп служив на його місці, доки не вислужив літ.

Піп на казанні

А то раз якийсь піп дуже не любив казання говорити. То одної неділі виходить на казальницю, так каже:

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казання казати?

— Ні, незнаємо,— кажуть люди.

— Га, коли ви не знаєте, то й я не знаю,— каже піп та й зліз із казальниці.

На другу неділю знов піп на казальницю.

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казати казання?

— Знаємо,— кажуть люди.

— Ну коли знаєте, то нема вам що й казати. Рцем всі от всея душі!..

Приходиться на третю неділю, вже собі люди міркують, якби то його зайти? Змовилися собі... Вилазить піп на казальницю.

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казати казання?

То една половина людей у церкві каже: «Знаємо», а друга каже: «Не знаємо».

— Так? — каже піп. — Ну, то добре. Най ті, що знають, та скажуть тим, що не знають. Благоденствіє господне на всіх вас!

Та й уже було по казанню.

Брехня

Захворів десь якийсь-то цар та й наказує усім панам, усім мужикам, усім міщанам, щоб заходились його розважати та брехні казати, та такої, щоб у ній і словечка правди не було. От пани що не збрешуть, так один одному завидує, та і кажуть, хоч яка там брехня, що то правда. От обіскався один мужик.

— Я,— каже,— можу.

— Ну, брешти.

— Як жили ми,— каже,— ще з батьком та хазяйнували, так була у нас нива за тридцять верст од нашої оселі, а одного году та така добра пшениця зародила, одразу поспіла і сиплеться. А нас у батька було семеро братів; як пішли ж ми косить, а хліба і забули взяти, та косили безпересталь сім день і сім ночей, не ївши й не пивши; а як прийшла неділя, ми додому — черяти. Прийшли, а саме мати таких гарячих галушок подали. От посідали ми коло порога, а там та лежав у нас камінь. Я як сів на той камінь, як ухватив галушку, так вона крізь мене і проскочила, та ще і крізь той камінь пройшла, та аж на сім сажнів у землю ввійшла!

Тут пани зараз:

— Це,— кажуть,— може бути: сім день чоловік виживе, не ївши; а що камінь галушка проняла, то, може, він млиновий; це,— кажуть,— ще не брехня.

От на другий день звуть його знову брехні казати.

— Я,— каже мужик,— як почав сам хазяйнувати, так усе ходив на охоту, та був у мене такий хорт, що я його ніколи не годував. От раз поїхав я з ним на охоту та й зігнав зайця, тюкнув на хорта, хорт за ним; як догнав же, так і ковтнув: тільки задні ніжки трошки видно.

Я тоді з коня та за хорта: як устроїв йому руку у рот, так і вивернув, як рукавицю, та після того ще сім год з тим хортом полював.

Пани вп'ять:

— Це,— кажуть,— не брехня; це все може статись.

Звісно, панів завидки беруть, що як же мугир та покрива їх перед царем. Почали царя розбалакувати, почали розбалакувати, та й завірили, що це правда.

От і на третій день іде він до царя. Цар сидить, а коло його увесь чин, генерали, сенатори усі. От мужик і каже:

— Як хазяйнували ми з батьком, так оцей пан позичав у нас сто тисяч, а оцей — п'ятдесят, а цей десять,— та так на усіх по йменню зве і гроші вищитує.

Цар і пита.

А панам же сором сказати, що мужик краще за них збрехав, та:

— Правда, правда.

— А коли правда, то й заплатіть.

Треба їм платити. Той забрав гроші, та ще і цар йому щось дав, та й пішов собі.

Стрижено! Стрижено!

Іхав чоловік з жінкою полем. Було це літом, саме о ту пору, як на полі так хороше, так весело та любо, що й додому не хочеться. Іхали вони до ріжкою поміж пашнею. Кобила тюпає собі помарленьку, а лоша попереду — вскубне трохи травиці, зробить вибрика та й далі. Дивиться чоловік — хтось на ниві ячмінь покосив.

— Дивись,— каже,— жінко, вже й ячмінь покосено.

А жінка каже:

— Стрижено.

Були вони в кума в гостях, так ще там жінка чогось розприндилась. Чоловік подививсь на неї та й каже:

— Оп'ять?

А вона зкопилила писок та й одвітує:

— Оп'ять.

— Жінко,— став він ізнов казати,— мовчи, коли хоч!..

— Чого я буду мовчати?

— А чого ж ти перечиш: стрижено, коли воно кошено.

А вона ізнов:

— Ні, стрижено!

— Ой, та будеш бита, кажуть тобі: кошено!

— Стрижено!

Чоловік зупинив кобилу. Зліз він з воза та й питає, держачи батіг напоготові:

— Чи кошено?

— Стрижено!

— Злізь з воза! — гримнув на неї чоловік.

А вона:

— Не злізу!

— Геть з воза, кажуть тобі!

— Не злізу я з воза... чого я злізу?

— Злазь, тоді побачимо, чи кошено!

А вона ізнов:

— Стрижено!

— Брешеш, кошено! — закричав чоловік та й почав її чустрить батоном. Чустрить та приговорює:

— Кажуть тобі: кошено! Кажуть тобі: кошено!

Бісова баба аж пищить під батоном та знай своє грає:

— Стрижено! Стрижено!

Кобила, почувши, як чоловік трактує батоном свою жінку, стала комизиться, трохи воза не

перекинула; побігла б, так хазяїн в одній руці віжки держить. Бачить чоловік, що з цього дива не буде пива, сів на віз та й поїхав далі.

— Ось постривай,— каже,— приїдемо до господи, буде в мене кошено!

— Стрижено!

— Буде й кошено!

— Стрижено!

— Постривай! Постривай! Буде й кошено! Приїхали додому. Став питать чоловік жінку:

— Чи кошено?

А вона ізнов:

— Стрижено!

Піймав він її за космаки та й потаскав до комори.

— Кажи, чи кошено?

— Стрижено!

Роздяг він її, прив'язав до стовпа та й почав частувати батоном. Бив, бив, а потім питає:

— А що, чи кошено?

А жінка ізнов своє:

— Стрижено!

— Ось постой же! — каже їй чоловік.— Я тебе, проклятущу бабу, втоплю! — та й потяг її до річки. А річка була недалечко, зараз на городі.

Привів до берега, питає:

— Кажи, що кошено, бо втоплю!

А вона:

— Стрижено!

Він її шубовть у воду!.. Подержав трохи в воді, витяг, питає:

— А що, чи й тепер стрижено?

— Стрижено!

Він її ізнов у воду... От-от пропаде дурна баба... аж бульбашки стала пускати, а ще таки підняла з води руку та й стала виробляти

пальцями так, наче кравець ножицями ріже, цеб-то: стрижено, стрижено!

Бачить чоловік, що ніяк не здолати завзятої баби, витяг її з води та й плюнув.

Докучливі казки

Просивсь подорожній чоловік зимою, де б переночувати, та де не проситься, усе заставляють казки казати. Усю слободу обійшов, а далі і дума: «Дай скажу, що знаю». Сказав, що знає, його зараз і пустили. Дали повечеряти:

— Ну, тепер кажи казки.

— Тільки,— каже,— не перебивайте, а то хто переб'є, тому й доказувати.

— Добре,— кажуть.

От він і почав:

— Ходив я, ходив, та прийшов у вашу слободу, став на ніч проситись, аж ніде не пускають.

Проказав це, та знов:

— Ходив я, ходив...

А тоді господиня слухала-слухала, та й каже:

— Що це ти все одної та одної? Кажи ще другу.

— Е, тітко, ви перебили — вам і доказувати.

Та і почала:

— Носив десь кат гостя, носив, та й до нас за-ніс. Носив десь кат гостя...

А дочка:

— Та годі вам, мамо, вже скоро світ.

— Е, ти перебила, тобі й доказувати!

— Та що, мені спати хочеться.

Та як засперечались, та до світа сперечались, а той чоловік виспавсь та й пішов.

Як солдат із зуба борони юшку варив

Один солдат та стояв на постої у дуже скупій баби. Трудненько доводилось солдатіві добувати собі кожен окрасць хліба, а що вже про варену страву, то він і забув, яка вона на смак. Занудився він зовсім на тих бабиних сухарях з водою і почав крутити головою, що б таке вигадати, щоб і себе вдовольнити, і баби не прогнівити? Солдатики хитрі на всякі видумки, бо голод — не тітка, знайшов він старого, заіржавленого зуба від колишньої борони, приніс до хати та почав стругати та мити, щоб баба бачила, та все з примовою: «Оце буде юшка, так юшка! І курятини не треба! Дозвольте, бабко, горня і води!»

Баба, зацікавлена, дала горня і, наливши зуб від борони водою, приставила до жару.

Кипить, аж весело дивитись! А солдат все про-бує та хвалить:

— От буде юшка, так юшка! Дозвольте, бабко, дрібок солі!

Дала баба дрібок солі. Згодом солдат просить ще й пшона трохи.

Дала баба пшона, бо то ж цікава штука, яка то юшка вийде з боронячого зуба.

Згодом просить солдат кілька картоплинок... і цибулю.

Дала баба і те.

— От коли б, бабусенько, ще й сала шматочок! Дала баба і сала, бо то ж дуже цікава і нечувана штука — юшка з боронячого зуба!

А коли вже зуб добре уварився, що вже пшоно і цибуля розкипіли, то солдатик вийняв його з горнятка і, сказавши, що він ще не на один раз згодиться, поклав обережно на полицю.

А юшка була нічого собі і така на смак, неначе й не із зуба від борони варена!

КОРОТКІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ

БАРВІНОК ГАННА (літ. псевдонім Білозерської-Куліш Олександрі Михайлівни, дружини П. О. Куліша; 1828—1911), українська письменниця, етнограф і фольклористка, перу якої належать оповідання з життя селян, літературні обробки фольклорних творів та народно-поетичні й етнографічні записи.

ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван Григорович (1846—1919) — український письменник, філолог, природознавець, записувач фольклору, автор перекладів ліричних віршів, досліджень з історії української мови, підручників із зоології, ботаніки, мінералогії.

ВОВЧОК МАРКО (літ. псевдонім Вілінської Марії Олександрівни, по чоловікові — Маркович; 1833—1907) — видатна українська письменниця, перекладачка, фольклористка, збирачка українських народних пісень, прислів'їв і приказок, легенд, переказів, казок.

ГЛІБОВ Леонід Іванович (1827—1893) — видатний український байкар, поет-лірик, автор численних творів для дітей, записувач народної творчості. Поезія Глібова Л. І. «Журба» покладена композитором М. Лисенком на музику, стала народною піснею «Стоїть гора високая...»

ГРІНЧЕНКО Борис Дмитрович (літ. псевдонім Василь Чайченко, 1863—1910) — видатний український письменник, прозаїк, поет, драматург, учений-мовознавець, педагог, етнограф, фольклорист, укладач знаменитого «Словника української мови», тритомного зібрання «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях», до якого ввійшло багато казок, легенд, замовлянь, прикмет, прислів'їв і приказок, анекдотів тощо.

ГОЛОВАЦЬКИЙ Іван Федорович (1814—1899) — український письменник, громадський діяч, журналіст, головний упорядник літературно-фольклористичного альманаху «Вінок русинам на обжинки».

ГОЛОВАЦЬКИЙ Яків Федорович (літ. псевдонім Балагур Яцько, 1814—1888) — український письменник, перекладач, мовознавець, етнограф, фольклорист, історик, один з видавців альманаху «Вінок русинам на обжинки», упорядник збірників народних пісень «Народні пісні Галицької та Угорської Русі».

ДРАГОМАНОВ Михайло Петрович (1841—1895) — видатний письменник-публіцист, філософ, фольклорист, автор численних літературознавчих та історичних досліджень, фольклористичних розвідок. Йому належать видання «Історичних пісень українського народу», «Малоруських народних легенд та оповідань», «Розвідки про українську народну словесність і письменство». Драгоманов М. П. — брат Олени Пчілки, дядько Лесі Українки.

ЄФРЕМОВ Петро Олександрович (літ. псевдонім Юноша, 1883 — рік смерті невідомий; брат письменника Сергія Єфремова) — український літературознавець, критик, видавець, редактор журналу «Зоря». Перу Єфремова належать дослідження творчості Т. Шевченка, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Карпенка-Карого та ін., літературні обробки казок зі збірників В. Гнатюка, Б. Грінченка.

КОСТОМАРОВ Микола Іванович (1817—1885) — відомий діяч української та російської культури — письменник, критик, публіцист, історик і фольклорист. Його перу належать поезії, проза, п'єси, написані за народними переказами, легендами, казками («Сава Чалий» «Переяславська ніч», «Загадка» та ін.), записи та публікації народних пісень, казок, легенд. За висловом М. Добролюбова — «один із кращих знавців української мови й писемності».

КРУЩЕЛЬНИЦЬКИЙ Антін Володиславович (1878—1941) — український письменник, критик, журналіст, автор збірок оповідань, повістей тощо. Збирав фольклор, упорядковував казки народів світу, українські казки.

КУЛІШ Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — видатний український письменник, критик, історик, етнограф, фольклорист, автор численних прозових та поетичних творів, першого українського історичного роману «Чорна рада», видавець творчості Т. Г. Шевченка, історичних і фольклорних матеріалів — «Записки про Південну Русь», «Українські народні легенди» тощо.

МАКСИМОВИЧ Михайло Олександрович (1804—1873) — видатний український вчений-природознавець, філософ, історик, літературознавець, критик, публіцист, фольклорист. Був першим ректором Київського університету (1834). Збірники пісень М. О. Максимовича «Малоросійські пісні», «Українські народні пісні» та ін. поклали початок українській фольклористиці.

МАНЖУРА Іван Іванович (літ. псевдонім Іван Калічка; 1851—1893) — український поет, перекладач, фольклорист, етнограф, автор відомої поеми-казки «Трьомсинбогатир», соціальної лірики «Степові думи та співи», «Над Дніпром» тощо. Він опублікував дві збірки фольклору, зібрані ним на Слобожанщині, куди ввійшло чимало казок.

МАРКОВИЧ Опанас Васильович (1822—1867) — чоловік Марка Вовчка, український фольклорист, етнограф, автор історичних літературних розвідок, музикознавчих праць.

МИРНИЙ Панас (Рудченко Панас Якович; 1849—1920) — автор прозових, драматичних та поетичних творів, за висловом І. Франка «найвидатніший український повістяр», перекладач, збирач народних пісень, легенд, казок, етнографічних матеріалів. Казки його значною мірою ввійшли до видання «Народні південноруські казки» (Вип. I—II, 1869—1870 рр.)

МОРДОВЕЦЬ (Мордовцев) Данило Лукич (1830—1905) — український та російський письменник, автор романів, повістей, поезії з історичного життя України та Росії, перекладач, записувач і публікатор народних казок.

НОМИС М. (літ. псевдонім Симонова Матвія Терентійовича; 1823—1901) — український письменник, фольклорист, етнограф, педагог, автор оповідань, історико-літературних нарисів, видавець прислів'їв і приказок, збирач і публікатор різних творів фольклору, зокрема й казок.

ПЧІЛКА Олена (Драгоманова Ольга Петрівна, в одруженні — Косач, сестра Драгоманова М. П., мати Лесі Українки; 1849—1930) — українська письменниця — прозаїк, поет, драматург, перекладач, літературний критик, фольклорист, з 1927 р. чл.-кор. АН УРСР, автор етнографічних праць «Українські узорі», «Український орнамент», видавець журналу для дітей «Молода Україна», в якому друкувала народні казки. Казки в публікаціях Олени Пчілки знаходимо і в дитячому тижневику «Дзвінок».

РУДАНСЬКИЙ Степан Васильович (1834—1873) — видатний український поет, на думку І. Франка один із найталановитіших письменників пошевченківського часу, автор «Співомовок», численних сатиричних віршів, ліричних творів, поем, перекладач, збирач пісень, анекдотів, легенд і казок. Поезія С. Руданського «Повій, вітре, на Вкраїну» стала народною піснею. Фольклорні його записи головним чином опубліковані у виданнях «Казки та оповідання з Поділля» (К., 1928), «Малоросійські народні легенди й оповідання» М. Драгоманова (1876).

РУДЧЕНКО Іван Якович (літ. псевдонім Іван Білик; 1845—1905) — український письменник, критик, перекладач, фольклорист, брат Панаса Мирного, один із авторів роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні», видавець першого наукового збірника «Народні південноруські казки» (Вип. I—II, 1869—1870) та «Чумацьких народних пісень».

ТОБІЛЕВИЧ Софія Віталіївна (1860—1953) — українська письменниця, перекладач, збирачка народної творчості, актриса, дружина Карпенка-Карого — І. К. Тобілевича. Відома як співавтор драматичних творів, які писала з чоловіком, полум'яна пропагандистка української народної пісні, записувачка прислів'їв та приказок, легенд, анекдотів, казок.

УКРАЇНКА Леся (літ. псевдонім Косач Лариси Петрівни; 1871—1913) — велика українська поетеса, прозаїк, драматург, перекладач, публіцист, автор видатних поетичних і драматичних творів, зокрема написаної за мотивами українського фольклору драми-феєрії «Лісова пісня». Леся Українка записала і видала для дітей збірку «Детские игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого и Новоград-Волынского уездов Волынской губ.» (Дитячі ігри, пісні й казки. Зібрала Косач Л., у голос записав Квітка К.), — Київ, 1903. Її перу належить багато записів українських народних пісень.

ФРАНКО Іван Якович (1856—1916) — великий український письменник, вчений, громадський і політичний діяч — автор видатних поем «Похорон», «Мойсей», «Смерть Каїна», «Іван Вишенський», повісті «Борислав сміється», драми «Украдене щастя», чудових ліричних творів, перекладів, науково-критичних, історичних праць тощо. І. Франко одним із перших в українській літературі звернувся до обробки казок ірано-арабсько-персидського циклу («Тисяча й одна ніч») — збірка «Коли ще звірі говорили» — та до європейського сюжету про лиса — «Фарбований лис», «Лис Микита», залучивши до цього широкій український фольклорний матеріал. Він записував та видавав українські народні пісні, легенди, казки та ін.

ЧУБИНСЬКИЙ Павло Платонович (1839—1884) — український письменник, автор численних поетичних творів, історичних та юридичних наукових праць, етнограф, фольклорист. В 1869—1870 рр. очолював фольклористично-ет-

нографічну експедицію на Україні, в Білорусії, Молдавії (детальніше про нього читай у передмові).

ШИШАЦЬКИЙ-ІЛЛІЧ Олександр Васильович (1828—1859) — український поет, фольклорист, етнограф, редактор «Черниговских губернских ведомостей» (1854—1859), в яких опублікував багато фольклорних матеріалів. Він є автором збірок поезій «Українська квітка», видавцем «Сборника малороссийских пословиц и поговорок», дослідником фольклору та етнографії.

ШУХЕВИЧ Володимир Осипович (1849—1915) — український письменник, видавець журналу-двотижневика «Дзвінок» (письмо ілюстроване для дітей і молодіжі, 1890—1914), автор численних фольклорних публікацій у цьому виданні та оповідей про життя видатних людей на Україні, відомий етнограф і фольклорист. Його перу належить видання «Гуцульщина» (ч. 1—5, 1899—1908), в якому подана фольклорно-етнографічна характеристика гуцулів.

ПРИМІТКИ

Кожна казка даного збірника супроводжується приміткою, в якій вказується друковане джерело та ім'я інформатора, час і місце запису твору (якщо такі дані збереглися до нашого часу). Для стислості викладу інформації застосовуються такі умовні скорочення:

- Афанасьєв** — Народные русские сказки А. Н. Афанасьева: В 3 т. Издание подгот. Л. Г. Бараг и Н. В. Новиков.— М., 1984.— Т. I—III.
- Березовський** — Казки про тварин / Упоряд., вступ. стаття та приміт. І. П. Березовського.— К., 1979.
- Гнатюк** — Українські народні байки: Звірний епос. Зібр. Володимир Гнатюк // Етнографічний зб.— 1916.— Т. XXXVII—XXXVIII.
- Головацький** — Вінок русинам на обжинки / Уплів Іван Б. Ф. Головацький.— Ч. II.— Відень, 1847.
- Грінченко, I, II** — Грінченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях.— Вып. I.— Чернигов, 1895; Вып. II.— Чернигов, 1897.
- Грінченко, 1901** — Грінченко Б. Д. Из уст народа: Малорусские рассказы.— Чернигов, 1901.
- Грінченко, 1907** — Українські народні казки, вибрані для дітей / Упоряд. Б. Грінченко.— К., 1907.
- Дзвінок** — Дзвінок: Письмо ілюстроване для дітей і молодіжі.— Львів, 1890—1913.

Драгоманов

— Малорусские народные предания и рассказы / Свод Михаила Драгоманова.— К., 1876.

**Друг
ЖСл**

— Друг: Львів. журнал.— 1876.
— Жите і Слово: Вісник літ., історії і фольклору / За ред. І. Франка.— Львів, 1894—1897.

Іл. ф.

— Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонди.

ІМФЕ ф.

— Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР, фонди.

Крушельницький

— Павло Чубинський: Укр. нар. казки / В редакції Антона Крушельницького.— Київ — Відень — Львів.— Т. 2.

Кулиш

— Записки о Южной Руси/Издан П. Кулиш.— Т. 2.— С.-Пб., 1857.

Леся Українка

— Леся Українка: Зібр. творів: У 12 т.— К., 1977.— Т. 9.

Манжура

— Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губерниях И. И. Манжурою: Сб. Харьков, ист.-филол. об-ва.— Т. II.— Вып. 2.— Харьков, 1890.

МВ та ОМ

— Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / Атрибуція автографів, упоряд., передм. і приміт. О. І Дея.— К., 1983.

Мордовець

— Малорусский литературный сборник/Издан Д. Мордовцев.— Саратов, 1859.

МУ

— Молода Україна: Часопис для дітей старшого і меншого віку.— К., 1908—1914.

- Рудченко, І, ІІ** — Народные южнорусские сказки / Издал И. Рудченко.— Вып. I.— 1869; Вып. II.— 1870.
- Україна сміється** — Україна сміється: Сатира та гумор: В 3 т.— Т. I.— Народна сатира та гумор дожовтневого періоду/Упоряд. Ф. І. Лавров та І. П. Березовський.— К., 1960.
- Чубинський** — Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край... / Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским.— Т. II.— Малорусские сказки.— С.-Пб., 1878.
- Шухевич** — Гуцульщина: П'ята часть/Напис. проф. В. Шухевич.— Львів, 1908.
- Юноша** — Лисичка-сестричка й кум лис: Народні байки. / Упоряд. В. Юноша / Єфремов П.— Вид-во Катеринослав. союзу споживчих товариств, 1920.

КАЗКИ ПРО ТВАРИН

- Казка про котика і півника.** — Почута на Волині в дитинстві і по пам'яті записана Лесею Українкою. Вперше надруковано у зб.: Дет. игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого и Новгород-Волынского уездов Волынской губернии / Собр. Ларисой Косач.— К., 1902 // Леся Українка.
- Лисиця та кіт.** — Зап. у Пирятинському пов. Полтавської губ.//Рудченко, І.
- Лисичка-сестричка і вовк-панібрат.** — Зап. І. Рудченко у м. Полтаві//Рудченко, ІІ.

- Про козу-дерезу.** — Зап. В. Криницький у с. Гнідине Остерського пов. Чернігівської губ. // Чубинський.
- Солом'яний бичок.** — Зап. у Зінківському пов. Полтавської губ. // Рудченко, ІІ.
- Козел і баран.** — Зап. на хут. Миколаївка Борозенського пов. Чернігівської губ.//Рудченко, І.
- Мурашок сильніший від орла.** — Зап. В. Шухевич від М. Ковбчука в с. Яворів Косівського пов. на Гуцульщині//Шухевич.
- Лисиччина учта.** — Опубл. Оленою Пчілкою/МУ.— 1910.— № 6.
- Ворона й рак.** — Опубл. Оленою Пчілкою з приміт.: Переказала Бабуся // МУ.— 1909.— № 9.
- Бідний вовк.** — Зап. в Гадяцькому пов. Полтавської губ.//Рудченко, І.
- Лисове серце.** — Публ. П. Єфремова / псевдонім Юноша / із Етнографічних матеріалів з Угорської Русі В. Гнатюка // Юноша.
- Як лис вовкові масло показав.** — Публ. П. Єфремова із Етнографічних матеріалів з Угорської Русі В. Гнатюка//Юноша.
- Совині діти.** — Зап. С. Тобілевич // ІМЕ, ф. 8—4/330.
- Мишача рада.** — Опубл. Оленою Пчілкою. з приміт.: Переказала О. К.//МУ.— 1914.— № 1.
- Лисичка в суддях.** — Опубл. Оленою Пчілкою за підпис.: Переказала Бабуся в журн. «Дзвінок». Ця ж казка під назвою «Лисичка-суддя» опубл. Варварою Чередниченко у зб. «Перша в'язочка бубликів»: Збірник казок: Тварини/Упоряд. В. Чередниченко.— К., 1921 // МУ.— 1910.— № 5.

- Як півник до моря — Зап. І. Манжура в с. Трьомснівка по воду ходив. Олександрівського пов. Катеринославської губ.//Манжура.
- Довгомудик. — Зап. І. Манжура в с. Вільшана Богодухівського пов. Харківської губ.//Манжура.
- Рукавичка. — Зап. П. Рудченко/Панас Мирний/ в м. Миргороді Полтавської губ.// Рудченко, П.
- Колобок. — Зап. у м. Миргороді Полтавської губ. // Рудченко, П.
- Дід, баба і курочка-рябушечка. — Зап. у м. Борисполі Переяславського пов. Полтавської губ. // Чубинський.
- Лисичка, тиковка, скрипка та капкан. — Зап. І. Манжурою в с. Олексіївці Олександрівського пов. Катеринославської губ./Манжура.
- Як лисиця з вовком їла м'ясо та в монастирі висвячувалася. — Публ. П. Єфремова з Етнографічних матеріалів Чернігівської і сусідніх з нею губерній.— Вип. II.// Юноша.
- Як лисичка Івана баптанника зробила царевичем. — Зап. І. Рудченко у Миргородському пов. Полтавської губ.//Рудченко, П.

ЧАРІВНІ КАЗКИ

- Телесик. — Зап. у м. Гадячі // Рудченко, П.
- Кривенька уточка. — Зап. Ганна Барвінок//Друг.— 1890.— № 9.
- Царівна-жаба. — Зап. у м. Гадячі на Полтавщині // Рудченко, І.
- Чабанець. — Зап. І. Манжура в с. Біляївка Олександрівського пов. Катеринославської губ.//Манжура.

- Покотигорошко. Казка подана О. Максимовичем О. Афанасьєву — видавцю рос. нар. казок // Афанасьєв, т. І.
- Про золоту гору. — Зап. П. Чубинський на Волині // Чубинський.
- Іван Богданець. — Зап. П. Чубинський у с. Млієві Черкаського пов. на Київщині. Літ. обробка А. Крушельницького//Крушельницький.
- Ох. — Зап. П. Чубинський у Волинській губ. // Чубинський.
- Яйце-райце. — Зап. в Уманському пов. на Київщині//Рудченко, І.
- Юрза-Мурза і стрілець-молодець. — Зап. Савченко в с. Солов'ївці Радомисльського пов. Київської губ. // Чубинський.
- Видимо й Невидимо. — Зап. І. Манжура в Олександрівському пов. Катеринославської губ.//Манжура.
- Летючий корабель. — Зап. І. Рудченко у м. Гадячі на Полтавщині//Рудченко, П.
- Нещасний Данило. — Зап. І. Манжура у слоб. Олексіївка Олександрівського пов.//Драгоманов.
- Іван-царевич і залізний вовк. — Зап. Я. Новицький зі слів учня К. Козловського у с. Ольгінське Маріупольського пов. // Драгоманов.
- Про жар-птицю та вовка. Зап. Залобовський в Лебединському пов. Харківської губ.//Чубинський.
- Про царенка Івана і чортову дочку. — Зап. М. Номис у С.-Петербурзі («од дівчини з Канева»), передрук з «Чернігівського листка».—1862, № 33—34//Рудченко, І.

- Змій.** — Зап. О. Шишацький-Ілліч. Надрук. в «Чернігівських губернських ведомостях», 1858 р. // Рудченко, І.
- Зміїв перстень, котик і собачка.** — Автограф Марка Вовчка/Бібліотека АН СРСР, збірка Рудченка, ф. 60, од зб. II, XVIII//МВ та ОМ.
- Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича.** — Зап. Л. Жемчужниковим від Онопрія Левченка з Пирятинського пов. на Полтавщині/Куліш.
- Казка про убиту сестру та калинову дудку.** — Зап. Л. Жемчужников на Полтавщині//Куліш.
- Кобиляча голова.** — Зап. від дівчини із с. Сар Гадяцького пов. на Полтавщині//Рудченко, II.
- Казка про гоніння мачухи.** — Зап. Л. Жемчужников на Полтавщині//Куліш.
- Казка про красуню і злу бабу.** — Зап. Л. Жемчужников на Пирятинщині Полтавської губ. від 14-річної дівчинки Химки. // Куліш.
- Казка про королеву Катерину.** — Зап. І. Мордовцев для М. Костомарова по пам'яті у слоб. Данилівці / Війську Донському // Мордовець.
- Залізний вовк.** — Зап. І. Новицький в с. Якимівці Таращанського пов. Київської губ.//Рудченко, II.

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ КАЗКИ

- Ріпка.** — Оубл. з приміт.: Стара казка, по-новому розповів І. Франко // Дзвінок.— 1891.— № 21.

- Три бажання.** — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8-4/380.
- Про клад.** — Зап. П. Чубинський у с. Тальянці Уманського пов. Київської губ.// Чубинський.
- Торби.** — Зап. М. Костомаров. Передрук. з «Молодика», 1843, ч. 2. // Рудченко, II.
- Парубок і чорт.** — Зап. І. Рудченко в Пирятинському пов. Полтавської губ. // Рудченко, І.
- Як бідняк чорта обдурив.** — Публ. за фольклорно-етнограф. матеріалами Б. Грінченка//Грінченко, І.
- Походження крота.** — Зап. С. Руданський на Поділлі // Драгоманов.
- Чортова матір.** — Зап. В. Кравченко від Г. Христила в Чигиринському пов.//Грінченко, II.
- Два брати.** — Зап. Б. Грінченко в с. Нижня Сироватка Сумського пов.//Грінченко, II.
- Казка про жадного чоловіка та гадюку.** — Оубл. Оленою Пчілкою за підписом: О. Колодяжинська//Дзвінок.— 1912.— № 40.
- Правда і Неправда.** — Зап. в м. Батурині Конотопського пов. Чернігівської губ.//Рудченко, II.
- Про правду і кривду.** — Зап. у слоб. Липецька Харківської губ. // Чубинський.
- Чоботи.** — Зап. у Васильківському пов. Київської губ. // Рудченко, II.
- Ківш лиха.** — Оубл. Б. Грінченком // Грінченко, 1907.
- Гостинець батькові.** — Оубл. Б. Грінченком//Грінченко, 1907.

Бідна вдова з сином — Зап. П. Чубинський на Курци-
удовиченком. ні//Чубинський.

Семиліточка. — Зап. О. Маркович на Борзнян-
щині. Казка знаходиться у збір.
І. Рудченка/Бібліотека АН СРСР,
ф. 60, од. зб. П, XVII//МВ і ОМ.

Кому зозуля — Зап. П. Чубинський у XIX ст.//Чу-
накувала? бинський.

Пани, Хома і — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—
гуска. 4/330.

Ножик. — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—
4/330.

Вчений вовк. Зап. І. Манжура в с. Мануйлівці
Новомосковського пов. на Катери-
нославщині/Манжура.

Дурні чорти та хит- — Зап. В. Кравченко від Л. Зіневи-
рий наймит. ча//Грінченко, II

Коза. — Зап. Б. Грінченко в с. Нижня Си-
роватка Сумського пов.//Грін-
ченко, I.

Як чоловік людей ко- — Зап. І. Манжура в с. Олексіївка
лись дурив. Олександрівського пов. Катерино-
славської губ.//Манжура.

Як баба чорта Зап. В. Кравченко від В. Короб-
дурила. ки в с. Івковець Чигиринського
пов.//Грінченко, II.

Москаль у пеклі. — Зап. А. Петруняка в м. Києві //
Рудченко, I.

Панська політика. Зап. в м. Гадячі Полтавської
губ.//Рудченко, II.

Про ченця. Зап. в м. Миргороді Полтавської
губ.//Радченко, I.

Біда. Зап. П. Чубинський в XIX ст. //
Чубинський.

Піп на казанні. — Зап. І. Франко в с. Батятичі Жов-
ківського пов.//Україна сміється.

Брехня. — Зап. І. Манжура в с. Покровсько-
му Олександрівського пов. Кате-
ринославської губ.//Манжура.

Стрижено! Стрижено! — Зап. Л. Глібов у Полтавській
губ.//Грінченко, 1901.

Докучливі казки. — Зап. І. Манжура на Катерино-
славщині//Манжура.

Як солдат із зуба — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—
борони юшку варив. 4/330

СЛОВНИК

рідковживаних та діалектних слів

богатир	— тут: багатій
барилко	— невеличка дерев'яна опукла посудина з двома денцями
беркіць	— тут: перекинувся, впав
берлин	— карета
бовдур	— димар
вітряки мелеш	— тут: вітряки крутиш
в одній мірі	— тут: однаково
волоки	— мотузки, якими зав'язують пости
гамані	— шкіряна сумка, торбинка (для грошей, тютюну)
горниця	— світлиця
гребінь	— високий дерев'яний стояк із зубцями, на який насаджуються пряжа
греміданський обід	— тут: бучний бенкет
двораки	— слуги при дворі
день поля	— давня міра площі
днище	— тут: дошка, в яку закладають гребінь при прядінні ниток
довгомудик	— тхір
допіро	— тут: щойно
духом	— враз
жемчуг	— перли
живо	— швидко
жолоб	— корито для корму коней

зіновать	— рокитник (чагарникова рослина)
ігрець	— тут: вихор
кайстра	— тайстра, торбина
калугирь	— чернець
каплиця	— невеличка споруда без вітвара для молитов
каришувала	— лаяла, докоряла
кгавенята	— гавенята
кганок	— ганок
кінь-виноходець	— кінь, який біжить інохіддю (однохіддю) — іноходець (інохідь — біг коня, при якому він ступає спершу обома правими ногами, а потім обома лівими)
ковтунуватий	— той, у кого шерсть збита в жмути, ковтунами
куражка	— кашкет
личко	— стрічка із внутрішньої частини кори листяного дерева
лучилось	— тут: трапилось
малпа	— мавпа
мокрець	— тут: мокре дерево
москаль	— так на Україні називали солдат царської армії
на часах	— тут: на варті
нероботне залізо	— тут: леміш, яким вже не користуються.
ніц	— нічого
обіскавсь	— знайшовся
обора	— відгороджена частина подвір'я для худоби
обпатрити	— обскубити
опушка	— хутряне оздоблення країв верхнього одягу
парня	— лазня
патериця	— тут: жезл священнослужителя
перечув	— почув
пісельників	— співців

покорм	— тут: материнське молоко
покрасніла	— почервоніла
постигає	— тут: спішить
постигли	— тут: були готові
почіночок	— пряжа, намотана на веретено або знята з веретена
проглинати	— проковтнути
пундики	— печиво
рєтязь	— ланцюг
рундук	— ганок
скребти	
(скромадити) моркву	— тут: лаяти, бурчати
скряботушка	— шкряботушка
слуп	— стовп
страмлять	— соромлять
стьожка	— стрічка
сутки	— доба
тороки	— торби
увєртилась	— обгорнулася
упирував	— тут: упирався, показував норов (образно: «пив кров»)
чистити	— тут: лупцювати
чужа земля	— тут: образ ворога
хохїтва	— стрепет, степовий птах
ятки	— легка тимчасова будівля, тут: для торгівлі

Зміст

Дунаєвська Лїдія. Золота криниця	5
Казки про тварин	
Казка про котика та півника	16
Лисиця та кіт	18
Лисичка-сестричка і вовк-панібрат	21
Про козу-дерезу	25
Солом'яний бичок	27
Козел і баран	32
Мурашок сильніший від орла	33
Лисиччина учта	34
Ворона й рак (народна приповідка)	35
Бідний вовк	36
Лисове серце	41
Як лис вовкові масло показав	42
Совині діти	43
Мишача рада	43
Лисичка в суддях	44
Як півник до моря по воду ходив	45
Довгомудик	47
Рукавичка	49
Колобок	50
Дід, баба і курочка-рябушечка	52
Лисичка, тиковка, скрипка та капкан	54
Як лисиця з вовком їла м'ясо та в монастирі висвячувалася	55
Як лисичка Івана баштанника зробила царевичем	57

Чарівні казки

Телесик	62
Кривенька уточка	68
Царівна-жаба	71
Чабанець	81
Покотигорошко	83
Про золоту гору	88

Іван Богданець	94
Ох	109
Яйце-райце	114
Юрза-Мурза і стрілець-молодець	125
Видимо й Невидимо	130
Летючий корабель	133
Нещасний Данило	144
Іван-царевич і залізний вовк	151
Про жар-птицю та вовка	156
Про царенка Йвана і чортову дочку	161
Змій	177
Змій перстень, котик і собачка	186
Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича	193
Казка про убиту сестру та калинову дудку	203
Кобиляча голова	206
Казка про гоніння мачухи	208
Казка про красуню і злу бабу	212
Казка про королеву Катерину	214
Залізний вовк	220

Соціально-побутові казки

Ріпка	226
Три бажання	228
Про клад	230
Торби	232
Парубок і чорт	236
Як бідняк чорта обдурив	237
Походження крога	240
Чортова матір	241
Два брати	243
Про жадного чоловіка та про гадюку	245
Правда і Неправда	246
Про правду і кривду	249
Чоботи	255
Ківш лиха	256
Гостинець батькові	259
Бідна вдова з сином удовиченком	259
Семиліточка	265
Кому зозуля накувала?	269
Пани, Хома і гуска	271
Ножик	271
Вчений вовк	272
Дурні чорти та хитрий наймит	272
Коза	277

Як чоловік людей колись дурив	278
Як баба чорта дурила	280
Москаль у пеклі	283
Панська політика	284
Про ченця	287
Біда	288
Піп на казанні	291
Брехня	292
Стрижено! Стрижено!	293
Докучливі казки	296
Як солдат із зуба борони юшку варив	297
Короткі бібліографічні довідки	298
Примітки	304
Словник рідкоживаних та діалектних слів	314

Іван Бо
Ох
Яйце-ре
Юрза-М
Видамс
Легюч
Нещас
Іван-ц
Про ж
Про ц
Змій
Змів
Казк
Казк
Коби
Казк
Казк
Казк
Залі

Ріп
Тр
Пр
То
Па
Яг
По
Ч
Д
П
Г
Г
Г

Литературно-художественное издание

СЕМИЛЕТОЧКА

Украинские народные сказки
в записях и публикациях
писателей XIX — нач. XX в.

(На украинском языке).
Для младшего и среднего
школьного возраста

Художник
Музыка *Константин Александрович*
Составление, предисловие и примечания
кандидата филологических наук
Дунаевской *Лидии Францевны*

Киев «Веселка»

Завідуюча редакцією «Підліток»
Т. І. Конончук
Художній редактор *В. Ю. Тернавський*,
Технічний редактор *К. П. Дворська*
Коректори *Т. К. Дорохова, В. Д. Бондар*

ИБ № 5218

Здано на виробництво 05.03.90. Підписано до друку 26.06.90. Формат
84×108/32. Папір друкарський № 2. Гарнітура бодоні. Друк високий. Умовн.
друк. арк. 16,80 + вкл. (0,42) = 17,22. Умовн. фарб.-відб. 18,90. Обл.-вид. арк.
13,51 + вкл. (0,43) = 13,94. Тираж 1 000 000 пр. (3-й завод 500 001—
750 000 пр.). Зам. 0—922. Ціна 75 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Веселка»,
252055, МСП, Мельникова, 63.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига».
252057, Київ-57, Довженка, 3.

C30 Семиліточка: Укр. нар. казки у записах
та публ. письменників XIX — поч. XX століт-
тя: Для мол. та серед. шк. віку / [Упоряд.,
передм. і приміт. Л. Ф. Дунаєвської]; Худож.
К. О. Музика.— К.: Веселка, 1990.— 319 с.: іл.
ISBN 5-301-00655-X (3-й з-д)

Особливність і цінність цього видання полягає в тому, що збірник
складають найяскравіші записи та публікації українських народних
казок, зроблені українськими письменниками XIX — поч. XX століття.
Його сторінки несуть живий аромат, живі барви розмовної стихії
різних регіонів України того часу.

C 4803640104—233
M206(04)—90 87.90.

ББК 84.2